IRODALMI SZEMLE

LXI ■ 2018 ■ 3

ÁRA: 1,80 € / 800 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 1,50 € / 600 FT

TranSlovak

ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
LXI. ÉVFOLYAM
ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:
DOBOS LÁSZLÓ
FŐSZERKESZTŐ: MIZSER ATTILA
(ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
SZERKESZTŐ:
NAGY CSILLA
(CSILLESTER@GMAIL.COM)
NÉMETH ZOLTÁN
(NEMETX@GMAIL.COM)
LAPTERV ÉS TÖRDELÉS:
GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA
KÉPSZERKESZTŐ: GYENES GÁBOR
KORREKTOR: SZANISZLÓ TIBOR
FŐMUNKATÁRSAK:
GRENDEL LAJOS, TŐZSÉR ÁRPÁD
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
BALÁZS IMRE JÓZSEF,
BÁRCZI ZSÓFIA, CSANDA GÁBOR,
DARVASI FERENC, N. TÓTH
ANIKÓ, NAGY HAJNAL CSILLA,
POLGÁR ANIKÓ, SZALAY ZOLTÁN
SZERKESZTŐSÉG:
MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7,
820 11 BRATISLAVA
ISSN 1336-5088
WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
SZERKESZTOSEG.IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

A CÍMLAPON:
DIGITÁLIS ILLUSZTRÁCIÓ
A FÜGGŐSÉGEKRŐL
AZ ODYSEUS POLGÁRI TÁRSULÁS
RÉSZÉRE

A HÁTLAPON:
A TVOR CÍMŰ FOLYÓIRAT
SZÁMÁRA KÉSZÜLT DIGITÁLIS
GRAFIKA

A BELSŐ FÜLÖN:
A "BODAJ BI" CÍMŰ KÖTETBE
KÉSZÍTETT ILLUSZTRÁCIÓ

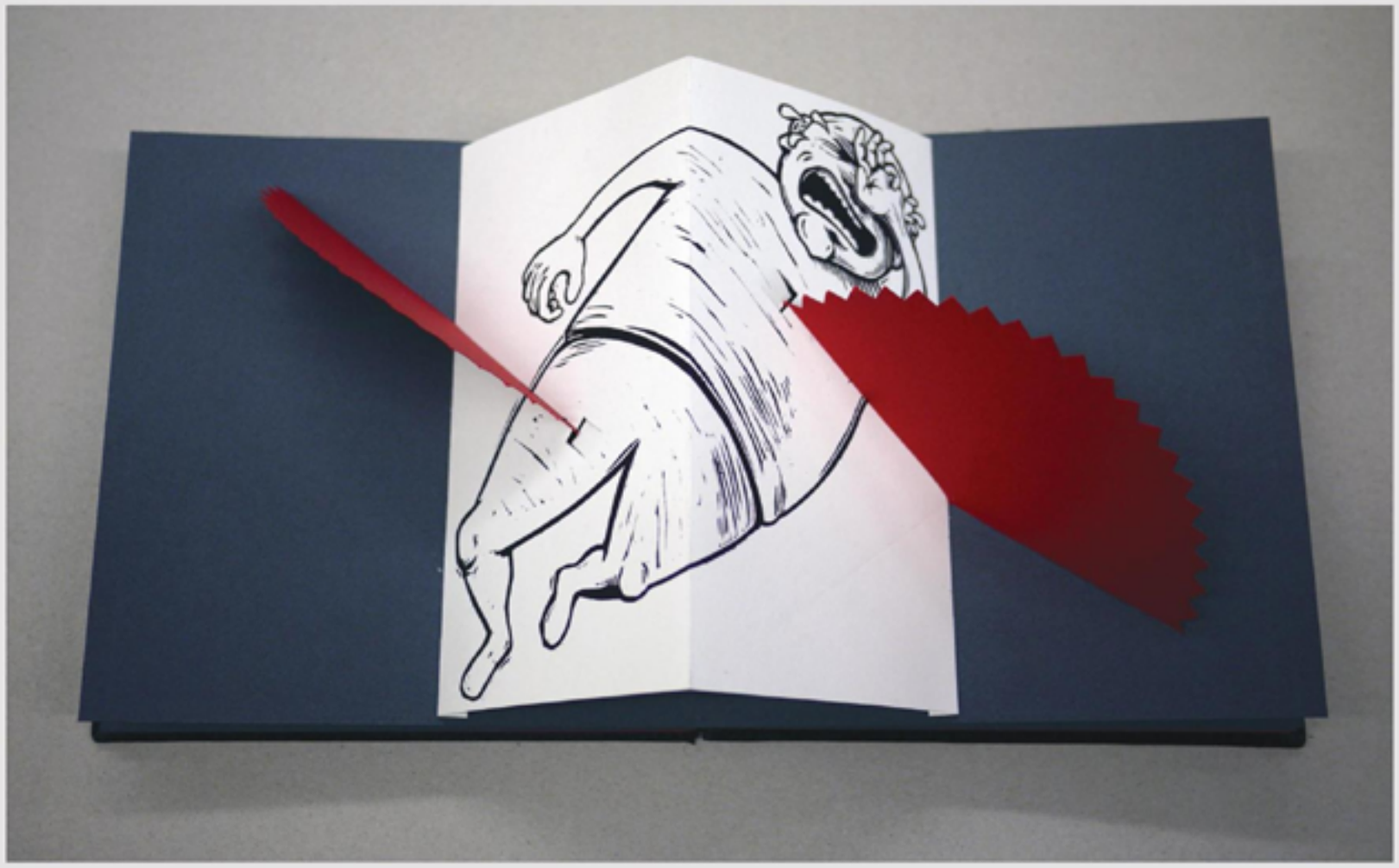

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET, 2011

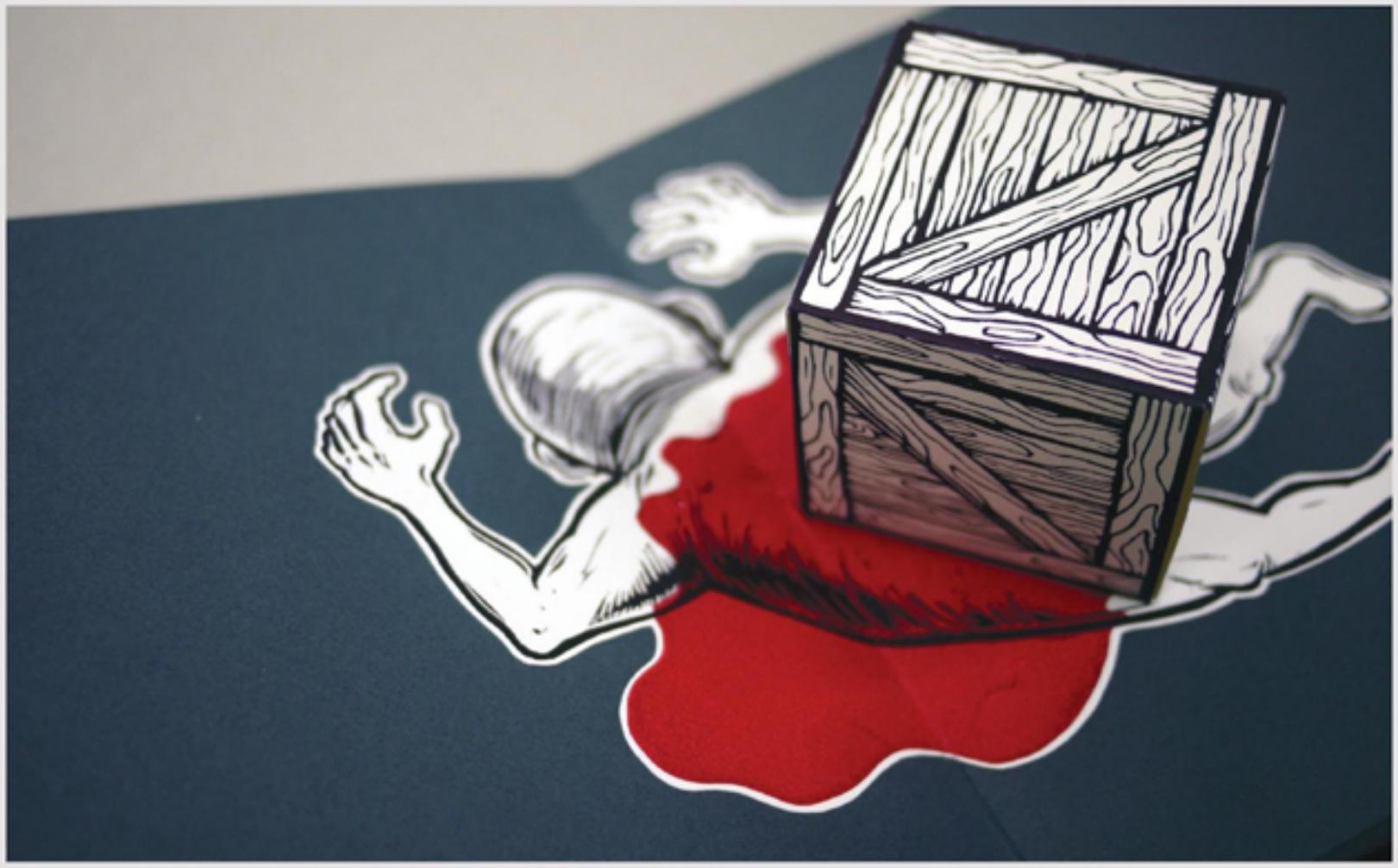

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET, 2011

3 NAGYPÁL ISTVÁN: SCHIELE ASZTALA (VERS)
4 JUHÁSZ TIBOR: HITELLÁZ (REGÉNYRÉSZLET)
9 GÉCZI JÁNOS: KÖPÉS. ÉS A ZAJA (VERS)

TRANSLOVAK

11 IRENA BREŽNÁ: A HÁLÁTLAN IDEGEN (PRÓZA, VÁLYI HORVÁTH ERIKA FORDÍTÁSA)
20 BENYOVSZKY KRISZTIÁN: NYELVEK KARNEVÁLJA KOLOMAN KOCÚR *SRACIA ZBRAŇ* (SZARBOMBA) CÍMŰ REGÉNYÉBEN (TANULMÁNY)
39 N. TÓTH ANIKÓ: SAMKO TÁLE TRANSZKULTURÁLIS REGÉNYTERE (TANULMÁNY)
50 PETRES CSIZMADIA GABRIELLA: „A KÉTNYELVŰSÉG KOMPLIKÁCIÓI". MILA HAUGOVÁ *ZRKADLO DOVNÚTRA* (BELSŐ TÜKÖR) CÍMŰ ÖNÉLETRAJZÁRÓL (TANULMÁNY)
62 PAVOL RANKOV: AGYONLŐNI A KUTYÁKAT (PRÓZA, VÁLYI HORVÁTH ERIKA FORDÍTÁSA)

71 KELE FODOR ÁKOS: A SZÍV VÉGE (CIGÁNY ÚJMESE)
92 SÁRDI MARGIT: EGY HAZAI (KÖZÉP-KELET-EURÓPAI?) SCI-FI. CSÖRSZ ISTVÁN *VESZTESEK* CÍMŰ KÖNYVÉRŐL (KRITIKA)
96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 300. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 1,80 €. MAGYARORSZÁGON: 800,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 9,- € , EGY ÉVRE 18,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 3600,- FT, EGY ÉVRE 7200,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌MAREC/2018 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08).
▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌ WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 300. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 1,80 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 9,- €, NA ROK: 18,- €.

SZÁMUNKAT MAREK CINA ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

AUTOPORTRÉ, LINÓMETSZET

NAGYPÁL ISTVÁN

SCHIELE ASZTALA

Egon Schielének
vagy
Jarosław Kozłowskinak

köveket dobálnak a folyóba Bécsnél
miközben színes esernyők alatt
nyeszlett kis figurák isznak kávét vagy teát
és Adolph vallatón festő fiára néz

a víz tiszta az tiszta az tiszta az tiszta
a bűnt megtöri a fény ahogy
a börtönben a beszélő asztalainál
a templomban a gyóntatóablaknál

de Egon a lampionvirágot nézi és
grimaszol, mint konzumnők a budoárban,
mégis le kell ülnie a tükrös asztalhoz

Kozłowski félbetört székeiről úgyis
egy fekete négyzetre esik, puffan,
miként lenni, élni, megenni valami szőlőt

KOLOMAN KERTÉSZ BAGALA ÁLTAL SZERVEZETT RENDEZVÉNYEKHEZ KÉSZÍTETT ILLUSZTRÁCIÓ

JUHÁSZ TIBOR

HITELLÁZ

Bementek az Euronicsbe, kihoztok részletre egy laptopot, azt odaadjátok, én meg kifizetem érte a bolti ár hetven százalékát. Persze nektek kell majd törleszteni, de mit tudnak tenni, ha nem perkáltok? Semmit. Tiétek a dicsőség, mert gyorsan lesz lóvé, tartott kiselőadást Márk a könnyű kereseti lehetőségek egy fajtájáról, az áruhitelről. A fiúk összedugták a fejüket, számolgatták, megéri-e az üzlet.

Egy alacsony, köpcös férfi érdeklődött, pénzre volt szüksége, méghozzá gyorsan, ki akarta fizetni az asszonyt, aztán lelépni Sopronba. Három éve vált el, de nem tudott hová menni, így egy fedél alatt maradt a volt feleségével. Házasságából két gyermeke volt, de ők is az apjuk ellen fordultak, mikor a köpcös egy veszekedés alkalmával megütötte a nőt – az asszonynak pont ez volt a célja, felhergelni a férfit, hogy saját elesettségével vívja ki a gyerekek pártfogását. Márk figyelmesen hallgatta a hirtelen feltörő panaszáradatot, finoman megsimogatta a köpcös ballonkabátjának gallérját. A vendégem vagy, mondta.

A köpcössel való rövid eszmecsere után Márk visszasétált Paliékhoz, és megmondta nekik, hogy felejtsék el a laptopot, erre a feladatra már van jelentkező, de volna itt valami más. Telefonok. A T-mobilban bármelyik készülék megvásárolható részletre. Ki kell hozni valamelyiket, aztán bevinni a használtáru-kereskedőhöz. A pénz hatvan százalékát odaadjátok nekem, mondta Márk, a többi a tiétek. Ez kezdetben jó ötletnek tűnt, de percekkel később Paliék rádöbbentek, hogy a férfinek igazából semmi köze nincs ahhoz a pénzhez, amit a zacis a mobilokért adni fog. Pali odalépett a pultra támaszkodó Márkhoz, és közölte vele, hogy lófaszt sem fog kapni, nemhogy lóvét. Nem kell így felkapni a vizet, válaszolta a férfi. Akkor legyen úgy, hogy a telefonokat ideadjátok, én meg eladom őket, a pénzből adok majd nektek is, kiépült vevőköröm van, az isten szerelmére, egy helikoptert is eladok két óra alatt. Pali mérlegelte a hallottakat, aztán kezet rázott a férfival, aki örömében az egész társaságnak fizetett egy kört.

Két nappal később Márk egész nap a Kék Acélban várt. Először csak kávézott, estefelé aztán megvette az első Kőbányait. A köpcös kilenc óra körül érkezett. Bőröndöt húzott maga után, és egy nagy dobozt tartott a hóna alatt, amit Márk azonnal átvett tőle. Kibontotta a dobozt, az asztalra tette a laptopot, és megköszönte a köpcösnek, hogy feltelepítette helyette a Windowst. Kattintott párat, majd mosolyogva átnyújtott egy borítékot a férfinek, amennyit megbeszéltünk. A köpcös átszámolta, a pénztárcájába rakta

MGR. ART., AKRIL, VÁSZON

az összeget, azt mondta, már itt sincs, lelép, nem is köszön senkinek, új életet kezd, de hálája jeléül az indulás előtt egy italra meghívná az üzlettársát, elvégre Márk adta a kezébe a szabadulás kulcsát.

Szilvát kértek, mellé Kőbányait, a köpcös elmondta, hogy mihez fog kezdeni az életével. Sopronban lakik a katonacimborája, rafinált gyerek, mindenben benne van, most például egy csomó orvosi cuccot hoz be az osztrákoktól, megígérte, hogy beveszi őt az üzletbe. Ha sejtette volna, hogy ez lesz abból a nagy szerelemből, ami a gyerekek születéséig egyre erősödött közte és az asszony között, azonnal elmenekült volna. Nem tudod elképzelni, mondta Márknak, hogy szerettük egymást. Azzal rendelt még egy kört, később Márk fizetett, majd megint a köpcös, megint Márk. Tíz óra körül már egyikük sem bírt egy helyben állni, dülöngéltek, de forrt bennük a düh, mintha valaki megsértette volna őket, elnagyolt mozdulatokkal gesztikuláltak, Isten áldja Som Lajost, ordították, amikor felcsendültek a zenegépből a Ha volna két életem akkordjai. Márk éppen egy Cserháti-számot akart bekapcsolni, mikor beléptek az ivóba Paliék. Felsorakoztak az ajtó mellett, mint valami vadnyugati banda, csak fogpiszkáló kellett volna a szájukba meg egy idős zenész a sarokba, aki elnyújtva játssza szájharmonikán az Édes kisfiam dallamát.

Mit hoztatok, kérdezte Márk, és bizonytalan, de indulatos léptekkel indult a fiatalokhoz. Amit megbeszéltünk, mondta Tamás. A köpcös a pultba kapaszkodva nézte a jelenetet, biztosan rosszat sejtett, mert hátrálni kezdett a csoporttól. Had nézzem, kérte Márk a telefonokat, de Pali nemet intett, először a pénzt, válaszolta kihívóan. Márk elnevette magát, a pénzt, kérdezte, a pénzt akarod, akkor nesze, lásd, kivel kezdesz. Benyúlt az esőkabátja zsebébe, előhúzta a bankjegyeket, a levegőbe dobta őket. Nekem nem számít, én le se szarom, kiabálta, majd elővett egy újabb köteget, amit szintén feldobott. A fiúk először nem értették, mi történik, de aztán felengedtek, nevetve gyűjtötték a bankjegyeket, és egyre hangosabban röhögtek, mert Márk újabbakat hajított a magasba. A köpcös is idemerészkedett, a falnak dőlve próbált lenyúlni egy ötezresért, mert tudta, ha előrebillen a feje, elesik. Márk forgott, mint egy túlsúlyos balerina, énekelt, hogy „a könnyeket nevetéssé, a gyűlöletet szeretetté, az ellenségeket barátokká változtassa". Győzelmi mámor, ahogy néztem őket, ez jutott az eszembe. Lövészárkok-

ban kuksoló katonák őrjönghettek így, mikor számukra is világossá vált, hogy már nincs ellenség, vége a háborúnak, de ők, talán megszokásból, még nem dugták ki a fejüket a mocsokból.

A tombolás hirtelen maradt abba. Egyszer csak nem volt több pénz a földön, kivéve az ötezrest, a köpcös mellett, azt tisztességből hagyták ott Paliék. A fiatalok kirohantak a Kék Acélból, Márk még dúdolgatott magában, a többi szerencsétlen meg, akik nevetve figyelték az eseményeket, még mindig mosolygott. A köpcös nehezen, de végre megszerezte a pénzt, belegyűrte a tárcájába. Márk állapotához képest körültekintően mérte fel a környezetét, botladozva megindult a kijárat felé, széktől székig, asztaltól asztalig haladt. Már az ajtónál járt, mikor Ágyas Jani megszólalt. Fizetni ki fog. Mind a ketten meglepődtek, már rendeztük, szólt a köpcös. Az utolsó köröket nem, jelentette ki ellentmondást nem tűrve Ágyas. Te jössz, mutatott a pénztárcáját szorongató férfire Márk. Az hümmögött, mikor szétnyitotta a tárcáját, és mint aki csodát látott, hitetlenkedve dörzsölte a szemét. Egyetlen bankjegy volt benne, az, amit az imént szedett fel. Ágyas Jani kijött a pult mögül, odasétált a köpcöshöz, megmondta a számla végösszegét. A részeg férfi galuskás hangon ismételte a számot, újra és újra, mígnem végső elkeseredésében felemelte a fejét. Tekintetével az üzlettársát kereste, de Márknak már híre-hamva sem volt. Aztán Ágyast kezdte figyelni, hosszú másodperceken keresztül méregette, és még akkor sem mozdult, mikor a Kék Acélban ivó egyik szerencsétlen megkérdezte, hogy akkor most mi lesz a laptoppal?

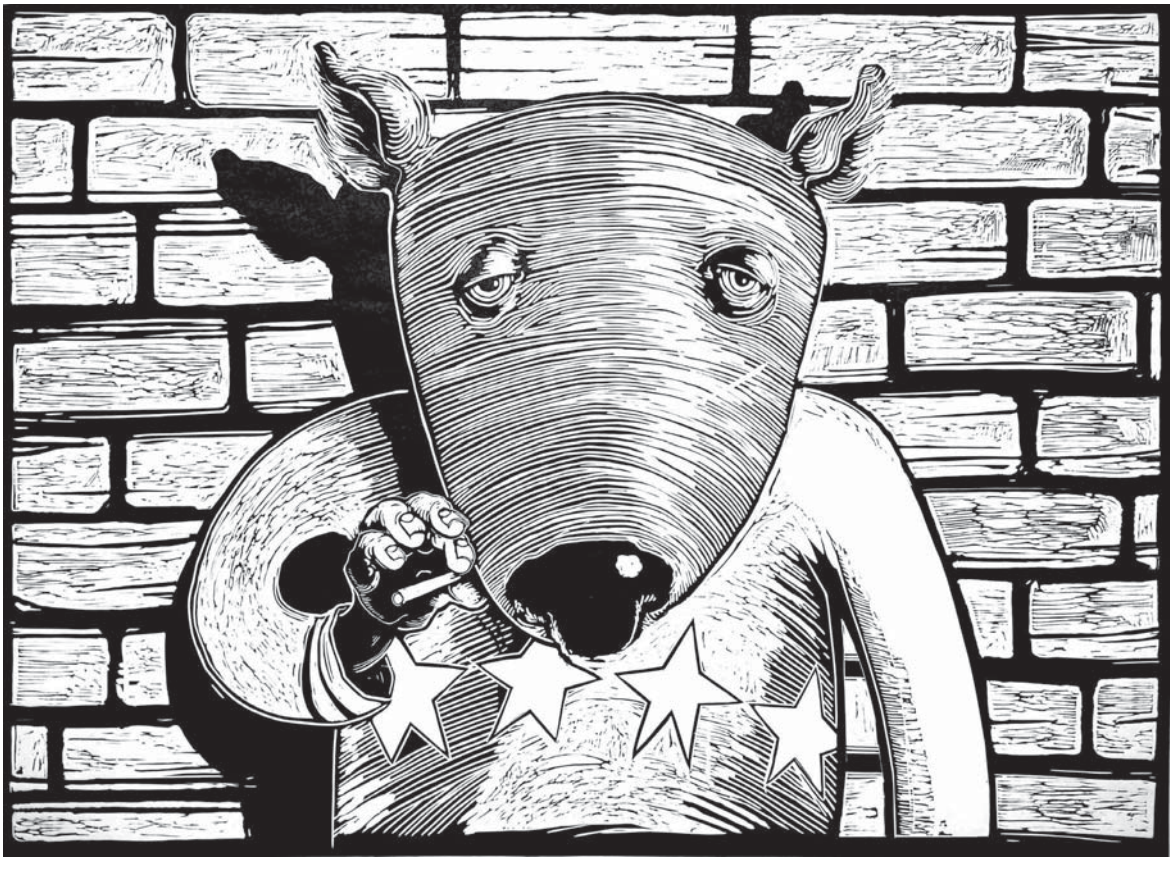

LINÓMETSZET

GÉCZI JÁNOS

KÖPÉS. ÉS A ZAJA

A halált túléli a szégyen! Négy
óránál indul, tizenegy felé
tart, de hétnél csapódik a falnak.
Mint megannyi hasonlat, ha ívet
rajzol, de a sorsa végezetül
az alsóbb szférák egyikébe he-
lyezi. Nincs mit hezitálni, a pálya
alkotja a rendeltetését e
fölött, szerephez mindössze a végén
jut a nyállal kevert turha. Múltja
van, meseszövése és nem várat
a kifejlés hosszan magára, példa-
beszéd a exemplénumokban, hol
ezen, hol azon a régi akusz-
tikájú nyelven, bármely korból és
könyvtárból visszalapozhatóan.
Kussol, miként rektor a kancellár
előtt, mint szavazó az urnához
járulva. Nem számít, ha közben fel-
ébred a vizelési inger s hozza
magával a székelést. Észreve-
hető, van törvénye neki, amely
nem bíróság, az undor szobrának
nyújtja alapzatát kizárólag,
amelyben a görcs a bélen megköt,
egy másik a gégecsövön s a har-
madik, ahogy a hurok összerándul
a nyelőcső alján, a gyomor majd min-
dent befogadó nyílása előtt.

Mert nincsen benne torzó, a helyzet
tökélyre formázott! S kék, amiként
kék a szörnyülködéstől a gyermek
szeme, ahogyan az utcai ve-
rekedésre az erkélyről letekint,
abban a pillanatban, amikor
ugyanaz villan elő a múltból
és a jövőből. Az eseménybe
becsapódó járókelő, ki az
összeakaszkodó testek kavarcs
tömegét megkerülve köp, megfi-
gyelhető, s ahogyan harákol és
újra köp a bérház rőt falára.

És a zaj? A versen kívül marad,
s a gyermekben pedig benn a sikoly.
Talán vadmadár szárnnyal verdes, de
tulajdon ketrecét el nem hagyja.

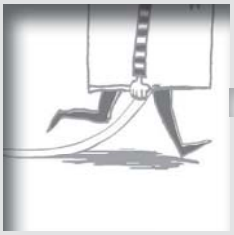

IRENA BREŽNÁ

A HÁLÁTLAN IDEGEN[1]

A sötétített üvegű rabszállító behajt az udvarba. Felmegyek a lépcsőn, a váróteremben belelapozok a bulvárlapokba. Ebben az intézményben csak ezek jelentik a színt. Beleolvasok egy gyilkossági esetbe, amíg meg nem jelenik egy kedélyes rendőr.

– Mi ez az ügy?

– Szervezett bűnözés. Azért jönnek ide, hogy lopjanak. Pedig itt nincs önkiszolgálás.

A fiatal vádlott támolyogva bejön, a szemét forgatja, reszket, beesett mellkasát báránybut kabátja alá rejti.

– Elvonási tüneteim vannak. Kiengednek?

A védőügyvéd tágra nyílt, világoskék szemmel az iratokat tanulmányozza. Izgalmában összekócolja göndör, barna hajfürtjeit.

– Az még nem elég indok, hogy börtönbe kerüljön, mert ellopott három parfümöt.

– Már nem bírom, ráz a hideg, felszökött a vérnyomásom, két napja nem lőttem be magam.

– Milyen gyakran van rá szüksége?

– Négy-öt óránként, itt szennyezett a heroin, nem tart sokáig a hatása. Nálunk, odahaza sokkal tisztább az anyag, egy gramm két hétre is elég.

Ez hazafiasan hangzik, a vádlott révetegen maga elé bámul. A csengő jelzését követően belépünk a tárgyalóterembe.

– Kérem a bíróság és az önök országa bocsánatát. Letértem a helyes útról, ígérem, hogy soha többé nem lopok, becsületszavamra.

Kidíszítem a szavait, hozzáteszem, hogy „tisztelt bíróság", „az önök csodálatos országa", és a „becsületszavamra" kimondásakor hangom elcsuklik a meghatottságtól. Az idegenszerű pátosz bizalmatlanságot szül. Csak az ügyvéd hallja meg az idegen szó barátságos hangjait, majd heves védőbeszédbe kezd.

1 Irena Brežná *Die undankbare Fremde* (Galiani, Berlin, 2012) című regénye elnyerte a svájci irodalom nagydíját (Eidgenössischer Literaturpreis), és a kötet szlovák fordítása bekerült az Anasoft Litera legjobb tíz könyve közé.

KETTŐSKERESZT, DIGITÁLIS ILLUSZTRÁCIÓ

A tolmácsszerződésben az áll: azt kell becsületesen visszaadnunk, amit a felek valóban mondtak. A szándékosan elferdített tolmácsolásért többéves szabadságvesztés jár. Mindig kellő időben, ápoltan kell érkeznünk a tolmácsolásra. Csakhogy én túl kócos vagyok az ilyen tökéletesen fésült feladathoz. A másik ember sorsa kiűz a nyílt tengerre, a szél megtépázza az érzelmeimet és a gondolataimat.

A folyosón a vádlott engedélyt kér, hogy rágyújthasson.

– Miért is ne, nem vagyunk mi olyanok... – szól a rendőr, és együtt cigiznek.

– Gyűlölöm a dílereket – mondja a fiatal férfi. – A pályaudvaron állandóan ott ül egy díler, a nyelvével játszik, ez azt jelenti: van nála kokain. Legszívesebben kitekerném a nyakát.

– De ez csak az ön rögeszméje – próbálkozom a terápiával.

– Igen, kell hogy legyen az embernek akaratereje, ám a kábítószer tönkreteszi az akaratot. Valamikor bokszoltam, száz kilót nyomtam. Ha ma nem engednek szabadon, anyag nélkül szörnyű éjszaka vár rám. Sokan megfulladnak a saját nyelvüktől.

A vádlott tisztelettel és gyűlölettel beszél a drogról, barátnője és ellensége, anyja és apja, az ég és a föld, és maga az élet is egyben. Nincs már semmije, amit neki adhatna, csak a teste, így azt ajándékozza oda, hogy tönkretegye. Jó beszédtémát szolgáltat azzal, milyen hősiesen teszi ki magát az önpusztításnak.

– Az a gond, hogy gyűlöli magát. Erről van szó, nem a börtönbüntetésről, vagy arról, szabadon eresztik-e. Hogyan tanulhatná meg szeretni önmagát? – kérdezem gondolataimba feledkezve, ám az ügyvéd türelmetlenül felszólít: csak tolmácsoljak, mert ez a feladatom.

– Azzal az indokkal nyújtotta be a menedékkérelmet, hogy a hazájában háborúk dúlnak. Milyen háborúra gondolt?

– Az a rossz, hogy egy heroingyár üzemel ott a közelben.

A vádlott lehunyt szemmel szívja a cigit. Megszólal a csengő.

– Négy hét vizsgálati fogság, aztán kiutasítást előkészítő őrizet, majd kiutasítás.

A bíró igyekszik semleges hangon közölni az ítéletet. A rendőr felocsúdik az ábrándozásból, és elvezeti a vádlottat.

– Csak azért csukták le, mert idegen. Így válik az ember bűnözővé. De hiszen mindenkinek joga van azt művelni a testével, amit akar – jelenti ki felháborodottan az ügyvéd, aki most úgy néz ki, mintha kapott volna egy fülest. Göndör fürtjei csapzottan a fülére lapulnak.

– Nem áll módomban szabadon ereszteni. Heroinra van szüksége, hamarosan ismét a vádlottak padján ülne – közli letörten a bíró.

Már a nevem sem az enyém. Az emberek akadozva ejtik ki, kopogó, nehézkes hangzást kelt. Ez elég tartós indok, hogy kényelmetlenül érezzem magam. Beszédmódom az új nyelvben szintén darabosnak bizonyul. Vétek egy hibát, a lyuk kitárul. Az itteniek szeretik a sima, egyértelmű helyzeteket, a bebetonozott lyukakat. A tanár próbál meggyőzni:

– Alkalmazkodj! Képzeld azt, hogy mész az utcán, és mindenki azt hiszi, idevalósi vagy.

De tudom: árulkodó holdvilágképem úgyis felfedi az igazságot. És akkor mi van? Az arcomat nem szeretném hosszúkás alakúra leszorítani, és gyökeret ereszteni itt, mint a búzaszem.

A réteket villanypásztor-kerítésekkel szelték fel apróbb darabokra, a tehenek *Magánterület*et jelző táblák mögött legelésztek. Nálunk odahaza végeláthatatlan rétek húzódtak mindenfelé, egészen a halálsávig. Az itteni legelő nem volt közös, a halak is a magántulajdon részét képezték. Hogyan szaladhattam volna el egészen a napig, hogyan kiabálhattam volna a végkimerülésig, ha egyszer itt minden magánterület? Az illendőség határát átlépő, túláradó érzések itt csak felesleges gyanút ébresztettek. Attól féltek, hogy valaki kisajátítja a magántulajdont. Senki nem ismerte a kását főző varázsfazék meséjét, a kásáét, ami kifut és elterül a konyhapadlón, elhagyja a házat, és hömpölyög az országban, egyre messzebb és messzebb. Az itteniek az igazságtalan rendszerünk borzalmas történeteit kedvelték, ezeket hallgatva ellágyult a tekintetük.

Meg is öleltek volna, de az efféle bizalmaskodást mégsem engedhették meg maguknak. A test magántulajdon, melyet láthatatlan vasfüggöny véd.

– Előbb elkérik az útleveledet, hogy meg merjék simogatni az arcodat – mondta Mara.

Fel akartam őket szabadítani az átok alól, odaléptem hozzájuk, de ijedtükben összszerezzentek:

– Milyen szörnyű életed volt, szegénykém, de nálunk már jó lesz minden – és kezet nyújtottak búcsúzáskor.

A régi énemet egyetlen mosógép sem mosta olyan tisztára, hogy teljesen új, kifogástalan életet kezdhessek. Hálásnak kellett volna lennem, hogy itt élhetek. Lehetőleg azonnal, a megfelelő időben. Kinek és miért kellene a megfelelő időben hálásnak lennem azért, hogy egy jobb világban ilyen rosszul érzem magam? Ott érezzük magunkat igazán otthon, ahol nyugodtan moroghatunk – és nekem nem volt otthonom.

Kora reggel, tanítás előtt újságkihordást vállaltam, a lapot a villák ajtaja elé, a küszöbre hajítottam, a kocsizörgés ütemére énekeltem. Ez volt életem első munkája. Azt mondták, hajoljak le, és óvatosan helyezzem az újságot a küszöbre, majd csendes léptekkel távozzam. Az öltözékem pedig ne legyen feltűnő, hiszen a társadalmi ranglétra legalsó fokán állok, a szerepek nem keveredhetnek. – Ezek itt zavartalanul alakultak ki sok évszázad alatt, és jól beváltak – figyelmeztetett a főnök. Saját forradalommentes szavai hallatán felnevetett, és sajnálkozott, hogy a világ már csak ilyen. Pirkadatkor továbbra is egyenes derékkal, kiengedett, lobogó hajjal lépkedtem a kocsim mögött. A főnök irodájában időközben egyre csak gyarapodtak a villalakók panaszai.

– Ha nem fogja össze a haját, fel kell bontanom a szerződését.

Engem nem lehet betörni, megzabolázni. A hajam fürtökben a vállamra hullott, sűrű, göndör sörényemet reggelente, gyönyörre éhes tekintetek kereszttüzében, mindig az ablaknál fésülgettem. Csakhogy valaki összeszedte az udvaron a hajcsomót, az üzenetet vécépapírba csomagolta, és besüllyesztette a postaládánkba. Ez nem kincs, csupán szemét, amit le kell húzni a vécén. Egy szót sem írtak az üzenethez. Ez a pehelykönnyű csomag sokatmondó jelentéssel bírt, tényleg volt súlya. Nyomasztó nyu-

galom uralkodott mindenütt, itt még a gondosan összekötözött fekete szemeteszsák is csillogott. Már láttam, ahogy engem is eltakarítanak. A csodás, frissen lehullott lombkorona ugyancsak szemétnek számított. A sóvár, hangos lombporszívók körbe-körbe cikázva szippantották be a bizalmasan ismerős levélzizegést.

Az állandósult sebezhetőségtől minduntalan sírhatnékom támadt, minden egyes rúgásnál kibuggyantak a könnyeim. Egy emberi tett teljesen kizökkentett eddigi világomból. Semmi másra nem vágytam, csak hogy elhagyjam ezt a tisztára söpört ürességet, és visszatérjek a városunk járdáira, ahol úton-útfélen szemét hever. Ott az otthon, ahol felismerem az élet nyomait. Idegenben a bűz a haza illatává vált, ez jelentette a szabadságot.

Sápadtságából és homályos testformájából ítélve ez a fiatal nő már hetek óta börtönben tengődhet. Mozdulatlan testében csak úgy cikáznak a gondolatok. Görcsösen összerázkódik, pici kék szeme világít, mint a kútakna víztükre. Látszik, hogy sírt. Nem érti, milyen bűnt követett el, gondolatai akadályokba ütköznek. Reggeltől estig idegen házaknál takarított, mindig szorgalmas és engedelmes volt. Amikor a barátja rábízta, vigyen el egy csomagot egy másik országba, pusztán jó szándékból tett eleget a kérésnek. Előrehajol, olyan kézmozdulatot tesz, mintha újból kiürítené a szívét. Szolgáltatásaiért nem kapott pénzt, szóval hajlandó segíteni, senkinek nem tud nemet mondani, főleg neki nem, aki olyan jó volt hozzá.

Gyermekkorában megismerte, mi a szegénység, és ez a férfi segített, hogy kiutazhasson, és pontosan ugyanolyan farmert vett neki, amilyenre mindig is vágyott, rá se nézett az árcédulára. Még sosem találkozott ilyennel. Kulturált úriember, de elég zárkózott. Nem igazán értette, miért viselkedik így. Amikor három hónappal ezelőtt tizenöt rendőr tört rá a lakásában, akkor fogta csak fel, hogy egy drogbáró barátnője volt. Rászegezték a kibiztosított fegyvert, pedig a férfi már rég messze járt. A vádlottak padján ül, izzadt tenyerét morzsolgatja.

– Szívesen segítek, csak mondja meg, miben állhatok a rendelkezésére.

Felajánlja a nyomozati bírónak a szolgálatát, ám az nem akar tőle semmit, további nyolc hét vizsgálati fogságot vet ki rá.

A rendőrnő visszateszi a kezére a bilincset.

– Hogy érzi magát a fogdában? – érdeklődik az ügyvédnő.

– Azzal a gyilkossal, akivel egy cellában vagyok, nincs közös témám. De mit lehet itt csinálni, egész nap a tévét bámulom, mindig csak a tévé – veti oda grimaszolva a fogoly.

– Szereti még a barátját?

A rabnő, talán túl gyorsan is, a fejét rázza.

– Hiszen mindent elveszítettem miatta, a lakásomat, a munkámat, még ha a takarítás feketemunka volt, és rosszul is fizették. Most pedig tarthatok attól, hogy majd bosszút áll rajtam.

Védekezően összehúzza magát.

Az ügyvédnő elgondolkodva így szól:

– Még sohasem képviseltem olyan nőt, aki önszántából cselekedett volna. A nő bűntette mögött értelmi szerzőként vagy felbujtóként mindig egy férfi áll.

– A gyengeség is egyfajta bűncselekmény – jelentem ki –, ha a nő nem szegül ellen, nem szedi össze az erejét, hogy átlépjen a túloldalra. Kényelemből, tudatlanságból, óvatosságból, vagy akár félelemtől vezérelve engedelmeskedik. Mert képtelen elhagyni a hamis és rossz embert.

A férfi olyan vidékről származik, amely közel áll hozzám. Pár helység- és vezetéknevet említünk, mintha rokoni összejövetelt ünnepelnénk. És már el is sodor az ismerős hullám. Vadul gesztikulálok, nem veszem figyelembe, hogy ebben az országban a kéz szava elárulja, nem tudok elköteleződni, alkalmazkodni, és kordában tartani az érzelmeimet. Az ügyvéd megpróbál

kirángatni a tutajára ebből az örvényből – teste megmerevedik, szaggatott mondatokban beszél, egyik jogi kifejezést a másikhoz rendeli, mint az egymáshoz szögelt léceket.

Minél több itt a fal és a szabály, annál inkább vágyom a szabadságra. A börtön egy mocskos kolostor, mely őrült reményeket ébreszt. A tettes eddigi útját már megismertük. Beáll valamilyen fordulat? Hogy ezt az órát, amikor itt vagyunk a vádlott tettei miatt ebben a teremben, amelybe nem hatol be a nappali világosság, öntse el végre a fényár. Ezért vagyok itt, a tolmácsolás csak ürügy.

– Nincs is olyan rossz hírem az ön számára – mondja az ügyvéd a helyi szokás szerinti tartózkodó módon. – Ma szabadon engedik.

A fogoly lassan eszmél, és felemelkedik görnyedt testtartásából. Ökölbe szorított ujjai megmozdulnak, és amikor a két őr belép a terembe, az ügyvéd névjegykártyáját ügyesen a zoknijába csúsztatja. Fürgesége elárulja, hogy otthon van a sitten. Dicséri a börtönkosztot, vasárnaponként rántott szeletet kapnak, és desszert is van, méghozzá fagylalt. Bár a többiek tisztelettel bánnak vele, és mindene megvan, mégis legszívesebben törne-zúzna, amit csak ér, na de miért? Ebben a megőrzőben mindenféle döntéshozatal alól felmentik, mintha vattából lenne. Búcsúzáskor egyenesen áll, megilletődötten néz utánunk, a keze a szívén, mintha az anyja és az apja hagyná el.

– Ártatlan? – kérdezem az ügyvédet.

– Egy tucat eset van a rovásán az egész földrészen, de eddig nem tudtak semmit rábizonyítani.

A világoskék egyenruhát viselő fegyőr széles matrózléptekkel halad át a hosszú folyosón, és kikísér bennünket a börtön recepciójáig. A recepciós hölgy szép napot kíván, mintha egy vasárnapi sétahajókázást követően a szárazföldre bocsátaná az utasokat.

Vályi Horváth Erika fordítása

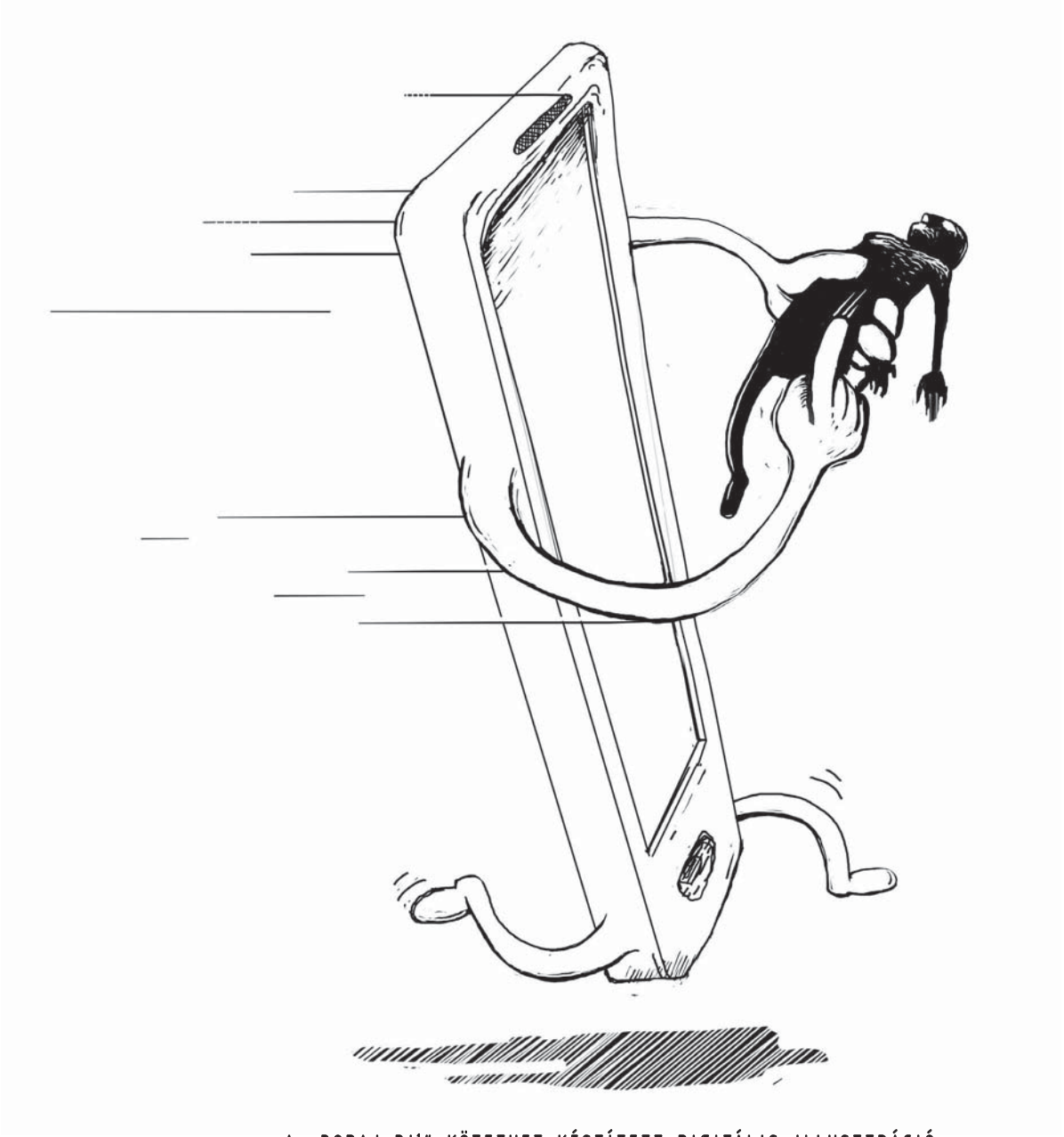

A „BODAJ BI[1]" KÖTETHEZ KÉSZÍTETT DIGITÁLIS ILLUSZTRÁCIÓ

[1] Bodaj by - lefordíthatatlan szójáték. Az eredetileg „Boh daj" (adná az Isten) szókapcsolatból kialakult módosítószó „bodaj" (bárcsak), illetve a bodaj (döfködj, szurkálj) ige homonímiájára épül.

BENYOVSZKY KRISZTIÁN

NYELVEK KARNEVÁLJA KOLOMAN KOCÚR SRACIA ZBRAŇ (SZARBOMBA) CÍMŰ REGÉNYÉBEN

Mottó: „[…] az ürülék a leginkább *nevetséges* anyagi és testi valami, a legalkalmasabb minden fennkölt dolog lefokozó materializálására."
(M. Bahtyin)

Vajon miért válik önkéntelenül is komikus hatásúvá, függetlenül a megnyilatkozás témájától, ha különböző nyelvek, nyelvváltozatok és stílusregiszterek keverednek egymással egy beszélgetésben vagy egy irodalmi szövegben?

Úgy gondolom, alapvetően azért, mert ilyenkor nagyon különnemű, élesen elkülönülő vagy akár ellentétes előjelű, azaz valamilyen szempontból egymás számára rendszeridegen nyelvi elemek és struktúrák kapcsolódnak össze egy szövegtérben vagy egy beszédcselekvésben. Olyanok, amelyek „normális esetben", szerzői utasítás híján ritkán vagy egyáltalán nem találkoztak volna, mivel az érvényesülésüket támogató nyelvhasználati színtér, az otthonos műfaji háttér és a hallgatólagos stilisztikai elvárásrendszer mindegyikőjük esetében, külön-külön, meglehetősen eltérőnek mondható. Ezért az, hogy mégis összejöttek, sőt elegyedtek is egymással, hibrid nyelvi alakzatoknak adva ezzel életet, határátlépő gesztusként értelmeződik. S ezen pedig, a normaszegésen, a tabusértésen vagy a szokások felrúgásán hajlamosak vagyunk nevetni.

Kérdés viszont, hogy egy adott szövegben milyen megfontolásból, milyen poétikai célzattal kerül sor nyelvek és stílusok keresztezésére vagy különböző gyakoriságú kódváltásokra? Milyen tematikus motiváció húzódik meg a hátterében, s hogy a jelenségnek van-e esetleg tágabb – a mű, a szerzői szövegvilág vagy akár a korszak horizontján túlmutató kulturális kapcsolatrendszere?

Az előbbi kérdéseket Koloman Kocúr *Sracia zbraň* (Szarbomba, 2012) című regényének[1] olvastán is érdemes és szükséges feltenni. Egy olyan művel van ugyanis dolgunk, amelyben legalább hét nemzeti nyelv keveredik – különbö-

1 A cím szószerinti fordításban: szaró fegyver. A Koloman Kocúr álnév (Kandúr Kálmán), a szerző valódi neve Luboš Dojčan.

ző arányokban – egymással (szlovák, magyar, cseh, szerb, német, angol, francia), s ezt a soknyelvű szőttest nyelvjárások, illetve a publicisztikai, a szlenges és a vulgáris stílusregiszterhez tartozó kifejezések teszik még színesebbé, ha tetszik, rikítóbbá. Ez a multilingvális kód a szereplők nemzeti hovatartozásával és egyénített beszédmódjával hozható közvetlen összefüggésbe. Ez utóbbi magába foglalja még a különféle akcentusok és beszédhibák megjelenését is. A komikus hatás részben a fent ismertetett okokból kifolyólag jut érvényre, részben viszont az elbeszélt események jellegéből fakad. Éppen ezért ahhoz, hogy e – szlovák irodalmi hagyományban meglehetősen ritka – provokatív szöveg nyelvi megalkotottságának sajátosságaihoz közelebb férkőzhessünk, és megfogalmazhassuk a vizsgálódás szempontjait, elkerülhetetlennek látszik a cselekmény rövid ismertetése.[2]

A szerző által „sötét sci-fi groteszkként" aposztrofált, és „erős idegzetű és gyomrú", 18 éven felüli olvasóknak ajánlott történet 2031–32 között játszódik, döntő mértékben az Érsekújvári járás egy magyarok és szlovákok lakta falujában, Nagykéren (Veľký Kýr) és környékén. Mielőtt azonban kezdetét venné a brutális és ugyanakkor komikus, burleszk események sorozata, a prológusban egy nagyszabású, apokaliptikusra hangolt világtörténelmi és világpolitikai tablót vázol fel az elbeszélő. Ebben megismerteti az olvasót a Föld megváltozott természeti, földrajzi és geopolitikai viszonyaival. Finoman szólva – cseppet sem rózsás a helyzet. A természeti készletek kimerülőben („a Mengyelejev táblázat elemeinek mintegy fele eltűnt a Föld színéről" (Kocúr, 2012, 12.), kritikus szintű olajhiány van, a légszennyezettség eddig nem látott méreteket öltött, milliók halnak éhen és szomjan, amit még tovább tetőz a fertőző betegségek terjedése is. „A klimatikus katasztrófa és gazdasági kataklizma demográfiai szerencsétlenségeket idéztek elő. Véres forradalmak vannak terjedőben mindenhol. Ezeket több milliárd emberi lény totális kétségbeesése táplálja, kiknek

2 A regényt hol eredetiben, hol saját fordításomban idézem. Mivel egy többnyelvű, ráadásul a szlovákot a magyarral keverő szövegről van szó, nem egy esetben megoldhatatlannak tűnt a mondatok átültetése, vagy csak a jellegadó bilingvális stilisztikum elvesztése árán, ilyenkor inkább kiemeléssel vagy aláhúzással próbáltam jelezni a nyelvi interferenciákat. A regényre (Koloman Kocúr, *Sracia zbraň*, Bratislava, Slovart, 2012) csak zárójelben megadott oldalszámokkal hivatkozom.

a világa összedőlt." (12.) Káosz uralkodik a politikai térképen is. Nagyhatalmak szűnnek meg, új, összevont államok jönnek létre, miközben a „hajdanvolt demokrácia romjaiból véres diktátorok kelnek ki." (13.) Az Amerikai Egyesült Államok megszűnt: Észak, a déli államok marxisták általi annektálását követően, kétségbeesésében egyesült Kanadával, s így jött létre a Kanadaamerikai Egyesült Államok. Egy atomkatasztrófát követően Izrael is eltűnt a térképről, s nincs többé Európai Unió sem: a mediterrán államok területének nagy része a moszlim inváziónak esett áldozatul, merthogy a legnagyobb veszélyt az ultramilitáns iszlám vallás, az ún. mahmúdiszlamizmus világméretű terjedése és a nyomában járó kegyetlen erőszak és pusztítás jelenti. Az északi és közép-európai államok éppen ezért új érdekszövetséget kötöttek egymással: „A keresztény Európa torzója félretolta a régi ellentéteket, és a veszély miatt az Európai Konföderációba tömörült. Ezt kilenc unitáris állam alkotja – Brittírország, Franciabelgium, Hollandflamandia, Skandinávia, Lengyelbaltikum, Ukrajnafehéroroszország, Németausztria, Svájcolaszország és Csehszlovákmagyarország." (14.) Az utolsóként említett államban fekszik Nagykér (Veľký Kýr), illetve egy másik, a prológus végén említett falu, Illésháza (Nový život) is.[3] A korábban zömében magyarok lakta faluba az iszlám invázió elől menekülő, ezért politikai menedékjogot kapó szerb partizánok települtek be. Földműveléssel kezdtek el foglalkozni, s új lakóhelyüket Új Orahovacnak keresztelték át.[4] S épp a két falu lakosai között kirobbant etnikai konfliktus lesz az elindítója a végzetes eseményeknek, melyek aztán átírják Európa és a világ történelmét.

Először Nagykér magyar és szlovák része esik egymásnak,[5] a békítő szándékkal közbeavatkozó, szláv testvériségre apelláló szerb traktoristáknak viszont sikerül magukra haragítaniuk mindkét felet, s így a szócsata pillanatokon belül véres tömegverekedésbe torkollik.[6] A helyszínre kivezényelt cseh, magyar és svájci katonai alakulatok pedig – félreértések sorozataként – egymást mészárolják le. A történet itt akár véget is érhetne, ám csak most következik a java. Rejtélyes halálesetekről érkeznek ugyanis hírek: egyre-másra robbannak fel az emberek ürítés közben. Idővel kiderül, hogy egy ismeretlen eredetű anyagból előállított biológiai tömegfegyverről van szó, melyet a helyi pálinkában (kýrovica) oldott fel a militáns iszlám terroristákkal lepaktáló kocsmáros. Aki ivott belőle (sejthető, nem kevesen), annál – az általánosan fogyasztott ízfokozóval reakcióba lépve – intenzív bélgáztermelődés, hasmenés, majd explózió következett be. A „rektális terror" (145.) elleni egyedüli ellen-

3 Mindkettő létező szlovákiai település, Nagykér az Érsekújvári járásban, Illésháza pedig a Dunaszerdahelyi járásban található.

4 Minden valószínűség szerint a Koszovó nyugati részén fekvő azonos nevű város után. A Nový život jelentése: új élet.

5 A templomban a kántor véletlenül, alkoholos befolyás alatt, majdnem két teljes magyar éneket is eljátszik, s ezzel megsérti a törvényt, amely szerint az istentiszteleten nem következhet egymás után két magyar ének, a másiknak szlováknak kell lennie. A szlovák hívek ezt zokon veszik, megszakítják az orgonás játékát, s egy saját nyelvű énekkel folytatják. Ezen viszont a magyarok háborodnak fel. Szó szót követ, az incidens először személyeskedő veszekedésbe, majd verekedésbe vált át.

6 Az eseményről szó esik már a szerző első, *Muž dlhým* (Férfi hosszúval) című regényében is: először szlovák, majd angol nyelvű tudósítás számol be a véres etnikai konfliktusról, Nagykér helyett azonban Blatud nevű falu a helyszín. Koloman Kocúr, *Muž dlhým*, Levice, Koloman Kertész Bagala, 2000, 45. A riporter pedig a *Szarbomba*ban is szereplő Valéria Vadróža.

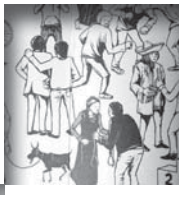

szernek a zsendice, szlovákul žinčica bizonyul.[7] Amikor erre néhány nehézfejű, ám elszánt túlélő tiszt rájön, megpróbálja elfogni az árulót, és egy fiatal hekkerrel szövetkezve felgöngyölíteni az összeesküvés szálait. Ezek pedig egy cinikus, számító Ő nevezetű közgazdászhoz vezetnek, akinek végül sikerül nyomtalanul eltűnnie.

„A kéri események megváltoztatták a történelem menetét" – olvassuk az epilógus nyitányaként (233.). A gazdasági haszon érdekében tömegek elpusztítására parancsot adó, s a számonkérést elkerülő Ő személye miatt erőszakhullám tör ki Európa-szerte (bankárok, oligarchák, bürokraták meglincselése, épületeik felgyújtása és lerombolása), ami aztán a nagy európai szociálökológiai forradalom kitöréséhez, s végül a kapitalizmus végleges megszüntetéséhez vezet.

Úgy gondolom, hogy e kivonatolt összefoglalásból is sejthető a regény lehetséges világának néhány meghatározó attribútuma, amit egyébként a már idézett műfajjelölő paratextus („sötét sci-fi groteszk") is előrevetített. Érdemes most újra, immár a cselekmény ismeretében, mérlegelnünk a két fogalom (sci-fi, groteszk) érvényességét – azzal a belátással persze, hogy ez nem direktíva, csak ajánlat, ami az olvasó részéről akár felül is vizsgálható. Véleményem szerint sci-finek csupán annyiban mondható a regény, hogy a cselekményt a nem olyan távoli jövőbe helyezi, s ezzel együtt egy történelmi víziót vázol fel. A negatív társadalmi és politikai jövőkép, illetve az apokaliptikus keret okán pontosabb volna talán disztópiaként meghatározni. A *groteszk*kel már kicsit bonyolultabb a helyzet. A megfogalmazás módja („temná sci-fi groteska") ugyanis afelé mutat, hogy itt nem esztétikai kategóriaként, hanem inkább műfajként értelmezendő a kifejezés. Ez a megközelítés viszont a dráma vagy a film területén számít elfogadott(abb)nak, önálló irodalmi műfajként kevésbé használatos a groteszk. Az ambivalens esztétikai minőség mellett[8] gyakoribb sajátos ábrázolásmódot

7 A juhsajtkészítés folyamán nyert savó felforralásával készülő, túrószerű rögöktől sűrű ital.

8 Lásd ehhez a Ľubomír Plesník szerkesztette esztétikai szótár *groteszk* szócikkét: Ľubomír Plesník a kolektív, *Tezaurus estetických výrazových kvalít*, Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, 379–381.

érvényesítő irányzatként[9] vagy a műfaji struktúrákat részlegesen átminősítő móduszként[10] való értelmezése.

Bármi volt is a szerzői intenció, indokoltnak látszik bevonni a mű értelmezésébe a *groteszk* elméleti reflexiója kapcsán megfogalmazott észrevételeket és megközelítési szempontokat. Közülük is Mihail Bahtyin groteszk szó- és testfelfogása érdemel kitüntetett figyelmet, melyet az orosz tudós köztudottan a regény eredőjének tartott karneváli kultúra kapcsán fejtett ki, s dokumentált meggyőzően F. Rabelais, F. M. Dosztojevszkij, N. V. Gogol és mások munkáiban. Koloman Kocúr művének interpretációja felől nézve különösen a francia regényíróról írott monográfia (Bahtyin, 1982) gondolatai bírnak majd jelentőséggel, miközben konkrét párhuzamokra is fény vetül a *Gargantua* és a *Pantagruel* vonatkozásában. Elemzésem hipotézise ugyanis az, hogy a *Szarbomba* számos tematikai és nyelvi jellegzetessége az irodalom karnevalizációjának jelensége felől válik megragadhatóvá. Ilyennek tekinthetők mindenekelőtt a groteszk testábrázolás és az altesti komikum megnyilvánulásformái, a szereplői szólamokban és a névadásban egyaránt megmutatkozó tabusértő, regiszterkeverő nyelvezet, valamint a túlzás alkalmazásából következő bizarr, abszurd és drasztikus jelenetek sora. A továbbiakban ezt a párhuzamot igyekszem példákkal alátámasztva bizonyítani, kitérve egy-egy példa erejéig Ladislav Csurma könyvhöz készített karikaturisztikus illusztrációinak jellegzetességeire is.

9 Berkes Tamás, *Senki sem fog nevetni. Groteszk irányzat a hatvanas évek közép- és kelet-európai irodalmában*, Budapest, Gondolat, 1990.

10 Claudio Guillén, *Mezi jednotou a růzností*, ford. Anna Housková – Alexandra Berendová – Mariana Housková, Praha, Triáda, 2008, 134. A spanyol komparatista felfogására támaszkodva a legújabb összefoglaló cseh műfajelméleti monográfia szerzője, Pavel Šidák is móduszként értelmezi a groteszket az allegóriával és az iróniával együtt: Pavel Šidák, *Úvod do studia genologie*, Praha, Akropolis, 2013, 91, 113.

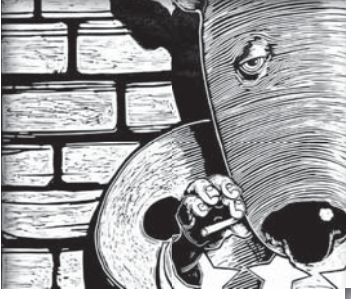

NYELVEK, STÍLUSOK KARNEVÁLJA

A karneváli folklórban gyökerező, s a regény fejlődésére jelentős hatást gyakorló „komoly-nevettető" műfajok egyik meghatározó vonásaként tartja számon Bahtyin a szándékos többstílusúságot és sokszólamúságot, amelynek részét képezi többek között a magas és az alantas, a szent és a profán pólusainak keveredése, a klasszikus műfajok parodizálása, valamint „az élő dialektusok és a zsargon (a római korszakban egyenesen a kétnyelvűség)" elemeinek a felhasználása[11]. Ennek részeként a nyelvi etikettet sértő illetlen, trágár beszéd különböző formái is beszüremkednek a szövegek stílusába, ami a társadalmi életet szabályozó törvények, normák, előírások és tilalmak felfüggesztésében érdekelt karneváli szellemiség egyik markáns nyelvi lecsapódásaként fogható fel. Az orosz kutató hozzáteszi, hogy e féktelen szókimondásban erőteljes volt még a „pozitív, újjászülő pólus", ami a groteszk testfelfogásban gyökerezett, s ehhez képest a mai káromkodások elcsökevényesedett formái már csak „a puszta tagadást, a tiszta cinizmust és a sértést képviselik"[12].

Ahogy utaltam már rá, a *Szarbomba*ban megfigyelhető nyelvkeverés a különböző nemzetiségű szereplők megjelenésével, illetve egymás közötti kommunikációjuk ábrázolásával hozható összefüggésbe. A mű történetvilágát olyan magyar, szlovák, német, francia és szerb figurák népesítik be, akik nem beszélik tökéletesen egymás nyelvét, ezért megnyilatkozásaik akcentusoktól, kölcsönszavaktól, idegenszerű grammatikai szerkezetektől és nyelvtani hibáktól „fertőzöttek", s ezen túl esetenként még nyelvjárási hatások is érvényesülnek bennük. A nyelvi különbözőséget viszont egy markáns stilisztikai ekvivalencia ellensúlyozza: bármilyen náció tagjairól legyen is szó, felettébb gyakran talál-

11 Mihail Bahtyin, *Dosztojevszkij poétikájának problémái*, ford. Könczöl Csaba – Szőke Katalin – Hetesi István – Horváth Géza, Budapest, Osiris, 2001, 136.

12 Mihail Bahtyin, *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*, ford. Könczöl Csaba, Budapest, Európa, 1982, 39.

kozunk a párbeszédekben a nyelvi étosz elleni vétségekkel, mindenekelőtt a trágárság különböző formáival (káromkodás, átkozódás, becsmérlés).

A regényben olyan szereplői megnyilatkozások vannak túlsúlyban, amelyekre a szlovák és a magyar nyelv folyamatos váltogatása jellemző. A beszélők többsége, miként a nevük is jelzi ezt, magyar nemzetiségű, akik nem használják hibátlanul a szlovák nyelvet, illetve bizonyos hangok vagy szavak kiejtésében is érződik náluk az idegenszerűség, tehát az, hogy nem anyanyelvi beszélők. A magyar szavak vagy eredeti alakjukban, vagy szlovák transzkripcióban szerepelnek a szövegben, fordítás vagy értelmüket megvilágító körülírás nélkül. Éppen ezért a regény teljes értékű megértése és a stílusjátékok maradéktalan élvezete olyan olvasó számára válik lehetségessé, aki mindkét nyelvet ismeri, s nemcsak annak írott, hanem a beszélt nyelvi regiszterét is. Kapitáň Furugliáš szájából hangzanak el a következő mondatok: „Neza*h*rání *parančnok* seba len, za*h*rání *parančnok* celý svet! Celý *civilizáció, bazmeg*!" (174.) „Rozmýšlaj, *fiam*! Inicijatív maj! *Ötlet* dostaň! *Megoldáš* pohladaj, *bazmeg*!" (168.) „Očúvajte, aký *ötlet* já teraz dostal som, *bazmeg*!" (181.) „*Hát* ale totok! *Traktorišták* šecci zemretý!" (123.) A kurziválás a magyar kölcsönszavakat jelzi, az aláhúzás pedig az élőnyelvi vagy a nyelvjárási expresszivitást (a *ch h*-ként való ejtése szintén magyar beszélőre utal). Ugyanezt a nyelv- és regiszterkeverést figyelhetjük meg Forró halőr („Žďy hovoril som, že šecko bude zle dopannúť! *Assoň*, odrež velký *karaj h*leba! Hrubým *disnóžírom* natri, aj cibula daj! Idem ja *háborúba*!" (99.)), Palotai Baláž, a kéri iskola igazgatója („Velký lúka velice lukratívný *lokalitáš*. Taký *finom telek* pre golfový ihrisko inde *nem* budete zohnať." (93.)), Lovaš László, közjegyző („Bárskerý arabský alebo ruský *mágnáš* zavoláme, *minďá* dva rázy tolko dá. Taký *bizoň* trhový je cena. Zistil som internete." (93.)), Tibor Gerendáš, polgármester („Za taký velký lúka *biztoš hoď* málo je!" (93.)) vagy alhadnagy Nagy („*Baski fiúk*! Őrnaď rozbil hlavu! Őrnaď zemretý!" (73.)) beszédmódjában is.

Az idézett kevert nyelvű, hibáktól hemzsegő mondatok sajnos, akarva-akaratlan is, egy nyelvhasználatra vonatkozó nemzeti sztereotípiát erősítenek meg: a szlovákul „ren-

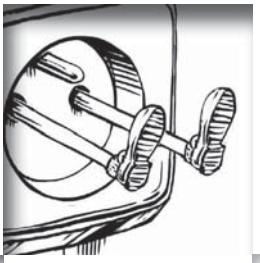

desen" nem beszélő magyar sztereotípiáját.[13] A magyart törve beszélő, illetve magyar kölcsönszavakat használó szlovák szereplőkkel ellenben nem találkozunk a regényben, pedig a nemzetiségileg vegyesen lakott településen nyilvánvalóan erre is van példa. A regény által közvetített nyelvhasználati minta tehát szociolingvisztikai szempontból némileg egyoldalúnak mondható.

De nemcsak a magyarok törik a szlovákot, hanem a francia és a német tisztek is, akiknek a kiejtésén még jobban érződik anyanyelvük fonetikai sajátosságainak a hatása. Saint-Exupéry (!) tábornok lágyító, torokhangú, enyhén raccsoló beszéde a francia akcentust („Mon dieu! Pifó! Ten stchašní bachbachskí dchink!" […] Nebude pifó na mój chesepsijón!" (104.)), Hertrampf ezredes pattogó ritmusú, kemény intonációja pedig a németet imitálja („Verdammt, to fidým!" […] Ale co ten náchy mädchen? To je nechorázny! To je félky urážka! Náchy mädchen – sofort odstránytl" (57.)) E két náció tagjainak jellemzése, a nyelvhasználaton túl, szintén megmarad a sztereotípiák szintjén. A helyiek a franciák csigafogyasztásán gúnyolódnak (109.), a német ezredest pedig a náci fasiszta egyenruhára emlékeztető szerelésben (54., 56.) ábrázolja az illusztrátor (később egyébként kiderül ez irányú szimpátiája).

Némely szlovák figura beszédében erőteljesebben érvényesül a nyelvjárás, mint a többiekében. Ilyen Troťo, a kéri agglegény („Ňikdy som ťi to ňepovedau, lebo aj keť si prsťeň zebrala, aj tak si dala prennosť druhému." (114.)) Ukrutný ezredes („Polecíte zlikviduvat ohnisko smrtácého vírusu a zabránit jeho šírení. Dokážete to len s totálnu deštrukciu staviéb, prostriédkov a živej sily. Osud Európy a šeckej vyspeléj civilizácie je vo vašich rukách." (192.)) vagy Gregor Cagáň, a vendéglős („Preto, dívča moje, aby si svet mysley, že som umrey." (198.)) A szereplői idiolektus ábrázolásának sajátos esete Mário Kauffman, az erőszakos médiamágnás figurája, akinek nyers, mosdatlan és parancsolgató stílusát

13 Ezt reprezentálja a szerző első regényének burleszk hatású címszereplője, a hosszú gerendával csetlő-botló munkás, Tibor Piatok is.

ironikusan ellenpontozza raccsolása (kurziválás az eredetiben): „Do *v*iti! Kde t*v*čí tá k*v*a-va?" (124.) – A fenébe! Hol ma*h*ad az a tehén?; „Na to ja se*v*iem!" […] Vad*v*óži táto p*v*áca sadne jak *v*iť na še*v*bel!" (86.) – Azt én lesza*h*om! … Vad*h*ózsának ül ez a munka, mint bili*h*e a segg); „Te*v*az nie je čas na e*v*otiku (…) Mám p*v*e teba *v*obotu." (87.) – Most nincs idő e*h*otikáh*h*a… Munkám van a számod*h*a.

A szerző, bizonyos fokú szláv nyelvi kompetenciával számolva, sem a cseh, sem a szerb mondatokat nem fordítja le. Az előbbi esetében erre valóban nincs is szükség, az utóbbinál viszont már nem minden esetben lehet számolni a szöveg zökkenőmentes megértésével, tekintettel arra, hogy nem nyugati, hanem délszláv nyelvről van szó, ami a szlovákhoz viszonyítva jelentősebb grammatikai és a lexikai különbségeket mutat.[14]

A terroristákkal szembeszálló tiszteket segítő hekker beszédmódját az angol informatikai szakzsargon erőteljes befolyása jellemzi, ami nemcsak „foglalkozásbeli" sajátosság, hanem generációs különbségekre is utal: „*Sejvnite* sa, inak vás *dilítne*!" (219.); „*Nalogoval* som sa na *bigbradra* Ő! *Forwardol* na vás bombu! Chce vás *killnúť*! Zdrhačka!" (204.); „*Game over*!" vyhlási majiteľ nohy. „*Odloguj* sa z *bajku*, kamoško!" (229.) A kiemelt helyeken angol szavak szlovák nyelvtani szabályok szerinti ragozása figyelhető meg, éppen ezért többségük lefordíthatatlan.

NEVEK KARNEVÁLJA

A regény szereplőinek névadását két tendencia határozza meg: egyfelől az etnikai konnotációk nyomatékosítása, másfelől a ragadványnév-értékű beszélő nevek gyakorisága. Ez utóbbiak a komikus hatás előidézésében érdekeltek, mivel az esetek többségében olyan csúfnevekkel találkozunk, amelyek a testi funkciókkal – az anyagcsere-folyamatokkal és a szexuális érintkezéssel kapcsolatosak. A nagykéri lakosok között olyan nevesített figurákról esik szó, mint Trotťanč Terike, Mižo Grecula alias Troťo, Fingóš Ďula, Ďukós Béla, Geci Laci, Pukkancs Peti, Turhai Odon, Fošott Ákoš. Ez párhuzamba állítható a *Gargan-*

14 Valószínűleg ugyanezen okból nem fordítja le Dojčan (egy-két kifejezést leszámítva) a bolgár és az orosz nyelvű beszélgetések többségét sem első regényében, jóllehet ezek a szöveg viszonylag nagy részét teszik ki, s a történet megértése szempontjából lényeges információkat tartalmaznak.

tua olyan neveivel, mint pl. Fasary uraság, Sarhazy, Gianni de Phascalapus, Baromarc, Seggdugas és Tetvech hercegek, Fantetu gróf és Defochic[15]. Rabelais-nál, írja Bahtyin, a tulajdonnevek többsége (mind a hagyományból átvett, mind az általa kitalált) ragadványnév, s mint ilyen: „*ambivalens*, azaz *magasztaló-ócsárló* színezete van."[16] Ez érvényes a Kocúr-regény vonatkozásában is, melyben a szellentéshez és ürítéshez kötődő csúfnevek gyakorisága a címadó tömegfegyver témakörének kiterjesztéseként is felfogható. Mintha a konkrét, személyre szabott megbélyegzés általános érvényűvé válna: a szarbomba következtében mindenkiből – élete utolsó pillanatában – „trottyancs", „fosott" és „fingós" válik. Az említett típusú csúfnevek feltűnő módon magyar szereplőkhöz kötöttek, az ejtésmódot követő szlovák transzkripció a közelítés és közvetítés gesztusaként fogható fel, a groteszk-komikus hatás érvényesüléséhez azonban nem elegendő, ez mindenképpen bizonyos fokú magyar nyelvi kompetenciát feltételez az olvasó részéről. S fokozottan érvényes ez az olyan, eredeti alakjukban szereplő magyar nevek értő befogadására is, mint Rák Rezső, Kővágó Jácint, Hagyma Zsuzsa, ezredeš Retteneteš, alezredeš Borzasztó vagy a kissé erőltetett Nemlehet Szilárd.

A szlovák szereplők ragadványnevei nem ennyire durvák, hiányzik belőlük az altesti motiváció, s általában viselőjének valamilyen jellembeli tulajdonságát emelik ki (plukovník Ukrutný – kegyetlen, nyers, Zora Veselá – vidám), vagy más módon „beszélőek": rotný Oceľ – acél, Pavol Trúchly – szomorú.

GROTESZK TESTEK KARNEVÁLJA

Bahtyin groteszk testfelfogásának kimerítő jellemzésére terjedelmi okokból nem keríthetek sort (erre, közismertsége okán, egyébként sincs szükség),[17]

15 Vö: François Rabelais, *Gargantua*, ford. Gulyás Adrienn, Budapest, Osiris, 2015, 62., 72., 84., 141., 211.

16 Mihail Bahtyin, *François Rabelais művészete…*, *i.m.*, 571.

17 A testiség és megtestesülés különböző elméleti kontextusainak megértéséhez kiváló vezérfonálként szolgál S. Horváth Géza monográfiája: *Testiség és nyelvi tapasztalat Mihail Bahtyin irodalomelméletében. A megtestesüléstől a groteszk testig*, Budapest, Gondolat, 2013.

s csupán az elemzett regény szereplő- és testábrázolásában jellegzetesnek mutatkozó érintkezési pontokat emelem ki.

Az orosz tudós szerint a groteszk test életének három legalapvetőbb aktusa a közösülés, az agónia (amikor a lélek elhagyja a testet) és a szülés. Ezek gyakran egymásba olvadnak, „minthogy látható tüneteik és megnyilvánulásaik erősen hasonlítanak (az erőlködés és fizikai feszültség, a guvadt szem, a verejtékezés, a rángatózó karok és lábak stb.)[18] Az egyes irodalmakban és az orális tradícióban különösen sok példa van arra, hogy „az agónia az ürítés aktusával fonódik össze, vagy a halál pillanata éppen az ürítés pillanatához igazodik. Ez az egyik legelterjedtebb módja a halál és haldokló lefokozásának."[19]

Koloman Kocúr regényében halállal végződő ürítési jelenetek sorozata utal vissza erre a hagyományra. Kit a vécén, kit oda menet, kit pedig a természet szabad ege alatt (szerencsésebb esetben bokorban guggolva) ér utol a vég. Az ürítés ezekben az esetekben a halál pillanatával esik egybe. Az agónia és a közösülés egymásba folyása, s jelképesen a megsemmisülés és a megtermékenyítés feszültséggel teli egyidejűsége figyelhető meg abban az erotikus jelenetben is, amelyben a közismert tévés celebre, Valéria Vadrožára szeretkezés közben jön rá a szükség (122.), ekkor kezd ugyanis hatni a halálos szer. Pár pillanat erejéig próbálja még visszatartani a dolgokat, de végül hiába marasztalja őt a felizgult Furugliáš („Mit činály, Valika? Už si? Hát ale ja ešte neni som, bazmeg!" (122.) – Mit csinálsz, Valika? Már megvagy? Hát de én még nem vagyok meg, bazmeg!), nem tud parancsolni a beleinek. Az egyébként is foglalt toalettre pedig már nincs ideje odaérni. A jelenethez két illusztráció is kapcsolódik, amelyeken kellőképpen hangsúlyozódik a szexuális élvezettől és a székelési ingertől egyaránt kidülledt szem[20] és a tátott száj, valamint a nagy, de formás fenék is.

Az említett három aktusnak köszönhetően azok a testrészek, testnyílások válnak hangsúlyossá a groteszkben, „amelyek megnyitják a testet a külvilág felé, tehát ahol a világ behatol vagy eltávozik, vagy ahol maga a test távozik a világba", azaz

18 Mihail Bahtyin, *François Rabelais művészete…*, *i.m.*, 438.

19 *Uo.*, 187.

20 „A groteszket a szem csak akkor érdekli, ha *dülledt* […], mert csupán arra figyel fel, ami *kilóg*, *kiduzzad*, *kimered* a testből, ki akar törni a test határai közül." *Uo.*, 392.

a tátott száj, a női és férfi nemi szervek, a fenék, a mell, a has és az orr[21]. Ebből adódóan aztán olyan események és testi funkciók kerülnek előtérbe (nemegyszer túlzó, felnagyított formában), mint az „evés, az ivás, az ürítés […], izzadás, a taknyosság, a tüsszentés, a közösülés stb."[22] A testnedvek közül pedig a vizelet, az ürülék vagy a vér. A vizsgált regényben, az ismertetett körülményekből ez szükségszerűen következik, a kidülledt szem, a gázoktól feszülő has és a fenék válnak a történet testi főszereplőivé, s emellett még visszatérő elem a tátott vagy vicsorgó száj is. Mindezek nemcsak a szövegben, a leírás szintjén jelennek meg, hanem a karikatúrákon is, beleértve a borítót. Az ürítési jelenetek gyakoriságáról már volt szó, ugyanez érvényes a szellentésre is, melyeknek nem mindegyike végződik robbanással. A testnedvek közül, a robbanások jellegéből adódóan, a vérrel keveredő emberi ürülék jelenik meg nem egy gyomorforgató jelenetben.

A vizelet és az ürülék a groteszk ábrázolásmódban a földi, materiális irányú lefokozás eszközei, s mint ilyenek ambivalens természetűek: mindkettő „egyszerre lealáz és megkönnyebbít, a *rettenetes dolgokat* pedig a *nevetségesbe* taszítja."[23] A komikummal való összefüggés egy ősi eredetű védekezési, feszültségoldó mechanizmusra vezethető vissza, ami a folklórban őrződött meg. A természet uralhatatlan erőinek kiszolgáltatott ember a népi kultúra alkotásaiban úgy tudott fölébe kerekedni kozmikus félelmének, hogy *eltestesítette* a mindenség katasztrófával fenyegető elemeit, mert így „mintegy a saját testük belsejéből kiindulva fedezhették föl és tapogathatták végig a földet, a tengert, a levegőt, a tüzet, egyszóval az egész világanyagot"[24]. Azzal, hogy az ember testileg értelmezhetővé tette a külvilág szorongáskeltő erőit, familiáris közelségbe hozta őket; sajátává, közvetlenül átélhetővé váltak, s ilyenformán aztán kinevethetővé, komikussá is. „*A kozmikus katasztrófa, ha az anyagi-testi »lent« képeiben jelenítik meg, súlytalanná válik, antropomorfizálódik, és komikus ijesztgetéssé alakul át.* A komikus legyőzi a kozmikust."[25]

21 *Uo.*, 36.
22 *Uo.*, 393.
23 *Uo.*, 414.
24 *Uo.*, 416.
25 *Uo.*, 417.

Úgy vélem, hogy az elemzett regényben az ürülék a fenti értelemben vett „vidám anyagként" fogható fel[26], amely nem természeti katasztrófák, hanem explozív és járványszerűen terjedő természete okán, a világméreteket öltő iszlám terrorveszély groteszk lereagálásaként, a fenyegető bombatámadások nyomasztó tudatának komikus feloldásaként értelmezhető. Azzal, hogy a szerző a bombarobbanást az altesti zónához kapcsolja, melyet egy ital elfogyasztása idéz elő, mintegy *eltestesíti* a kívülről fenyegető reális veszélyt, a brutális cselekményt pedig végzetes kimenetelű szellentéssé fokozza le. Így tudunk nevetni azon, ami alapjában véve egyáltalán nem nevetséges, sőt. S ugyanezen okból keltenek ambivalens, szörnyűségükben is komikus hatást a tömeghalált bemutató jelenetek.

A regényben a robbanás darabjaira szaggatja a testeket, aminek következtében aztán egyes testrészek önállósodnak, s ha rövid ideig is, de még az élet jeleit mutatva vegetálnak. Ez is a groteszk testábrázolás tipikus vonásai közé tartozik.[27] Az operatőr robbanástól leszakadt feje percekig látható még a földre esett kamerája képernyőjén (illetve a részlet mellett álló illusztráción), mintha csak egy abszurd horrorisztikus filmetűd szereplője lenne (156.). Kolléganője, Kika halálát a robbanás nyomán elszabadult mikrofonja okozza, ami a szemébe fúródik (157–158.). A fejből kiálló tárgy, mint a világ dolgaival való elkeveredés, szintén groteszk jegy[28], a mikrofon ugyanakkor, fallikus jellege miatt, testi kinövésnek hat.[29] Miután Vadróža felrobban, mellei, csodával határos módon, sértetlenek maradnak (140.). A róla készült fotónak köszönhetően, mely bejárja a világhálót, később világhírű lesz, s torzója új tetoválási divatot teremt (238.). A felbőszült és bosszúszomjas kériek különös kegyetlenséggel végeznek a szerb traktoristákkal. Az egyik áldozat, Miograd Zlatanovič lemetszett feje, megpillantván a köré gyűlő elszánt falusi asszonyokat, pislog még néhányat, majd megszólal: „Neka nam je večna slava i chvala." (124. – Legyen miénk az örök dicsőség és hála.)

A jelenet folytatása a karneváli kultúra másik jellegzetes megnyilvánulásformáját, a *parodia sacrá*t juttatja eszünkbe. A megérkező falusi pap, ördögűző formulákat hangoztatva

26 *Uo.*, 414.

27 A groteszkben leggyakrabban a has, a phallosz és az orr hiperbolizálása és önálló életre kelése figyelhető meg. *Uo.*, 392.

28 *Uo.*, 37.

29 „A groteszk különleges jelentőséget tulajdonít minden *kinövésnek* és *kiágazásnak*, mindennek, amiben a test úgy folytatódik, hogy ezáltal kapcsolatba kerül más testekkel vagy a testen kívüli világgal." *Uo.*, 392.

ad parancsot a fej végső megsemmisítésére a ridiküllel hadonászó Trotťanč Terikének és Erža Cifrakovának. Utána „Isten útjai kifürkészhetetlenek" felkiáltás kíséretében keresztet vet, és a szétroncsolt fejet szenteltvízzel hinti meg. A jelenet Keresztelő János bibliai történetére tett travesztáló célzásként is olvasható (levágott fej, vízzel keresztelés, halált okozó nők) – ehhez hasonlókkal Rabelais regényeiben is gyakran találkozhatunk[30]. A java azonban csak ezután következik. A megszentelés gesztusát követően a papnak görcsbe rándulnak a belei, s érzi, hogy nem sokáig tud parancsolni nekik: „Jóságos Isten! Azt hiszem, összepiszkítom magam!" (125.) Arra kéri hát az időközben köré sereglett híveket, hogy hátat fordítva falazzanak neki, míg ő elvégzi a dolgát. Néhány gúnyos megjegyzés kíséretében ezt meg is teszik. Leguggol, felhajtja a reverendáját, s szabad utat enged az alfelét feszítő erőknek: „Svätá stolica vystrelí na svetlo božie a vybuchne." (126.) – A szent széklet kilövell az isteni világosságra és felrobban. A fordítás nem tudja visszaadni a mondat elején szereplő dehonesztáló nyelvjátékot: a szlovák „stolica" (széklet) kifejezés székhelyet is jelent, a szent melléknévvel (svätá) összekapcsolva pedig a Szentszéket jelöli. A szakrális dolgokat az (al)testi szféra felől kigúnyoló másik jelenet a rektális terror kiötlőjéhez, Gregor Cagáňhoz kapcsolódik. A muzulmán hitre tért vendéglős a vécén ücsörögve, buzgó imádkozással tölti élete utolsó perceit, miközben a falra szerelt tévéből a „fiatal, trendi müezzin" (208.) híradását követi, aki az öngyilkos merénylők toplistájának aktuális állásáról számol be. Érzi, hogy csakhamar hatni kezd az önként bevett folyékony fegyver. Az imádkozást sóhaj, majd egy nagy szellentés szakítja meg, amit csakhamar az épületet romba döntő robbanás követ.

A test szó szerinti és képletes, verbális feldarabolása, illetve az altesti zóna szimbolikája kapcsán még egy jelenetre és annak illusztrációjára érdemes végezetül kitérni. Čakan főhadnagy a Zobor hegyen álló megfigyelőállomás informatikai csúcstechnológiáját olykor pornóoldalakon való szörfölésre is használja. Közvetlenül a kéri konfliktus kirobbanása után a rendszer riasztani kezd, aminek következtében lefagy az éppen nézett oldal. A szoba falát betöltő három óriási képernyőn a billentyűzetet kétségbeesetten, ám eredménytelenül püfölő tiszt által korábban „szőrös kis mókuskának" (Kocúr, 2012, 54) nevezett női vagina jelenik meg. A groteszk hiperbolizáció három szinten is érvényesül itt: a női nemi szervet a testről leválasztó kiemelésben, ráfókuszálásban, a kinagyításban és a kép megsokszoro-

30 *Uo.*, 239.

zásában. A kép kitörölhetetlensége és mozdíthatatlansága úgyszintén a túlzás formájaként fogható fel, amennyiben a test(rész) örökérvényűségének jelentésmozzanatát erősíti. Az illusztrátor pedig egy művészettörténeti utalással is gazdagítja a látványt. A monitoron figuráló, dús fanszőrzettel borított nemi szerv ugyanis Gustave Courbet *A világ eredete* (*L'Origine du monde*, 1866) című hírhedt festményére játszik rá, annak beállítását, a szeméremtest formáját és körvonalait imitálja.

FANTASZTIKUM ÉS VALÓSÁGREFERENCIA

A groteszk ábrázolásmódra jellemző az alkotói képzelet szabad szárnyalása, a fantasztikumnak is utat nyitó, alternatív világmagyarázatot közvetítő történetszövés (minden másképp is lehet), mely meghökkentő, olykor egészen abszurd fordulatokon keresztül bontakozik ki. Ez viszont nem zárja ki a valóságközeli referenciák bevonódását. Tapasztaljuk ezt a *Gargantuá*ban és a *Pantagruel*ben is, melyben a két óriás kalandjainak helyszíne „a reális valóság, a *szülői ház és a közvetlen környezetét alkotó vidék nagyon jól ismert és sokszor látott világa*. Rabelais a legapróbb részletességgel és pontossággal idézi föl szülőföldjének egész topográfiáját."[31]

Luboš Dojčan is szülőfalujába és annak környékére helyezi a groteszk-fantasztikus eseményeket. Hogy bizonyos személyeknek és történéseknek volt-e valós előképe, mint a francia regényíró műveiben,[32] nem tudható (a Kocúr-kutatás még gyerekcipőben jár),

31 *Uo.*, 552.

32 „A Rabelais-kutatások kiderítették, hogy többségük mögött reális helyszínek, valóságos személyek és események rejlenek." *Uo.*, 553.

viszont a pontos földrajzi lokalizálás a világépítés fontos szempontját képezi a regényben. A mű utolsó harmadában utcáról utcára (Nyitra), majd faluról falura követhető a harckocsik és repülők mozgása. A szerző nemcsak létező települések, hanem majorságok, erdők, folyók, hidak neveit adja meg (216., 217., 220., 222.), amivel egyfelől az ismerősség, a bensőségesség érzését erősíti a némi helyismerettel rendelkező olvasókban, másfelől pedig ellenpontozza a világ térképét radikálisan átrajzoló háborús invázió valószínűtlenségét. Az események földrajzi konkretizálása is egyike azon poétikai eszközöknek, amelyek segítségével a szerző azt mutatja be, hogy a helyi érdekeltségű, s alapjában véve banális konfliktus miképpen kap világpolitikai és történelmi léptékű jelentőséget.

TÖBBNYELVŰSÉG ÉS NEVETÉS

A többnyelvűség a Koloman Kocúr név alatt eddig megjelentetett regények mindegyikét jellemzi (ahogy a debüt mottója mondja: „Slovenčina is not enough."), mint ahogy a komikum, a nevettetés eszközeinek használata is. A két jelenség persze összefügg egymással, hangsúlyozandó viszont, hogy egyfelől a komikum forrásai nem korlátozódnak kizárólag a szövegek nyelvhasználati sajátosságaira, másfelől a három regény között a komikus hatáskeltés jellege tekintetében vannak eltérések.

A *Muž dlhým* (2000, Férfi hosszúval) társadalmi szatíra a 90-es évek Szlovákiájának visszaélésekkel, korrupcióval teli vadkapitalizmusáról. A négy szálon futó, bizarr, abszurd és drasztikus jelenetekben bővelkedő, a pornográfiát sem nélkülöző regényt expresszív, szlenget és vulgarizmusokat is magába foglaló stílus, nyelvi sokszínűség (bolgár, orosz, angol, német, magyar és szlovák nyelvjárási szavak és mondatok keveredése), s ezek interakciójából eredő hibás nyelvhasználat, valamint a nemzeti sztereotípiák kifigurázása jellemzi. Az *Apáka a mamáka* (2002, Apáka és mamáka)[33] eltérő poétikát követ. A könyv hátoldalán (nota bene) ez olvasható: „Groteska zo života ľudí, ktorých manželstvo trvá 77 rokov." – Groteszk olyan emberek életéből, akiknek házassága 77 évig tart. De nem a rabelais-i karneváli groteszkre kell itt gondolni. E terjedelmileg is szerényebb alkotás egy „egyszerű falusi házaspár napi szöszölését tárgyalja snittszerű cselekmény-, helyzet- vagy hangulatképekre bontva"[34]. A hétköznapok líraisága és a szövegben érvényesülő „elfogadó, szeretetteli narrátori tekintet" okán Görözdi Judit Bohumil Hrabal műveivel vonja párhuzamba Dojčan kisregényét[35]. Stilisztikai újszerűségét a szlovák irodalomban felettébb szokatlan, kódváltásokkal és grammatikai vétségekkel teli élőnyelv stilizált ábrázolása jelentette. A két öreg szlovákot és magyart keverő beszédmódja a nyelvi rontás és identitás, a nyelvcsere és a hatalmi rendhez való kényszerű igazodás szempontjából válik az értelmezés számára izgalmas szöveggé.[36]

A *Szarbomba* a cselekmény- és karakterformálás jellegét, valamint a nyelv- és stílusregiszter-keverést tekintve az első regény poétikájához való visszatérésként értékelhető, a dél-szlovákiai regionális nyelvhasználati színtér előtérbe kerülése viszont a második regény világa felé mutat. Ami a nevettetés formáit illeti, a *Férfi hosszúval* karcosabb, vaskosabb komikuma áll hozzá közelebb, mintsem az *Apáka és mamáka* szelídebb, derűsebb humora. De, a szerzői életmű és az irodalom kontextusán túllépve, legalább annyira értelmezhető a véres leszámolásokat színre vivő akciófilmek, az inváziós horror, vagy még inkább a brutalitást ad absurdum vivő, s ezzel komikummá oldó splatterpunk filmek hagyomány-összefüggésében is.[37]

33 Koloman Kocúr, *Apáka a mamáka*, Levice, Koloman Kertész Bagala, 2001.

34 Görözdi Judit, *Túl a sztereotípián. Koloman Kocúr kisregénye és a magyar vonatkozású prózák*, Kalligram, 2012/6, 70.

35 Uo.

36 Innen közelíti meg a kisregényt Görözdi Judit idézett tanulmánya is, belehelyezve azt a szlovák irodalmat meghatározó magyar nemzetképek hagyományába.

37 A blokk a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének és a Szépírók Társaságának Transzkulturalizmus és bilingvizmus az irodalomban (VEGA 1/0034/17) c. konferenciáján 2017. november 6–7-én elhangzott előadások szerkesztett változatából ad közre.

A „DENKO" CÍMŰ GRAFIKAI CIKLUS EGYIK ILLUSZTRÁCIÓJA

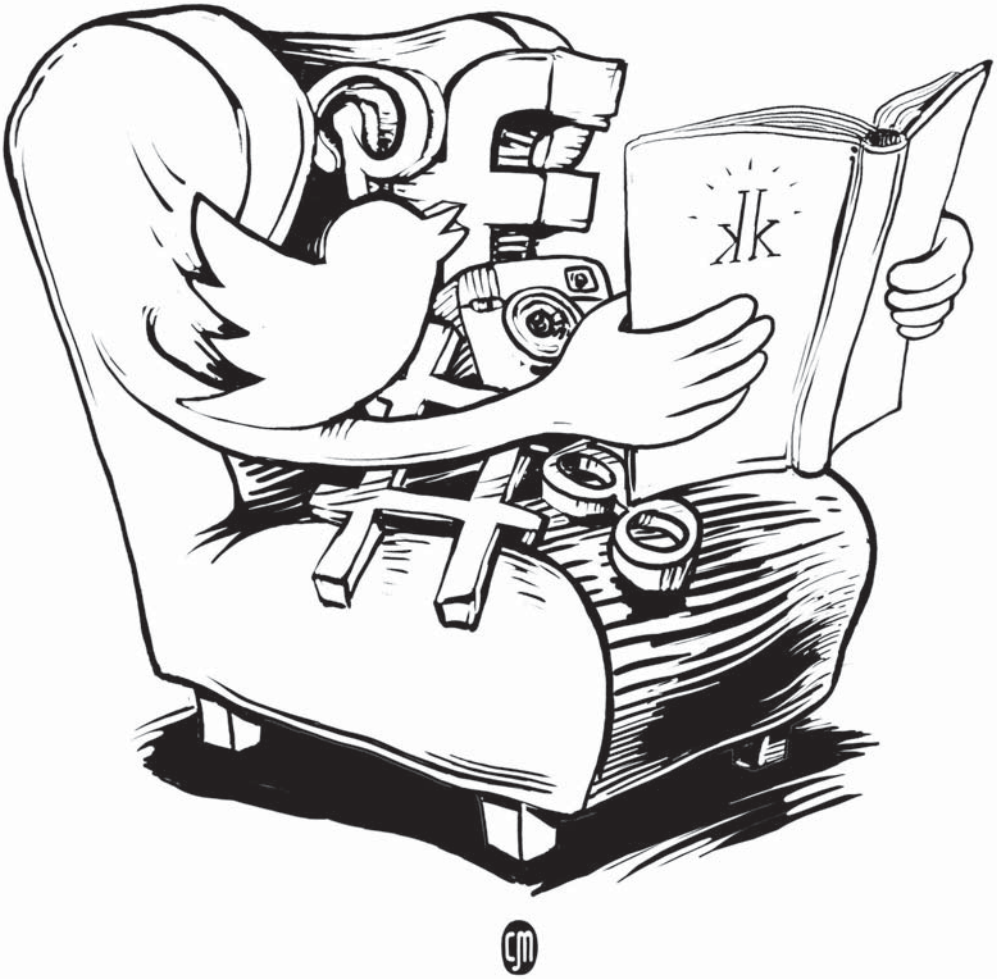

KOLOMAN KERTÉSZ BAGALA ÁLTAL SZERVEZETT RENDEZVÉNYEKHEZ KÉSZÍTETT ILLUSZTRÁCIÓ

N. TÓTH ANIKÓ

SAMKO TÁLE TRANSZKULTURÁLIS REGÉNYTERE

A transzkulturalitás Wolfgang Welsch által kidolgozott koncepciója a globalizálódás során megváltozott kulturális állapotokat vizsgálva a kultúrák belső pluralizáltságából, komplexitásából indul ki. Célja a kultúra sokrétű, nem kirekesztő, inkluzív megértése. A kultúrák egymáson való áthatolása vagy átszűrődése által újfajta sokszínűség jön létre, amit Welsh a hálózat metaforájával ír le.[1] A hálózat lehetőséget teremt a kapcsolódás változatos és folytonosan változó módjaira (inkább az együttműködést, semmint a harcot, ellenszegülést hangsúlyozva). A transz- előtag is a továbbítás, a mozgás, a mintázat egyik felszínről a másikra való szállításának jelenségére hívja fel a figyelmet.[2] A transzkulturalitás nem csupán a kultúrák makroszintjén, hanem az individuumok mikroszintjén is jelen van, azaz a legtöbb emberre többszörös kulturális kötődés jellemző.[3] A saját identitás különböző kulturális alkotóelemek integrációjával jön létre,[4] vagyis az identitáskategóriák eleve keresztező viszonyokból építkeznek, ezért nem lehet egyféle, leírható homogén identitással számolni.[5] A transzkulturális leírásban nincsen kifejezetten „saját", de nincsen

1 Welsch, Wolfgang, *Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today* = ed. Mike Featherstone – Scott Lash, *Spaces of Culture. City, Nation, World*. Sage, London, 1999, 194–213. Elérhető az interneten: http://www2.uni-jena.de/welsch/Papers/transcultSociety.html (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)

2 Jablonczay Tímea, *Transznacionalizmus a gyakorlatban: migrációs praxisok a könyvek, az írásmódok, a műfajok és a fordítási stratégiák geográfiájában*, Helikon, 2015/2, 141.

3 Marsovszky Magdolna, *Kultúra, kultúrpolitika és társadalmi integráció – II*. Galamus 2011. 2. 14. Elérhető az interneten: http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=52940:marsovszky-magdolna-52211&catid=80&Itemid=142&showall=&limitstart=5 (A letöltés ideje: 2017. 08. 27.)

4 Welsh, *i. m.*

5 Jablonczay, *i. m.*, 152.

kifejezetten „idegen" sem. Ugyanakkor törekszik a különbözőségek megjelenítésére, rámutatva az egyéni identitásnarratívumok fragmentáltságára, hibriditására.[6]

Az alábbiakban a transzkulturális jelenségeket, a hibridizáció formáit vizsgálom Daniela Kapitáňová *Könyv a temetőről* c. regényében. A regény, melyet 2000-ben Samko Tále álnéven jelentetett meg a szerző, kivívta mind a profi, mind a „laikus" olvasók elismerését: megkapta a szlovákiai Év Könyve díjat, gyors egymásutánban több kiadásban is napvilágot látott (vagyis szlovák bestsellerré lett), Kapitáňová pedig a legfordítottabb szlovák szerzővé vált, hiszen ezidáig 14 nyelvre fordították le (köztük németre, franciára, angolra, svédre, arabra, törökre, japánra, és tavaly óta magyarul is olvasható). Néhány fanyalgó vagy kifejezetten értetlenkedő korai recenziót leszámítva számos elismerő kritika illette nemcsak idehaza, hanem külföldön is (pl. a brit Guardian napilapban William Boyd az év legjobb könyvei közé sorolta Julia Sherwood fordítását). A jelentős nemzetközi visszhangot feltehetően éppen a transzkulturalitás regénybeli megnyilvánulása váltotta ki.

Az álnév, a misztifikáció, a nemiséggel való játék nemcsak a magyar irodalomban kedvelt eljárása a szerzői identitás elbizonytalanításának (gondoljunk Csokonai Lilire, Sárbogárdi Jolánra, Karácsonyi Petrára, Király Odettre, Spiegelmann Laurára, Rosmer Jánosra), hanem jelen van a cseh irodalomban is, pl. a migráns irodalom egyik korai közép-európai változatát jegyző Lan Pham Thi vietnami női maszkja mögött rejtőző Jan Cempírek révén, vagy a Xindla X titokzatos névbe burkolózó Ondřej Ládek jóvoltából, illetve Petra Malúchová (vagyis Peter Macsovszky), Anna Snegina (azaz Michal Habaj) és más álnevek közvetítésével közkedvelt a szlovák irodalomban is, ahogy erre Németh Zoltán több alkalommal felhívja a figyelmet.[7] A valóságos identitást rejtő álnév egy jellegzetes nyelvjáték jelölője is, melyet vagy ironikus-parodisztikus-groteszk, vagy traumatikus nyelv közvetít

6 Rákai Orsolya, *Fogalomfosszíliák, identitás-kövületek: a transznacionális poétika lehetősége az individuális, a kollektív és az idegen metszeteinek újragondolásában*, Helikon, 2015/2., 234.

7 Németh Zoltán, *„Ez senkinek nem teccett."* (Az alárendeltség tapasztalata a közép-európai posztmodern álneves regényekben, Palócföld, 2015/4., 39–40.

Németh koncepciója szerint.[8] Samko Tále esetében a választó kötőszót akár kapcsolatosra is cserélhetjük.

Hogy kicsoda Samko Tále? Egy komárnói illetőségű „író", aki egy hajléktalan jóslata következtében megírja a *Könyv a temetőről* c. regényt (sőt egyenesen két regényt, bár az első csak egyoldalas!), mely(ek)nek egyben én-elbeszélője és központi figurája is. A 44 éves Samko egy genetikai rendellenességben szenved (erre utal a regény egyik makacsul visszatérő motívuma: „a betegség, melynek neve is van" – amit valószínűleg képtelen megjegyezni, ezért nem nevezi meg egyetlen alkalommal sem): elégtelen tesztoszteron-termelés miatt nem nő magasra, nincs szőrzete, nőies testi jegyeket mutat, s nemcsak fizikailag reked meg egy kb. tízéves gyerek szintjén, hanem pszichikailag-mentálisan is. Örök gyerek tehát, aki gyermeki nézőpontból, azaz korlátozott értéssel szemléli a körülötte zajló eseményeket, nem ismeri fel az összefüggéseket, ami a narrációs eljárásaira (tudatáram, narratív törések, elágazások) is hatást gyakorol (ezért is hasonlítják Günther Grass Oskar Matzerathjához *A bádogdob*ból,[9] Faulkner Benjyjéhez a *Hang és tébolyb*ól,[10] Mark Haddon autista főhőséhez *A kutya különös esete az éjszakával* c. munkájából,[11] Nádas Simon

8 Németh Zoltán, *Az alárendeltség nyelvi tapasztalata közép-európai álneves regényekben* = szerk. Horváth Csaba, Papp Ágnes Klára, *Párhuzamok, történetek, tanulmányok a kortárs közép-európai regényről*, Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, L'Harmattan Kiadó, 2016, 145-152.

9 Bžoch, Adam, *Princíp slovenského debilizmu*, Romboid, 2000/7., 69.; Vilikovský, Pavel, *O tom našom cintoríne*, Domino Fórum, 2000/8, 13.; Taragel, Dušan, *Ako vzniká hit: Kniha o cintoríne*, Sme, 2012. 06. 28. Elérhető az interneten: https://kultura.sme.sk/c/6434439/ako-vznika-hit-kniha-o-cintorine.html (A letöltés ideje: 2017.09.22.); Németh Zoltán, *Könyv a temetőről*, Élet és Irodalom, 2016/16. Elérhető az interneten: http://www.es.hu/cikk/2016-04-22/nemeth-zoltan/konyv-a-temetorol.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 28.)

10 Mullek, Magdalena, *Magdalena Mullek reviews Daniela Kapitáňová's Samko Tále's Cemetery Book*, Translated from the Slovak by Julia Sherwood (Garnett Press, 2011), Asymptote. Elérhető az interneten: http://www.asymptotejournal.com/criticism/daniela-kapitanovas-samko-tales-cemetery-book/ (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.); Németh Zoltán, „*Ez senkinek nem teccett.*" (Az alárendeltség tapasztalata a közép-európai posztmodern álneves regényekben), Palócföld, 2015/4., 39–40.

11 Taragel, *i. m.*

Péteréhez az *Egy családregény vége* c. regényből,[12] illetve a szlovák Forrest Gumpnak nevezik több recenzióban is.[13] A testi visszamaradottság, gnómság, fogyatékosságot implikáló más(ik)ság kirekesztésre építő önazonosság-konstrukciót hoz létre: a társadalmi rend peremére szoruló másik negativizált referenciapontként funkcionál, melyhez képest a belül lévők normatív jelentést tulajdoníthatnak maguknak, a *perem* pedig olyan köztes térré válik, „ahová az én kivetítheti az énben rejlő másikkal kapcsolatos szorongásait, az identitás-válság, jelentés-vesztés, és szabály-felforgatással kapcsolatos aggályait és titkolt vágyait."[14] Samko számára testi-mentális állapota, szemmel látható mássága *létsérelem*,[15] amit különböző módokon és óriási erőfeszítéssel próbál kezelni (kompenzálni): igyekszik a peremről bekerülni a középpontba, ugyanolyanná válni, mint a többiek, vagyis szüntelenül megpróbál asszimilálódni. Folyton hangsúlyozza, hogy nem debil, amire különböző bizonyítékokat hoz fel: pl. nem kellett speciális (kisegítő) iskolába járnia, ő tehette le a pioníreskü az osztály nevében, első lett az iskolai papírgyűjtésben, dolgos, megbecsülik a városlakók. („én tisztára olyan vagyok, mint a többiek" (57.), „mert én ugyanolyan vagyok, mint mindenki más, mert ha nem lennék ugyanolyan, akkor egészen más lennék". (137.))[16] Mindez azonban önáltatásnak bizonyul, hiszen a valóság az, hogy a környezetében élők kinevetik, sőt gyakran megalázzák szokatlan külsője, mulatságos szokásai, groteszk gesztusai, kommunikációs zavarai miatt. A másságból fakadó sérelmek negatív beállítódást eredményeznek Samkóban személyek, sőt csoportok iránt. Az ellenségképek által igyekszik fenntartani saját pozitív önképét, melynek egyik eleme a nemzeti identitás.

Samko a multietnikus Komárnóban (azaz Révkomáromban) él, papírgyűjtéssel tartva fenn magát. Az elbeszélés ideje a rendszerváltozás, a Szlovák Köztársaság megalakulása utáni évekre tehető (számos visszautalással a kommunista érára). Samko szlovák nemzetiségű a magyar többségű városban; a többség–kisebbség viszony sajátos

12 Balla, Vladimír, *Máločo povie, ale hovorí stále* (Samko Tále: Kniha o cintoríne), Romboid, 2000/7., 69.

13 Taragel, *i. m.*; Pýcha, Petr, *Proč Samko Tále není druhý Forrest Gump*, Novinky.cz, 2005. Elérhető az interneten: https://www.novinky.cz/kultura/47761-proc-samko-tale-neni-druhy-forrest-gump.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 22.); Gregor, Ján, *Ľahká próza na slovenský spôsob*, Hospodárske Noviny, 2002. 08. 27. Elérhető az interneten: https://style.hnonline.sk/kultura/35142-lahka-proza-na-slovensky-sposob (A letöltés ideje: 2017. 10. 22.)

14 Kérchy Anna, *Tapogatózások. A test elméleteinek alakzatai*, Apertura, 2009. Elérhető az interneten: http://www.apertura.hu/2009/tel/kerchy (A letöltés ideje: 2017. 10. 12.)

15 Háy János kifejezése, *Az asszimiláns*, Élet és Irodalom, 2008/49. Elérhető az interneten: http://www.es.hu/hay_janos;az_asszimilans;2008-12-08.html (A letöltés ideje: 2017. 09. 12.)

16 Az idézetek forrása itt és a továbbiakban is a regény magyar fordítása: Daniela Kapitáňová, *Könyv a temetőről*, ford. Mészáros Tünde, Budapest, Magvető Kiadó, 2016.

megfordulása a mentális állapota miatt számára értelmezhetetlen („nekem nem mondta meg senki, hogy miért van itt annyi magyar" (79.)), a kisebbségi lét viszont (kollektív) komplexusokat okoz, melyek egyrészt a nemzeti érzés felnagyításának és állandó táplálásának szükségességét eredményezik, másrészt örökölt előítéleteket tartósítanak.

Az alacsony nyelvi kompetenciával rendelkező Samko önéletrajzi vallomásaiban fokozatosan feltárja a család eredetét: apja Detvából származik, ami a színtiszta szlovákság kultikus helye a szlovák irodalomban („Komárnóba valósinak lenni nevetséges, de Detvába valósinak lenni az nagyon komoly dolog" (35.)). A szlovákság dicsérete a regény több pontján olyan önbiztató üres mondatokban merül ki, mint „a szlovákok mind büszkék arra, hogy szlovákok" (60.), illetve „a szlovák népdalok azért a legszebbek, mert a szlovák nép is a legszebb a világon és mindenki tisztel minket ezért." (214.) Az anyai vonal azonban a szlovák nemzeti öntudatra veszélyesnek tartott titkolnivalót hordoz: az ómama ereiben ugyanis magyar, ráadásul – horribile dictu – cigány vér is csörgedezett, ennek következménye a bűntudat („megtanultam magyarul, pedig azt nem is szabad, mert Szlovákiában vagyunk" (117.)), ami Samkót erősen nyomasztja. A szorongásból fakad (elsősorban verbális) agressziója főképp a környezetében élő magyarok és a cigányok ellen. („A magyarokat senki se szereti, mert magyarok", „a legnevetségesebb nyelv a világon a magyar" (60.); a komárnói magyarokat be kellene tiltani, „ki kéne belőlük lődözni, hogy ne legyenek annyian" (79.)). A magyarellenességet a családtagok is táplálják (apja többször hangoztatta, hogy gyűlöli a magyarokat, sógora pedig az évszázados magyar elnyomás történelmi hagyományát applikálja a jelen viszonyokra, amikor a párhuzamok korántsem érvényesek, mondvacsináltak). Ugyanakkor Samko naiv megjegyzései utalnak arra is, hogy Komáromot a történelmi-politikai fordulatok idején voltaképpen kolonizálták a szlovákok (és a csehek), pl. „Tetrovecet Dolný Kubínból elküldték Komárnóba, hogy legyen ott sok szlovák."[17]

A cigányok iránti ellenszenve egyrészt személyes tapasztalatához köthető, hiszen a papírgyűjtésben (vagyis munkájában, létfenntartásában) rivális a cigány Angelika Édesová, másrészt (a munkakerülés, tisztátalanság, rendetlenség, lopás fogalmakkal megragadott) előítéletek táplálta közvélekedéshez való igazodásában érzékelhető („menjenek el

17 A Csehszlovák Köztársaság idején, illetve második hullámban a kommunista fordulatot követően a hivatali állásokat a magyarlakta vidékeken szlovákokkal és csehekkel töltötték be, a magyar lakosság vegyítése asszimilációs politikai célokat is hordozott; a migráció oka ezenkívül lehetett valamilyen szabályellenes vétség is, Kapitáňová, aki maga is komáromi szlovák, egy Karol Sudornak adott Denník N-beli interjújában beszélt erről a családja kapcsán. (vö. SUDOR, Karol, *Kapitáňová: Pochopila som, ako sme sa my, Slováci, s bryndzou v ústach aj gatiach hrali na veľkých pánov* (interjú), DenníkN, 2016/7. Elérhető az interneten: https://dennikn.sk/492950/kapitanova-pochopila-sa-slovaci-bryndzou-ustach-aj-gatiach-hrali-velkych-panov/ (A letöltés ideje: 2017. 08. 27.)

példának okáért Cigányországba, ahonnan jöttek" (58.)). Samko a többséggel együtt felháborodik azon, hogy az Amerikából érkező angol nyelvtanár egyenrangúnak tartja a cigányokat és a szlovákokat, s ennek révén fejti ki a xenofóbiával kapcsolatos „elméletét" a regény egyik különösen érzékeny pontján: miközben a tévében közvetített amerikai filmeket nézve együttérez a fajgyűlöletnek kitett feketékkel és indiánokkal, megütközik azon, hogy egyik nővére és sógora a többségi (és az azt szajkózó samkói) véleménnyel szemben nem „szitkozza" a magyarokat és a cseheket, s ezért gyanússá, a közösség számára veszélyessé válnak (129.). A „fajgyűlölősséget" tehát látszólag elítéli mint negatív beállítódást, de látványosan gyakorolja, hiszen nem ismeri fel az azonos mechanizmusokat.

A szlovákság kisebbségi komplexusából fakadó apai gyűlölethagyomány ápolásának számít a csehek iránti negatív érzések folyamatos fenntartása is Samkóban (pl. az apa szerint a csehek megalázzák a szlovákokat, holott voltaképpen koldusok, Samko pedig az önálló Szlovákia megalakulása után már nem karlsbadi, hanem poprádi töltött ostyát hajlandó csak fogyasztani, és nem érti, miért a cseh hokistáknak szurkol a nővére és a sógora).

Saját nemzetén kívül Samko csupán a vásárcsarnokban üzletelő (vagyis gazdasági migráns) vietnamiakat fogadja el, ami azért meglepő, mert nyelvüket és kulturális beágyazottságukat tekintve a legidegenebbeknek számítanak a városban. Mulatságos, ahogy Samko a történelmi kontextust figyelmen kívül hagyva a magyarok rossz tulajdonságaival állítja szembe a „jó" vietnamiakat (akik nem pöffeszkednek, nem nyomják el a szlovákokat).

Samkót az íróvá válás útján egy alkoholista hajléktalan indítja el, aki történetesen német. Mégpedig „származásilag rossz német", hiszen a háború után megjárta a kommunista börtönöket. A homályos múlt determinálja a gusztustalan jelent: a komárnói társadalom legalján tengődve abszurd jós-

lataival keresi a betevő italát. Samko kételkedve hallgatja történeteit, ugyanakkor – babonás társaival együtt – tart a jóslatoktól, illetve azok figyelmen kívül hagyásától, ezért is vág bele – szinte kötelességszerűen – a regényírásba.

A *Könyv a temetőről* nemcsak Samko önéletrajza, hanem sajátos városregény is. Samko mániásan járja tolikocsijával Komárno utcáit, tereit, meg-megáll jellegzetes épületei előtt, s nemcsak kartont gyűjt, hanem neveket is, melyeket három füzetbe jegyez fel – a felejtés ellen. A nevek beszédesek: utalnak viselőik nemzeti hovatartozására; pl. az elbeszélői családnév földrajzi eredetű: Tále egy kedvelt szlovák üdülőövezet (és síparadicsom) az Alacsony-Tátrában; Csonka Eszter magyar ómama, Gusto Rúhe német származású. Találunk beszélőnevet is: a Ruhe németül békét jelent (Gusto megbékél sorsával), a Žebrák csehül koldust (Samko apja a cseheket koldusoknak tartja), RSDr. Karol Gunár sokakra veszélyt jelentő politikai alfahím (a kommunista párt első embere Komárnóban). A nevekben megnyilvánuló nyelvi hibriditás sokat elárul viselőik több nációhoz, kultúrához való tartozásáról, de az idegen kultúrának való kiszolgáltatottságáról, alárendeltségéről is, amit a helyesírásuk érzékeltet (a szlovák változatban is): a magyar és a szlovák szabályok sajátosan keverednek; néhány példa ennek érzékeltetésére: Angelika Édesová, Ország Pavol, Szervusz Dávid, Szolga Pišta, Tonko Szedílek, Ženge Tihamér, Bezzeg František. Samko nemcsak a neveket gyűjti, hanem a hozzájuk tartozó sorsokat, anekdotákat, halálnemeket (itt rezonál a cím) is, melyeket mint hulladékot vagy éppen kincset egyrészt az olvasó elé borít, s a kupacból találomra előrángat egy-egy történetdarabkát, majd leejti, s másikat kotor ki közszemlére. A törmelékekből értelemszerűen ilyen módon nem rakódik ki semmilyen összefüggő eseménysor, ám az ismétlések, újra és újra előbukkanó nevek és sztorik kiemelik a legfontosabb és legsúlyosabb kérdéseket.

A szüntelenül figyelő, leskelődő és hallgatózó Samko nem kizárólag saját szórakoztatására gyűjti a történéseket, sorsfordulatokat, világnézeteket, véleményeket,[18] hanem öntudatosan hordja őket a párttitkár Karol Gunárnak. A mindenható városatya, akire mindig számíthat, tökéletes apapótlékot jelent számára, hiszen mindig meg tudja mondani, mit csináljon, illetve megdicséri a hozott anyagért. Minél inkább meg akar felelni a választott apának a szeretethiányban szenvedő és kitaszított Samko, hogy el-

18 Paszmár Lívia, *Az ártatlanság retorikája. Daniela Kapitáňová Samko Tále Könyv a temetőről c. kötetéről*, Irodalmi Szemle, 2017/6., 66.

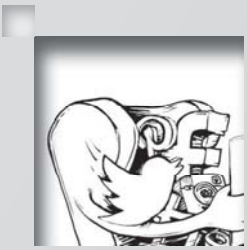

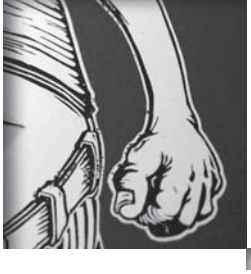

ismerést, dicséretet, elfogadást vívjon ki, sikeres legyen, annál szorgalmasabban szállítja az információkat. Samko stigmatizált vagy traumatizált teste így lesz fiktív érzékszervvé,[19] mely által a hatalom ellenőrzése alatt tarthatja a város polgárait. Ugyanis Samko öntudatlanul besúgóvá válik: gyermeki árulkodása kegyetlen naivitássá[20] torzul: mindenről beszámol, ami a tudomására jut, legfőképpen arról, ami szabálytalan, ami eltér a normától, ami idegen, ami felforgatja az éppen uralkodó törvényeket. (A *Könyv a temetőről* tehát az ügynökregény műfaji jegyeit is viseli.)

Sajátos életformája miatt Samko különböző társadalmi rétegekkel érintkezik, ezért változatos híranyagot szed össze, ráadásul mentális állapota miatt senki sem tartja gyanúsnak. Samko nemcsak a nemzeti-nemzetiségi különbözőségeket figyeli érzékenyen, hanem a világszemléleti és életformabeli eltéréseket is. A családon belül is különböző ideológiák csapnak össze: a nagypapa a kommunista párt híve (ő az egyetlen a családból, aki hajlandó elkísérni Samkót a pioníreskü-tételre, illetve odadörgölőzik a hatalomhoz, bele is betegszik a 89-es fordulatba), az apa viszont nemcsak a magyarokat, cseheket, zsidókat és cigányokat gyűlöli, hanem a kommunistákat is (a Szabad Európa Rádiót hallgatja, amit Samko buzgón jelent is Gunárnak). Az egyik nővére és annak férje „tömegember", ami ebben a kontextusban azt jelenti, hogy hejszlovákok[21], akik nem tűrnek semmiféle másságot. Másik nővére ezzel szemben világpolgár zongoraművész, aki ugyancsak zenész férjével a nyitottságot, a toleranciát, a szociális érzékenységet, vagyis a liberális szemléletet hordozza. A művészt Samko a család vadhajtásának tartja, szégyenkezik miatta, és erősen bosszankodik, amikor a tévében „nyomul" vagy a sajtónak nyilatkozik. Az Alfonz Névéry szabadúszó író képviselte független értelmiségi létforma

19 Rákai, *i.m.*

20 Ferko, Miloš, *Živé svedomie* (Samko Tále: Kniha o cintoríne), Knižná revue, 2000/10., 14–15.

21 hejszlovák: a szlovák nacionalisták gyűjtőneve

éppúgy zavarja Samkót, mint a szabályos családmodellt elutasító, gyermekét egyedül nevelő Katuša Szedíleková, az extravagánsan öltözködő, nyugatra emigrált, fekete férfival házasságot kötő egykori osztálytárs, Darinka Gunárová, a homoszexuális Borka vagy a mélyen vallásos Tonko Szedílek.[22]

Samko alól akkor csúszik ki a talaj, amikor szellemi atyja a rendszerváltozás után elveszíti hatalmát. Az átalakuló politikai rendszert, társadalmi viszonyokat nem képes értelmezni (ennek szimbóluma a tolikocsijára szerelt visszapillantó tükör, mellyel csupán a múltat, „a régi szép komcsi időket" tarthatja szemmel, előre nem is lát a felhalmozott kartonok miatt…). A változást elsősorban rendbontásnak érzékeli, az újonnan formálódó értékrendek, szemléletformák kaotikusnak tűnnek a számára. Nem tud tájékozódni, önálló vélekedést kialakítani a megtapasztalt jelenségekről, ezért támpontokat keres: csapódik a „többségi" véleményhez: ebből a „hatalmi" pozícióból, a „centrum" szellemiségét átvéve ítélkezik az idegenséget, másságot, különböző hátrányokat viselő egyének és csoportok felett. Samko nemcsak testének a rabja, hanem körülményeinek és előítéleteinek a foglya is.[23] Samko Tále tehát olyan maszk, melynek közvetítésével Daniela Kapitáňová tabu- és sokkoló témákat vet fel:[24] a társadalomban lappangó, illetve burkoltan vagy nyíltan manifesztálódó idegenkedést, a sokféle másságot nehezen vagy egyáltalán nem tűrő, gyűlölködő magatartást, az ellenségképek gyártása által igazolt erőszakot. Vagyis megmutatja, milyen szélsőséges nyelveknek vagyunk kitéve, melyeknek esetleges eluralkodása komoly veszélyt jelenthet.[25]

22 Kovalčíková, Tatiana, *Diagnóza: som kým som bol*, Sme, 2008/7. 3. Elérhető az interneten: https://tatianakovalcikova.blog.sme.sk/c/154620/Diagnoza-som-kym-som-bol.html (A letöltés ideje: 2017. 10. 04.)

23 Mullek, *i. m.*

24 Ferko, *i. m.*

25 Mullek, *i. m.*

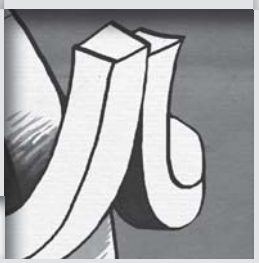

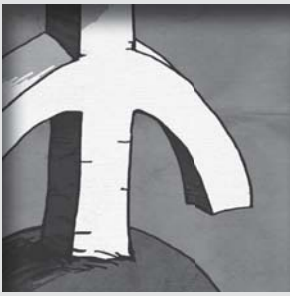

Feltételezhetően akadnak (elsősorban szlovák) olvasók, akik „referenciálisan” olvassák a *Könyv a temetőről* c. regényt, akik jókat derülnek Samko figuráján, miközben boldogan azonosulnak a nacionalizmus, homofóbia, rasszizmus jegyeivel, elégedetten nyugtázva, hogy végre valaki kimondta az egyedülvaló igazságot, és szívesen nosztalgiáznak a kommunista múltról is. Ők azonban valószínűleg nem érzékelik Kapitáňová iróniáját, nem ismerik fel a dilettáns nyelvbe burkolt társadalmi szatírát, s keményen védekeznek, sőt inkább harcolnak a jelenségek transzkulturális szemlélete ellen. Holott a szerző éppen ennek felettébb szükséges voltára irányítja a figyelmet.

TÖRVÉNY, LINÓMETSZET

PETRES CSIZMADIA GABRIELLA

„A KÉTNYELVŰSÉG KOMPLIKÁCIÓI".

MILA HAUGOVÁ *ZRKADLO DOVNÚTRA*[1] (BELSŐ TÜKÖR[2]) CÍMŰ ÖNÉLETRAJZÁRÓL

„Kráčajúca v zdvojenom svete – jeden napísaný a druhý žitý? Splývajú čiastočne sa prekrývajú idú paralelne vedľa seba a vylučujú sa?"[3] *[Kettős világban barangolni – az egyik a megírt, a másik a megélt élet? Részlegesen összefüggnek, keresztezik egymást, párhuzamosan haladnak egymás mellett, kizárják egymást?]* Ez a kettős világ, a megélt és leírt élet összeegyeztethetetlensége Mila Haugová *Zrkadlo dovnútra* (Belső tükör) című autobiográfiájának egyik legdominánsabb problematikája, amely rekurzív módon szövi át, hálózza be, határozza meg az önéletírás folyamatát és magát az élettörténetet. Az önéletírás e leküzdhetetlennek tűnő bipolaritása, a személyiség és annak megfogalmazhatatlanságának, megírásának nehézsége metaforikusan reflektál az önéletíró személyes sorsának összetettségére, a közép-európai többkultúrájúságból és többnyelvűségből fakadó határpozíció komplexitására, az inter- és transzkulturalitás jelenségére.[4] A kortárs szlovák költészet meghatározó alkotójaként számon tartott Mila Haugová ugyanis egyszerre több térhez, nyelvhez és kultúrához kötődik, ami nemcsak a személyes identitását, hanem az

1 Mila Haugová, *Zrkadlo dovnútra,* Levice, KK Bagala, 2010.
2 A kötet címe és a szögletes zárójelben közölt idézetek saját fordítások.
3 Haugová, *i. m.,* 164.
4 Pataki Hanna Tina, *Az önéletrajzi megnyilatkozások kortárs formái – Bevándorlók önéletírásai,* Jelenkor, 2011/3, 278.

írásművészetét is alapvetően meghatározza és befolyásolja. A napjainkban 75 éves költőnő Labay Emília Viktória névvel Budapesten született, Mila Srnková néven Csehszlovákiában kezdett publikálni, majd Mila Haugováként szlovák, magyar, angol és német nyelven alkotó költő-fordítóként vált ismertté – nemcsak Szlovákiában, hanem Ausztriában, Angliában, Németországban és Amerikában is.[5] A különböző terek, társadalmi-kulturális környezetek és nyelvek megismerése, belakása, az íráson keresztüli kisajátítása arra ösztönözte az önéletírót, hogy problematizáltan artikulálja személyes identitását, és identitáskonstrukciója során kiemelt pozícióhoz juttassa a többkultúrájúság tényezőjét, valamint a nemzeti és kulturális hovatartozás kérdését tágabb kontextusban, a nemzeti paradigma keretein túl, különböző kulturális és társadalmi folyamatok egyvelegén keresztül szemlélje.[6] A tanulmányom címében idézett „kétnyelvűség komplikációi" megfogalmazás a Haugová élettörténetét meghatározó alapvető kétarcúság, kétféleség problematikáját veti fel, amit az önéletíró szó szerinti jelentésben és szélesebb kontextusba helyezve is értelmez: felveti a hétköznapi és irodalmi nyelv, a közép-európai és nyugati világ, a valóság és fénykép énábrázolásának kétféle „nyelvhasználatát" és ezek összeegyeztethetőségének kérdését. A határátlépés mozzanatát tehát nemcsak geopolitikai tettként, hanem élet és írás közti határ átlépéseként is értelmezi.[7] Mindez túlmutat a szlovák és magyar családi háttér kettősségéből fakadó kétnyelvűségen, és az élettörténet kétféle/többféle felfogására helyezi a hangsúlyt. Írásomban a felvetett problematikák közül a szó szerinti és tágan értelmezett többnyelvűséget vizsgálom meg az önéletírás szövegének kontextusában.

5 Dana Podracká, Živ*ot ako konfesia. Mila Haugová: Zrkadlo dovnútra, Levice, KK Bagala, 2010.* [online] http://www.litcentrum.sk/recenzie/zrkadlo-dovnutra-mila-haugova-zivot-ako-konfesia (Letöltve: 2017. 10. 10.)

6 Györke Ágnes, *A transznacionális feminizmus elméletei: Empátia, affektus és a transzlokális tér,* Helikon, 2015/2, 221.

7 Jablonczay Tímea, *Transznacionalizmus a gyakorlatban: migrációs praxisok a könyvek, az írásmódok, a műfajok és a fordítási stratégiák geográfiájában*, Helikon, 2015/2, 137.

A SZÜLŐK NYELVI IDENTITÁSÁNAK, NYELVHASZNÁLATÁNAK KÉRDÉSEI

Mila Haugová magyar nemzetiségű édesanya és szlovák édesapa gyermekeként látott napvilágot 1942-ben. A kétnyelvű környezet és kétféle nyelvhasználat nehézségei nemcsak az önéletíró, hanem már a ki-be települő szülők élettörténetében is központi szerephez jutnak, és az elsőgenerációs migránsok asszimilációs kérdéseit – az alárendeltségi viszonyok nyelvi, ideológiai és kulturális jelenségeit[8] – vetik fel. Mindkét szülő a határmódosításoknak köszönhetően, politikai okokból lép ki az otthonos nyelvi közegéből, idegen kulturális közegbe történő beilleszkedésüket azonban eltérő tényezők nehezítik, mivel különböző nyelvi háttérrel rendelkeznek. Az édesapa az első bécsi döntés következtében lett csehszlovák állampolgárból magyar állampolgárrá, vagyis úgy vált egy másik ország lakójává, hogy saját lakhelyét nem változtatta meg. A belfölddé vált külföld, a külfölddé vált belföld problematikáját az önéletíró reflektáltan problematizálja, amikor egyszerre működteti a jelenben és elbeszélt múltban érvényes földrajzi területek elhelyezését: „Územie, kde ležalo Vráble, stalo sa Maďarskom, otec sa vrátil na Slovensko, teda vlastne do Maďarska."[9] *[Az a vidék, ahol Verebély elterült, Magyarország részévé vált, apa visszatért Szlovákiába, vagyis tulajdonképpen Magyarországra.]* Az önéletíró a határmódosítás eseményét az apa egész életére kiható traumaként értelmezi („Po Mníchove a násilnom rozbití republiky, čo otec celý život pociťoval ako

8 Németh Zoltán, *A migráns irodalom lehetőségei a közép-európai irodalmakban*, Iskolakultúra, 2016/1, 63.
9 Haugová, *i. m.*, 14.

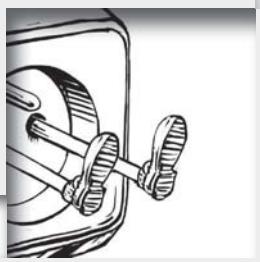

traumu..."[10]) *[A müncheni egyezmény, az ország erőszakos szétverése után, amit az édesapám egész életén át tartó traumaként élt meg…],* amely a haza, otthon fogalmát az idegenségérzet jelentésrétegeivel itatja át. Az új országban, munkája révén, az édesapa kilép a saját nyelvi-kulturális közegéből, és Miskolcra, vagyis egynyelvű magyar nyelvi-kulturális közegbe települ. A férfi betagozódását az önéletíró mégis zökkenőmentesnek minősíti, mivel a kétnyelvű Verebélyről származó édesapa beszélt magyarul is, vagyis nem kellett nyelvi nehézségekkel megküzdenie: „samozrejme, ako ľudia vo Vrábľoch, aj po maďarsky vedel."[11] *[A többi verebélyihez hasonlóan természetesen beszélt magyarul is.]*

A kétnyelvű édesapával szemben az édesanya egynyelvű közegből származik, aki szintén a politikai döntések, határmódosítások következtében kerül idegen államba – a háború után ugyanis a férfi szülővárosába, Verebélyre költöznek, ami ismét Csehszlovákia területéhez tartozik. A család Csehszlovákiába költözésével az anya veszi át a betelepülő szerepét, azonban ő teljesen idegen nyelvi közegbe érkezik, egyáltalán nem beszéli a többségi nyelvet (a házaspár egymás között magyarul beszél, vagyis a családon belüli domináns nyelv addig a magyar volt). Az önéletírás egyik kulcsfigurájaként szereplő édesanya beilleszkedési folyamatáról azonban kevés információhoz jutunk, csupán néhány, a szövegben szétszórtan található megjegyzésen, anekdotán keresztül kapunk képet az asszony asszimilálódási igyekezetéről. Az apa határmódosításból fakadó traumatizáltságának kidomborításával szemben figyelemfelkeltő az édesanya emigrációjához fűződő érzelemleírások hiánya, illetve a két eltérő módon traumatizált szülő leszármazottainál gyakran megjelenő kulturális trauma kialakulásának elmaradása. Az önéletíró nem szentel figyelmet a kisebbségi nyelvet hasz-

10 *Uo.,* 14.
11 *Uo.,* 14.

náló, kollektív bűnösség bélyegét hordozó anya nyelvváltással járó nehézségeire, közvetlenül csupán egyetlen negatív élményt jegyez fel: az apa távollétében a lányával magyarul beszélő anyát rendszeresen megalázta és helyreutasította a szomszéd („Maďari za Dunaj!"[12] *[Magyarok a Duna mögé!]),* aki a többségi nyelv és kultúra hordozójaként alárendelt pozícióba helyezte őt, és ellenséges betolakodót látott benne, amire az anya sírással, hallgatással és a férj előli elhallgatással reagált. A többi kommentár pozitív folyamatként ábrázolja az anya asszimilálódási szándékát: többször megjegyzi, mennyire igyekezett az édesanya a többségi nyelvet elsajátítani, szlovák könyveket és újságot olvasott, a férje és a lánya segítségével mindent elkövetett, hogy megtanuljon szlovákul. Az önéletíró másodgenerációs betelepülőként saját nyelvi-kulturális környezeteként, otthonos térségeként Szlovákiát azonosítja, így a szlovák nemzetiségű, majd magyar nyelvi-kulturális közegbe települő édesapa és a magyar nemzetiségű, majd szlovák nyelvi-kulturális térbe migráló édesanya asszimilálódási körülményeit is a helyi szlovák lakosokéhoz hasonló perspektívából írja le. Az önéletíró csupán mellékes információként jegyzi meg, hogy az intézményszerű nyelvtanulást nélkülöző édesanya bizonytalan nyelvhasználóként csupán folyamatos megerősítés, ellenőrző jóváhagyás mellett mer szlovákul megnyilatkozni, és nem érzi otthonosan magát az idegen nyelvű környezetben – a többségi nyelv korlátolt birtoklásáról mint behozhatatlan hátrányról tanúskodik az az eset, amikor például elárusítóként egy szlovák nyelvű feliratban helyesírási hibát vét, és egy vevő arrogáns módon a fejére olvassa a hiányos tudását.[13] Az anya nyelvi szorongásának ellentmondanak azok a bejegyzések, amelyek a család lakóhelye természetes kétnyelvűségét, a szlovák–magyar együttélés zökkenőmentességét hangsúlyozzák – elsősorban az önéletíró személyes meggyőződéséről tanúskodva. A szlovák és magyar könyveket tartalmazó könyvtár bemutatását követően például zárójelben megjegyzi: „maďarsko-slovenské

12 *Uo.,* 32.
13 *Uo.,* 92.

spory v podstate neexistovali, pohybovali sme sa v rovinách a priestoroch týchto dvoch takých rozličných jazykov viac-menej suverénne, niekto len čisto slovensky, niekto ako ja maďarsko-slovensky a niekto viac maďarsky a menej slovensky, samozrejme, existovali starí ľudia, ktorí asi len maďarsky."[14] *[Lényegében nem léteztek szlovák–magyar ellentétek, a két nyelv között sajátos módon mozogtunk, néhányan csak szlovákul, mások, mint én is, magyarul és szlovákul, megint mások inkább magyarul, kevésbé szlovákul, és természetesen voltak olyan idős emberek, akik talán csak magyarul beszéltek.]*

AZ ÖNÉLETÍRÓ KÉTNYELVŰSÉGÉHEZ KAPCSOLÓDÓ ATTITŰDJEI

Az önéletíró visszatérő motívumként tematizálja a kétnyelvűség kérdéskörét – nemcsak a családon belüli, intim szférában, hanem a közszférán belül is. A kétnyelvűséghez kapcsolódó eltérő attitűdöket érzékenyen ábrázolva ellentmondásos kommentárokat fűz a kétnyelvűség természetéhez, amely időnként feszültséget is generál a kétnyelvűségről alkotott filozófiája, a kétnyelvűséggel kapcsolatos személyes meggyőződése és gyakorlati tapasztalatai között. Számos alkalommal problémamentes és természetes jelenségként írja le a kétnyelvűséget, sőt a személyiséget gazdagító, az identitáskonstrukcióra pozitív hatással bíró jelenségként értelmezi, és a nyelvválasztás problematikáját a többnyelvűség, többkultúrájúság komplexitásával, magasabb pozíciójával szemben csupán másodlagos, lényegtelen kérdésnek minősíti. A gyerekkori irodalmi hatások ismertetésekor például kitér az édesanyjától hallott magyar versek fontosságára, ahol a költészet univerzális nyelvhasználatát a nemzetiségi nyelvhasználat fölé emeli: „Moja mama veľmi rada čítala a vedela naspamäť nekonečné množstvo básní, samozrejme, po maďarsky, ale záleží na tom? Poézia je rytmus, melódia...,

14 *Uo.*, 56.

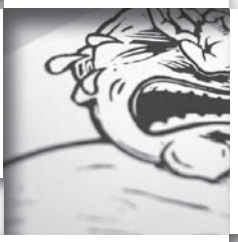

dobrá poézia je akoby vesmírne príbuzná, nech je napísaná v akomkoľvek jazyku---"[15] *[Édesanyám nagyon szeretett olvasni, számos verset tudott fejből, természetesen magyarul – de számít ez valamit? A költészet ritmus, dallam…, a jó költészetet mintegy univerzumi rokonság fűzi egymáshoz, bármilyen nyelven íródjon is---]* Más helyeken viszont az egzisztenciáját alapvető meghatározó tényezőként értelmezi saját kétnyelvűségét, illetve kétnyelvűsége kiegyensúlyozatlanságát: édesanyjával magyarul, édesapjával szlovákul kommunikált, azonban dominánsan szlovák nyelvi-kulturális közegben szocializálódott, szlovák nyelvű iskolákba járt, így a közszférában is használt, elsődleges nyelvévé az apja nyelve vált, az anyanyelve pedig visszaszorult az intim szféra területére. A magyar nyelv használatának háttérbe szorítását a „kétnyelvűség komplikációjaként" éli meg, és hibrid etnikai identitásként vagy akár poliglott identitásként[16] tekintve önmagára idegen jelenségnek tartja, hogy nem az anyanyelvén, hanem az apja nyelvén kezdett el írni. Felveti a kérdést: „Ktorý jazyk je môj? Ten, ktorým píšem? Ten, ktorým rozprávam? Ešte je tu ďalšia komplikácia dvojjazyčnosti: píšem v jazyku otca, nie v materinskom."[17] *[Melyik nyelv az enyém? Az, amelyiken írok? Vagy amelyiken beszélek? És itt jön a kétnyelvűség következő komplikációja: nem az anyanyelvemen, hanem az apám nyelvén írok.]* Az „apanyelv" választása nem csupán a szlovák nyelv és kultúra melletti döntést foglalja magába, hanem az édesapa képviselte eszmevilág továbbhordozását is – az ellenállás, egyéni útkeresés természetét, vagyis az apa szellemi-kulturális nyelvválasztásával való azonosulást is. Ugyanakkor – a többnyelvű szerzőkre jellemzően – az „apanyelv" választása, használata mellett az önéletíró írásművészetét a másik nyelv perspektívája és kulturális sajátosságai is átjárják.[18] Amikor rekurzív módon utoljára visszatér a saját kétnyelvűsége *újra-megfogalmazására* és *újra-értelmezésére* (maga az önéletíró használja ezeket a kötőjeles írásmóddal ellátott fogalmakat), már a nemzetnyelv kérdésétől teljesen leválasztva, a személyes identitást meghatározó hétköznapi és irodalmi beszédmód kettősségére tágítja a problematikát: „Trápim sa v dvoch jazykoch?"[19] *[Két nyelvben szenvedek?]* Az önéletíró a költészetet egy másik, az információorientált köznapi kommunikáción túli, pontosabb nyelvként kezeli, amiről az is tanúskodik, hogy az asszociatív módon felidézett anekdotikus emlékeket folyamatosan lírai betétek szakítják meg, kontextualizálják

15 *Uo.*, 19.
16 Mészáros Zsolt, *Határközvetítők. A transznacionális memoárirodalom elméleti megközelítései*, Helikon, 2015/2, 249.
17 Haugová, *i. m.*, 147.
18 Németh, *i. m.*, 65.
19 Haugová, *i. m.*, 157.

és értelmezik felül. A hétköznapi és lírai nyelvhasználat nyomasztó kettősségét egy verssel is kommentálja: „Dvojústie. Bezhlásková reč. Chceš uzavrieť/ čo by malo ostať otvorené. Blúdia nami neznáme jazyky./ Priliehajúce úzko k okrajom unikajúcich lúčov./ Bože, ako žiaria. Zvieratá schúlené v nás chránia/ posledné teplo."[20] *[Kétszájúság. Hang nélküli beszéd. Be akarod zárni azt,/ aminek nyitva kéne maradnia. Ismeretlen nyelvek tévelyegnek velünk./ Az elillanó sugarak széleivel összeérve./ Istenem, hogy fénylenek. A bennünk bújó állatok megvédik/ a megmaradt melegséget.]*

IDEGEN NYELVŰ SZÖVEGHELYEK AZ ÖNÉLETÍRÁSBAN

A többféle szövegtípust – verseket, leveleket, naplórészleteket – integráló önéletírás sajátosságaként figyelhető meg, hogy műfajkontaminációs törekvései mellett kétnyelvű és idegen nyelvű szövegbetéteket is tartalmaz. Ezek szlovák szövegbe ékelt magyar, német és angol nyelvű nevek, szavak, mondatfoszlányok, címek, idézetek formájában szerepelnek (egy félresikerültnek minősített, eredetileg is angol nyelven írt saját verset szintén közöl, aminek nincs szlovák megfelelője a kötetben). Jelen írásomban csak az egynyelvű magyar és kétnyelvű magyar-szlovák szöveghelyeket vizsgálom meg. Ezeken jól megfigyelhető a magyar passzív nyelvként való birtoklása, az intézményszerű nyelvtanulás hiányából fakadó, standard nyelvhez mért pontatlan mondatszerkesztés, az élőbeszédszerűség, illetve a szlovák nyelv mintájára történő szövegszerkezeti sajátosságok, tükörfordítások és tükörszerkesztések alkalmazása. Legszembetűnőbben a helyesírási hibákon keresztül figyelhető meg mindez, elsősorban a magyar diakritikus jelek hiányában vagy pontatlan használatában, a hosszú magánhangzók rövidülésén keresztül: pl. az ő-t, ű-t tartalmazó kifejezések rövid ö-ként, ü-ként jelennek meg – „miert nem haltam meg én"[21], Ujpest[22], Gö-

20 *Uo.*, 157.
21 *Uo.*, 17.
22 *Uo.*, 26.

döllö[23]. Ezek a rövidülések egyrészt arról tanúskodnak, hogy a szlovákdomináns beszélő a magyar szövegeket a kiejtés elve alapján, hallás után jegyzi le, másrészt az idegen nyelven történő írás tevékenységének melléktermékeként értelmezhetők, és (metaforikus értelemben) a billentyűzet nyelvváltásának ellenállását, a beékelt szakasz gép által is ellenőrizhetetlen idegenségét fejezik ki.

A szlovák-magyar hibrid szövegrészletekben a helyesírási szabályok nem-ismeretét és az élőbeszédszerűség hatását fejezik ki az interpunkciós jelek elhagyásai vagy pontatlan alkalmazásai is (pl. „Vy ste kto, moja mama? (Maga ki, az anyukám?) Moja sestra? Testvérem?"[24]). A betoldott szövegek elidegenítő hatását nemcsak a helyesírási vétségek, hanem a szlovák nyelvi környezetben felbukkanó, magyar helyesírással és magyar formában közölt személynevek is eredményezik, pl. strýko Karcsi[25] *[Karcsi nagybácsi]*. Külön figyelmet érdemel, amikor hibrid módon, akár egy szakaszon/mondaton belül hol szlovák, hol magyar névhasználati formával utal az önéletíró ugyanarra a személyre vagy ugyanabból a közegből származó személyekre, és egy sajátos, a két nyelv határán kirajzolódó, interkulturális „név-térképet"[26] rajzol meg. Ez a névképzési eljárás egyszerre jelzi a szlovák és a magyar kultúrába való beavatottságát, a két nyelvi-kulturális közegben történő bennfentességét, és felcserélhetőként kívánja felmutatni a saját és idegen toposzát: Strýko Karol (Karcsi) hral skvele na husliach a vedel ladiť klavíry."[27] *[Karol (Karcsi) nagybátyám nagyszerűen hegedült]*

A többnyelvű betétek sorába illeszthetők a magyar nyelvi beszélők kétnyelvű idézései, melyek bár eredetileg magyar nyelven hangzottak el, a szlovák nyelvű visszaemlékezésben a szlovák idézés tükörfordításaként szerepelnek magyarul; ilyen pl. az anyai nagyanya magyarul idézett siratója, amiben szóhasználat és szórend szempontjából a szlovák szövegszerkesztés logikája, illetve a diakritikus jelek elhagyása figyelhető meg: „Te, Isten, miért csináltad ezt, engedted meg, miert nem haltam meg én"[28]. Az önéletíró azonban nemcsak a családtagjaitól idéz szabadon, hanem az irodalmi ízlését meghatározó, gyermekkorában hallott magyar versekre is visszatér – igaz, pontatlanul, az emlékezési folyamatok megterhelő homályára hagyatkozva, a szöveghűség elvével rugalmasan bánva hivatkozik. Ez jól megfigyelhető pl. Ady Endre *Egyedül a tengerrel*

23 *Uo.*, 16.
24 *Uo.*, 119.
25 *Uo.*, 16.
26 Bányai Éva, *Határléthelyzetek. A térkép(zet)ek újraírása,* Híd, 2009/11–12., 58.
27 Haugová, *i. m.*, 15–16.
28 *Uo.*, 17.

vagy József Attila *Ne légy szeles…* című verse pontatlan helyesírású szóösszetételeket tartalmazó, felesleges kötőszavakkal bővített, hiányos interpunkcióhasználatot érintő torzításában: „tenger part, alkony kis hotel szoba elment és nem látom többé soha”[29], „Dolgozni csak pontosan szépen, úgy ahogy a csillag mozog az égen, úgy érdemes”[30]. A szépirodalmi idézeteket az önéletíró nem fordítja szlovákra, sőt József Attila kapcsán felhívja a figyelmet, hogy nehezére esik szlovákra ültetnie a verset, mert a nyelv dallamát, az ismétlődő -g hang csilingelését nem tudja más nyelven megragadni.

A FORDÍTÁS KÉRDÉSEI AZ ÖNÉLETÍRÁSBAN

Az önéletírásban a kétnyelvű és idegen nyelvű szövegbetétek mellett fontos szerephez jutnak a fordítás kérdései is. Egyrészt – ahogy erre fentebb már utaltam – az önéletírás zökkenőmentes olvasása céljából maga az önéletíró idézi kétnyelvűen, tükörfordítással közvetítve az idegen nyelvű beszélőket, vagyis a fordítást a többnyelvű hétköznapi kommunikációt kísérő természetes jelenségként ábrázolja, másrészt a szépirodalmi művek fordítási folyamatairól is beszámol, és reflektált módon számol be saját műveinek fordításáról, illetve az idegen nyelvű művek szlovákra ültetésének kihívásairól. A fordítás kulturális beágyazottságáról[31] tanúskodik az egyik ilyen megjegyzése a szerzőnek: egy magyar nemzetiségű könyvtárosnőt magyar személynévvel és köz-

29 *Uo.*, 90.
30 *Uo.*, 90.
31 Jablonczay, *i. m.*, 143.

névi kiegészítéssel nevez meg (Irén néni), majd zárójelben felhívja a figyelmet a „néni" névhasználat szlovák kulturális közegétől idegen familiáris jellegére – „volali sme ju po maďarsky familiárne »teta«"[32] *[magyarul, családiasan „néniként" szólítottuk őt],* – holott már a magyar megszólítás is beemelt tágabb jelentésrétegeket a „néni" kifejezésbe a rokonsági kapcsolat jelzésénél.

Az önéletíró saját többnyelvűségét a más kultúrákba történő belépés feltételeként és alapjaként éli meg, és kiemeli, a mindennapokban természetesen alkalmazott fordításnak köszönhetően – elsősorban az elsőgenerációs migráns édesanya fordítója- és szlovák-magyar közvetítőjeként, az otthon használt és a környező kultúra nyelve közti ingadozásban szerzett tapasztalat révén – mert belevágni a szépirodalmi művek fordításába. A szépirodalmi fordítói tevékenységhez a magyar nyelven keresztül jut el, szlovák-magyar kétnyelvűsége tehát egyfajta küszöbként, határátlépési lehetőségként szerepel az életében: magyar költők – Nemes Nagy Ágnes, Kiss Anna, Kiss Benedek, Tandori Dezső, Mikola Anikó, Tóth László, Tőzsér Árpád, Pilinszky János – fordításait követően vállalkozik német és angol szerzők szlovákra ültetésére, majd arról is beszámol, hogy nyersfordítás alapján milyen módszerekkel fordít japán, norvég, dán, finn, észt verseket. Szintén műhelytitkokat árul el saját művei angol, német, francia, magyar, lengyel, bolgár, orosz, kínai és héber nyelvre fordításáról, sőt kiemeli a fordítókkal kialakult személyes kapcsolatának szerepét. A fordítás nehézségeiről, kihívásairól több fejezeten át ír, költői identitása egyik legmeghatározóbb formálójának minősítve intenzív kutatásnak, folyamatos újraalkotásnak tartja, és a szerelemkeresés véget nem érő folyamatához hasonlítja.[33]

Összefoglalva: Mila Haugová több síkon is kiemelt pozícióhoz juttatja a kétnyelvűséget az önéletírásában. Egyrészt családi és személyes identitása egyik legmeghatározóbb elemének tartja, és a szlovák-magyar nyelvi-kulturális közeg közti közvetítésnek minősíti, másrészt az identitáskonstruáló szerepen túl a költői nyelv kialakításának, a saját hang és tónus megtalálásának alapköveként fogja fel. Mindez reflektált és reflektálatlan nyelvi és tematikai szinten is megfigyelhető az önéletírásban. A „kétnyelvűség komplikációi" tehát a kétféle nemzeti nyelv és kétféle beszédmód szövevényes használatát sűrítik magukba az önéletíró szövegterében.

32 Haugová, *i. m.*, 56.
33 *Uo.* 106.

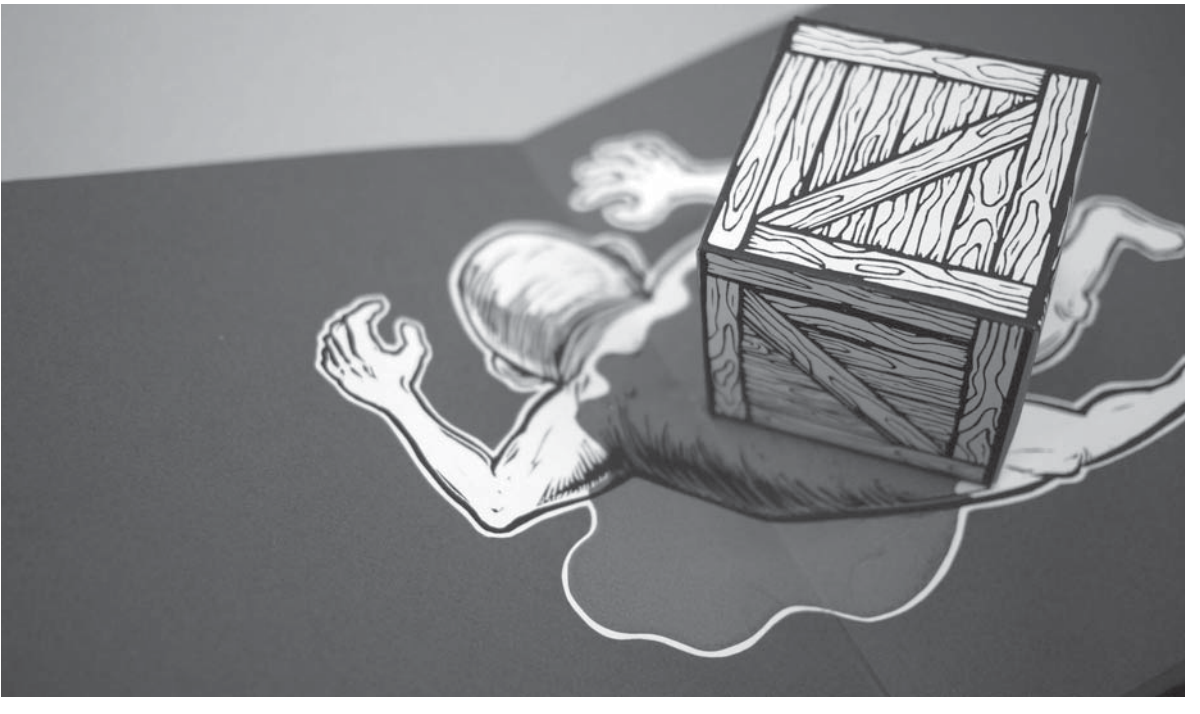

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET

PAVOL RANKOV

AGYONLŐNI A KUTYÁKAT[1]

„A belépési vízumok eltörlésének és az emigrációs ellenőrzések megerősödésének jelenlegi kombinációja szimbolikus értelmet nyert. Ezt felfoghatjuk egy új keletű társadalmi rétegződés metaforájaként is."
(Zygmunt Bauman: Globalizáció – A társadalmi következmények)

Együttélésük akkor vette kezdetét, amikor Blanka Pietróhoz költözött Torinóba. Nem Pietro és Blanka együttélése, hanem Blankáé és Antoniettáé. Blanka tulajdonképpen csak sötétedés után lakott együtt Pietróval. A férfi hét körül ért haza a cégből, megvacsorázott – Blanka főleg salátával etette, mert azt nem lehetett szétfőzni, sem odaégetni –, majd ezt követően Pietro agglegény szokásához híven befeküdtek az ágyba, hogy onnan nézzenek valamilyen *totalmente stupido* tévéműsort, amelyet csak Berlusconi valamelyik tévécsatornája sugározhat, például a sztárok életéről tudósító hírösszefoglalót, ahol a kellékek szerepkörét kötélen lógó, festett hajú, bikinis *velinák* töltik be. A műsorvezető időnként mutatóujjával megkocogtatja a fejüket, és kijelenti, hogy csinos kis buksijuk kong az ürességtől. A stúdióban jelen lévő emberek ezen felettébb jól szórakoznak. Pietro is. Blanka nem is tudta, hogyan fordítaná le a *velina* szót.

Pietro korán reggel ébredt, Blanka akkor még aludt, reggelit készített, vagyis kivette a hűtőszekrényből a joghurtot és a gyümölcslevet, és búcsúcsókkal ébresztette a lányt. Sietett, mert mindig ő érkezett elsőként az *agenziába*, szerette, ha átlátja, mit csinálnak a beosztottai. Blanka eleinte megkérte, ébressze fel azonnal, amint felkel, de Pietro ezt nem akarta. Azon nevetett, hogy amikor annyi idős volt, mint most Blanka, szintén délig bírt aludni, és utált mindenkit, aki ebben meggátolta. És mivel nem szeretné, ha Blanka megutálná, inkább hagyja aludni.

Antonietta tíz óra körül érkezett. Az első napokban megesett, hogy Blankát még pizsamában találta. A lányt nagyon kínosan érintette, amikor Antonietta felmosó moppal vagy porszívóval járkált körülötte, amikor a feje fölött szállt a por abból a különös és értelmetlen eszközből, amely úgy néz ki, mintha pávatollból lenne. Blanka úgy érezte magát, mint egy élősködő, egy kizsákmányoló, aki gyötri a szerencsétlen

1 Elbeszélés Pavol Rankov szlovák író *Na druhej strane* (Artforum, 2013) című kötetéből.

proletár munkásnőt, aki rászorul arra a pár száz euróra, amelyet Pietro a lakás takarításáért cserébe fizet neki.

Nem akarom, hogy szolgálónk legyen, jelentette ki Blanka azután, hogy először találkozott Antoniettával. Pietro meglepetten nézett Blankára, mintha nem értené, mit mond a lány tökéletlen olaszsággal. Aztán azt kezdte magyarázni, mi a különbség a *serva*, vagyis a szolgáló és a *domestica*, vagyis házvezetőnő között. Szolgálók a palotákban és kastélyokban vannak, házvezetőnője meg minden felső középosztálybelinek van, aki csak racionálisan gondolkodik.

– *Upper middle class* – ismételte meg angolul is Pietro.

– De ez... – Blanka közben elszaladt a szótárért – méltatlan – tette hozzá, amikor megtalálta a megfelelő szót.

Pietro ezen jót szórakozva felvonta a szemöldökét.

– Ez méltánytalan Antonietta számára – folytatta Blanka. – A mi koszunkat takarítja. Egy akárki, egy huszonöt éves szlovák lány rendetlenséget csinál, és ő, az ötvenéves, lestrapált olasz *signora* pedig kénytelen ezt összetakarítani.

Pietro elnevette magát:

– De hiszen ez a munkája. Ő a kosz szakértője. Ha elromlik a televízióm, szakembert hívok, ha új járólapra vágyom, szólok a szakembernek, ha szeretném, hogy tisztaság legyen idehaza, szintén igénybe veszem a szakember segítségét.

Pietro elgondolkodva hozzáfűzte:

– Ez így működik a kapitalizmusban: mindenki azt csinálja, amihez ért. Így lesz ez egyszer majd Szlovákiában is, meglátod. – És főleg – emelte fel Pietro a mutatóujját –, ezt ne helyezd etnikai alapokra. Nem a fiatal szlovák lány áll itt szemben az öreg olasz asszonysággal. Teljesen biztos lehetsz abban, hogy a takarítónőnk, aki három vagy négy háztartást tart rendben, többet keres, mint a fizikatanár édesanyád Pozsonyban.

Blanka még ellenkezett egy ideig, hogy a vécékagylót ő is ki tudná pucolni, sőt közben még olyan nevetséges rózsaszín gumikesztyűt sem kellene húznia, amilyet

Antonietta visel, de akkor Pietro kijelentette, hogy a leendő felesége a gyerekekről fog gondoskodni, nem a háztartás dolgaival bajlódni, így végül beletörődött a dologba.

Blanka párszor kísérletet tett arra, hogy megbarátkozzon Antoniettával. „Gazdasszonykás" témákkal hozakodott elő, megpróbálta elmagyarázni, hogy Szlovákiában túl sok húst esznek az emberek. Antonietta lehangoltan végigmérte, és sajnálkozott, hogy Romániában ilyen rossz a helyzet.

– Nem Romániában – javította ki Blanka. – Szlovákiában.

Antonietta felsóhajtott, megértően bólintott, a főzőlapot gazdagon befújta fehér habbal és folytatta a munkáját. Blanka csak este tudatosította, hogy összekeverte a *carne* és a *cane* szavakat. A *carne* a hús, a *cane* pedig azt jelenti, kutya. Azt mondta a takarítónőnek, hogy a szlovákok sok kutyát esznek. Pietro ezen jót szórakozott.

Amikor másnap Blanka megpróbálta elmagyarázni Antoniettának, hogy a hazájában nem esznek kutyát, hanem húst, a *domestica* egy legyintéssel intézte el a dolgot.

– Az utóbbi pár évben sok ilyenféle költözött a negyedünkbe – Antonietta ujjával csíkalakúra húzta a szemét. – És az emberek azt beszélik, hogy azok még a kutyát is megeszik. Lehet, hogy tényleg egészséges – nevetett.

Blanka és Antonietta beszélgetései azóta új formát öltöttek, mintha nyelvtanfolyamon vettek volna részt.

– *Il detersivo per il bucato* – mutatott Antonietta a mosószerre.

– *Il detersivo per il bucato* – ismételte Blanka alázatosan.

– *La polvere* – simított végig Antonietta a szekrényen lévő porrétegen.

– *La polvere* – értett egyet Blanka.

Máskor pedig Antonietta gumikesztyűs kézzel megfogta Blanka vállát, majd bevezette a hálószobába. Határozott mozdulattal fellendítette az ágytakarót és rózsaszín ujjaival rámutatott a lepedőn lévő foltra:

– *La macchia*.

Blanka kifutott a lakásból, s csak délután jött vissza, amikorra Antonietta már rég elment. A hall közepén ott várta Blankát a porszívó, és mellette a padlón odaragasztva egy zöld cetli, amelyen a *l´aspirapolvere* szón kívül ott díszelgett egy nagy nyíl, amely egyértelműen a porszívó felé mutatott.

Egyik vasárnap, amikor Pietro és Blanka ebédelni mentek egy étterembe, végre volt idejük, hogy hosszabban elbeszélgessenek, kezdetét vette a takarítónő elleni második támadás. Blanka együttélésük különféle helyzeteit ecsetelve megpróbálta szavakba önteni az érzéseit. Pietro többnyire hallgatott, és ez Blankának reményt adott, hogy ezúttal tényleg elgondolkodik azon, amit mond, és valóban komolyan veszi a hallottakat.

Amikor az utolsó falatot is megette, elégedetten bólintott, és azt mondta:

– És most tegyük félre az érzelmeket. Mondj egyetlen ésszerű érvet, és holnap azonnal felbontom vele a szerződést.

Blanka hallgatott, Pietro nemtörődömsége ugyanúgy meglepte, ahogy a tény is, hogy a háziúr szerződéses viszonyban áll a takarítónővel. Az étterem ablakain túl, a *Via Pietro Miccán* felbőgtek a robogók motorjai, amelyekkel az olaszok oly nagy előszeretettel száguldoznak.

– Vegyél nekem egy *vespát* – javasolta Blanka. – Míg Antonietta takarít, addig én elmászkálok a városban.

– Ez elég veszélyes. Akármikor megállíthatnak a rendőrök. Míg nem vagyunk házasok, addig nem teljesen legális az itt-tartózkodásod Olaszországban. És emiatt gondjaink támadhatnak. Kérdezősködnének a szomszédoktól, talán bejönnének a cégbe is, hogy érdeklődjenek. Megpróbálnának prostituáltat csinálni belőled.

De aztán Pietro elnevette magát:

– Már tudom, mit fogsz csinálni, hogy ne kelljen otthon lenned, míg Antonietta takarít.

– *Grazie!* – mondott Blanka félig ironikusan köszönetet.

Ám Pietro nem vette észre az iróniát. Odahajolt hozzá, és korához képest talán túl hevesen is megcsókolta fiatal szeretőjét.

Pietro azok közé a menedzserek közé tartozott, akik csak olyan dolgot ígérnek meg, amelyet be is tartanak. Minél előbb, annál jobb. Ezt a jó szokását a magánéletébe is bevezette. Már hétfőn délután kiugrott az irodából. A menhely felé vette az irányt, és elhozta az első örökbefogadásra váró kutyát, amely megfelelt az igényeinek, hogy kicsi és ragaszkodó legyen. Így mutatta be Blankának:

– *Piccolo e affettuoso*.

Blanka a dühösen ugató csivava láttán megnémult. Pietro elhadarta az összes etetéssel, higiéniai szokásokkal és oltásokkal kapcsolatos tudnivalót, amelyet a menhelyen mondtak el neki, ezzel lezártnak tekintette az ügyet.

– Kíváncsi leszek, mit mond majd Antonietta, ha meglátja, hogy holnaptól még a kutya után is takarítania kell.

– Nem mond semmit. Ő egy profi. Meglátod. Inkább azon törd a fejed, milyen nevet adunk a kutyának.

– Antonietta – jelentette ki Blanka.

– Az lehetetlen, ez nem szuka – nevette el magát Pietro.

– Akkor legyen Antonio!

– Toni? Ez jól hangzik. Toni, csönd! Toni, ne ugass!

Blanka a következő reggel még otthon maradt. Várta Antoniettát, hogy elmagyarázza neki, ezt a kutyát, ami ezentúl akármit művelhet a lakásban, Pietro akarta, *il padrone*, nem ő. Így ezt Antoniettának is elmondta.

– Legalább nem lesz olyan magányos itt egész nap – dicsérte Pietro döntését Antonietta.

Az ezt követő napokban Blanka már Antonietta feltételezett érkezése előtt elhagyta a lakást. Néha ugyan találkoztak a lépcsőházban, de a kutya valóban kitűnően bevált, hogy ne kelljen találkoznia a takarítónővel. Odakint már

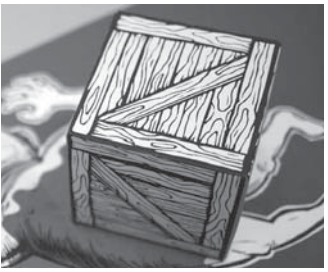

rosszabb volt a helyzet. Két órát kibírni odakint az utcán Tonival, míg a takarítónő el nem hagyja a lakást, hatalmas erőfeszítést igényelt. Blanka eddig sosem szentelt figyelmet annak, milyen kutyák élnek a környéken, de most nagyon gyorsan tudatosította, hogy sokkal nagyobbak, határozottan nagyobbak, mint az ő csivavája. Bullterrierek, pitbullok, dobermannok kötöttek bele dühösen a kis betolakodóba. Gazdáik alig bírták megtartani őket a pórázon, így legalább azzal könnyítettek a helyzeten, hogy szóvá tették Blankának, miért ugat annyit a kutyája, ezzel csak felhergeli a többi ebet. Blanka nem tudta, mihez kezdjen a helyzettel. Ha idegen kutyával találkozott, Tonit a karjaiba vette, hogy lecsendesítse, és egyúttal megvédje a nagy ellenségtől, akitől ő maga is félt. Toni Blanka kezébe karmolt és hánykolódott a lány kezében, megpróbált kiszabadulni a szorításból, a földön akart lenni. Blanka nem tudta, azért-e, hogy megharcoljon a veszélyes ellenféllel, vagy hogy elfusson előle. Elképzelte, ahogy előbb vagy utóbb találkoznak majd egy szabadon futkározó német juhásszal vagy rottweilerrel, ami nem lesz pórázon. Azután a nagy kutya ráugrik a kis csivavára és cafatokra tépi. Amikor erről beszélt Pietrónak, valamilyen csoda folytán komolyan vette a szavait.

– Tudom már, mit csinálunk – és a folyosón lévő legfelső polcról leemelt egy kis dobozt.

Blanka kíváncsian figyelte, de attól, amit előhúzott a dobozból, teljesen elakadt a lélegzete.

– *Pistòla* – dicsekedett Pietro.

– Minek ez neked? – kérdezte fojtott hangon Blanka.

– Eddig nem volt jó semmire, de már tudom, mit fogunk csinálni hétvégén. Elmegyünk Tonival sétálni, és ha valamilyen kutya megtámadja, akkor egyszerűen lelövöm és kész. Ebből majd tanul a többi gazda is, és békén hagynak.

– De hiszen ezért lecsuknak – suttogta Blanka. Mióta meglátta a pisztolyt, félt hangosan megszólalni, hátha valaki lehallgatja, miről beszélgetnek.

– Ne félj, legálisan tartom, van engedélyem. Épp ilyen esetekre, ha veszélyben vagyok. Majd azt mondjuk, hogy az a másik kutya megtámadott bennünket, nem Tonit, hanem minket. *Non c´è problema.*

– Csakhogy te is mondtad, hogy el kéne kerülnöm a rendőröket – érvelt Blanka, de Pietro ezt egy legyintéssel elintézte.

Természetesen Blanka nem értett egyet ezzel az egész őrült ötlettel, és szombaton, mielőtt kiléptek volna a lakásból, kétszer is ellenőrizte Pietrót, nincs-e nála fegyver.

A problémához tehát, amelyet úgy hívtak, Antonietta, egy másik gond is társult, aminek az volt a neve: Toni. A félelmet, hogy találkozik a takarítónővel, felváltotta a nagy kutyákkal való találkozás felett érzett rettegés. Nyilvánvalóan Toni is stresszes állapotba került, mert egyre többet ugatott. A lakásban szerencsére szinte egyhuzamban aludt, így ott legalább békén hagyta, de odakint szinte megállás nélkül ugatott.

A véletlen szerencsének volt köszönhető, hogy felfedezte a *parco del Valentinót.* A délelőtti órákban a park üres volt, Blanka csak néha látott a padon üldögélni egy-egy napozó nyugdíjast. A pórázon vezetett ugató kutyával inkább nagy ívben elkerült mindenkit. Sőt kifejlesztette magában a képességet, hogy ne vegyen tudomást Toni ugatásáról, így a parkban tett séták nagyon megnyugtatták. Így a lakásban az élet, amelyet Antonietta takarított, elég elviselhetővé vált.

De ahogy az a nagy boldogság esetén általában lenni szokott, Blankáé se tartott túl sokáig. Egy nap Antoniettával találkozott a parkban. Észre se vette volna, de Toni örömében ugatni kezdett, és szokatlan intenzitással húzni kezdte Blankát át a pázsiton.

– *Tonino mio* – örvendezett a takarítónő, és azonnal karjaiba vette a kutyát.

– Mit csinál maga errefelé? – kérdezte csodálkozva Blanka.

– Itt lakom nem messze a *Via Nizzán.* Átmegyek a parkon, és már otthon is vagyok. Itt járok el mindennap, ha ön is rendszeresen ide jár, különös, hogy eddig nem találkoztunk. Ugye, drága Tonikám?

Amikor Antonietta lerakta a kutyát a földre, Blanka gyorsan el akart tőle búcsúzni és továbbmenni.

– *Aspetta un momento* – tartotta vissza még a takarítónő. – Figyelmeztetnem kell. Az olyan fiatal lánynak, mint ön, ez a park nagyon veszélyes hely. Nem lenne szabad ide járnia. Itt gyülekeznek a környékbeli bűnözők. Tele van bevándorlókkal – Antonietta a már jól ismert mozdulattal csíkra húzta a szemét. – Csupa román, hiszen azokat maga nagyon is jól ismeri... Gyilkolnak, fosztogatnak, nőket erőszakolnak, drogot árulnak a gyerekeinknek. A *carabinieriknek* meg kellene büntetniük az összeset, mint a kutyát... *Torinóban* már semmi sem olyan, mint régen – sóhajtott fel Antonietta.

Természetesen a figyelmeztetés nem szegte Blanka kedvét. Ugyanúgy járt a parkba, mint korábban, csak elkerülte azt az ösvényt, amelyen összefuthatott a nővel, akit annyira gyűlölt.

Tudom, hogy Blanka továbbra is jár majd oda, feltételezem, hogy a találkozásunkat követően inkább a park félreesőbb részein fog kóborolni, ahol nem jár senki.

Most már csak idő kérdése. Ma vagy holnap, legkésőbb holnapután úgyis összefutunk. Ezek a román prostik annyira kiszámíthatóak.

Csak a mi olasz fiaink, akik a gatyájukban hordják az eszüket, nem látnak át a szitán. Nem értik meg, hogy ezek a szukák csak annyit akarnak, hogy egy legjobb korban lévő férfihoz férjhez menjenek. Amint elérte a célját, utána nem sokkal biztosan megcsalná Pietrót, aztán elválnának, és elperelné a fél vagyonát. A férfi ebbe beleöregedne és egyedül maradna.

Ezeket a szukákat agyon kéne lőni, mindegyiket, egyiket a másik után. Tudom, hogy minden férfit nem menthetek meg, de legalább a szerencsétlen *Torinónkat* egytől megszabadítom. Az arcához szegezem a pisztoly csövét és lövök. Aztán a kezébe teszem a fegyvert. Este majd bemondják a híradóban, hogy egy kétes hírű illegális bevándorló megölte magát a szeretője pisztolyával.

Veszek egy új gumikesztyűt, és kitisztogatom a ruhámból az összes nyomot. A piszok eltüntetésének szakembere vagyok.

Vályi Horváth Erika fordítása

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET

KELE FODOR ÁKOS

A SZÍV VÉGE

CIGÁNY ÚJMESE[1]

A BOLDOGSÁGFÉREG

Volt egyszer a Héthavasokon és a fekete országon is túl, volt egyszer egy nagy jegenyefa. Ennek a nagy jegenyefának volt kilencvenkilenc ága, azon ült kilencvenkilenc holló; lent a tövében hevert kilencvenkilenc szamár. Aki a mesémet meg nem hallgatja, kilencvenkilenc holló vegye ki a szemit, kilencvenkilenc szamár húzza a belit!

No, ez a jegenyefa egy hatalmas, kapzsi király országának közepén állt. Ebben az országban garázdálkodott a Tűz-király három óriás szolgagyermeke. Három Masurdáló. Így hívták ezeket az óriásokat, mert mindent és mindenkit megöltek a húsukért. Megették a jószágot s az embert is. Egy éjjelen a három Masurdáló, kezükben óriási fáklyákkal, betörtek a király városába. Útban a palota felé felgyújtották a zsúptetős házakat; benyúltak a templom tornyának ablakán, és leakasztották a harangot; majd feltépték a palota tetejét, és elragadták a király egyszem leányát, s annak szobalányait. Távozóban kifosztották a vincellérházat, kivették onnan a legnagyobb boroshordókat; lerúgták a tehénistálló kapuját, és elhajtották a király marháit. Felterelték őket a hegybe, ahol a barlangjuk volt. Ott a királylányt meg a frajlákat, mint a sonkát,

1 Meséim olyan valós Kárpát-medencei – ám főképp erdélyi sátoros cigányoktól a XIX. század második felében gyűjtött – cigány mitológiai elemekből, hiedelmekből és balladákból épülnek fel, melyeket a cigányság a maga mesélési kultúrájában később nem örökített tovább, így nem őrzött meg.

megkötözték, s fellógatták a kőplafonra, hogy mindennap megfőznek egy lánykát a harangban.

Másnap a király felkötötte kardját, és elindult fel a hegybe, hogy kiszabadítja leányát. Hát, ahogy a hegy lábához ért, meglátott egy igen szép tölgyfát. Akkoriban még a fák is tudtak járni. No, a király fösvény volt, hiába volt elég tűzifája otthon, a tölgy nagyon megtetszett neki, ezért így szólt hozzá:

– Jer velem, jössz a palotámba, mert nincs tüzelőm! De előbb még dolgom van a hegyben.

És a fa követte. Egyszer aztán, ahogy mentek, nagyon elfáradt a király, ezért így szólt a tölgyhöz:

– Nagy és erős vagy, vigyél tovább!

A tölgy megállt, és a király felmászott egy ágra, s a fa ment tovább. Felértek a hegyhátra, ahol egy nagy legelő volt. A legelő túlvégén, a sziklás hegytetőn volt a Masurdálók barlanglakása. Meglátta a király az elhajtott gulyát, ezért arra vezette a fát:

– Fám már van, sütni való húsom meg nincs, mert ellopták tőlem! Tedd meg, hogy legalább azt a nagy fehér ökröt leütöd, hogy vihessem a palotába!

A fa nem szólt egy szót sem, a csorda közé lépett, és egy vastag ággal úgy fejbevágta az ökröt, hogy az halva rogyott össze. Aztán ágaira emelte a leütött állatot, és ment tovább. Meglátták a legelő közepén a boroshordókat is. Így szól a király:

– Fám van, húsom is, de borom semmi! Végy egy hordó bort is az ágaidra!

A tölgyfa ismét nem szólott egy szót sem, hanem felvette a hordót, és tovább ment.

Hát, odaértek a barlang szájához, ahol meglátták, hogy rotyog valami hús meg csont a harangban, de a Masurdálók nincsenek sehol. Azt mondja a király:

– Ez volt az országom legszebb harangja, én bizony itt nem hagyom! Makkfa! Öntsd ki belőle a levesételt, s akaszd a harangot is magadra!

A tölgy szótlanul lehúzta a harangot a tűzről, kiöntötte a földre, ami benne volt. Már éppen fel akarta akasztani, amikor morajlani kezdett az ég. Mert a barlang nyílásán keresztül meglátta a Tűz-király, ki fázékony lévén a föld mélyén lakott, hogy szolgálói elelelét prédálja a kapzsi király, és éktelen haragra gerjedt! Felkiáltott akkor az égbe, megszólította egyik fiát, egy villámot, hogy hagyja abba a felhőnek, a Köd-király lányának való udvarlást, és jöjjön, büntesse meg a tolvajokat. Hát a villámfi otthagyta kedvesét, lecsapott az égből, és lesújtotta a tölgyfát. A király és az ütött ökör lepottyant, a hordó elgurult. A tölgyfa pedig megmeredt, gyökere beleüszkösödött a földbe. A Tűz-király, ki

eddig a napig a föld alól melengette az erdőket, annyira megharagudott a fák nemzetségére, hogy nem fűtötte többé a fák gyökereit, így azok mind beledermedtek gyökereikkel a földbe. Ettől az időtől fogva a fák nem mozdulhatnak többé helyükről.

Hazarohantak a nagy zengésre a Masurdálók, és örömmel látták, hogy a király ropogósra sült, s azon forrón háromba szakították, s a zokogó királylány meg a frajlák szeme láttára mohón felfalták.

Gyászba húzatta a palota s a város maradékát a királyné, fekete gyászba. Hírül vette ezt a szomszéd császár fia. Elment hát a királynéhoz, s így szólt:

– Jónapot, gyászos királyasszony, azért jöttem, hogy megmenekítsem leányát a Masurdálók fogaitól.

– Jó, hogy eljöttél hozzám – vágta rá a királyné –, mert a lányom csak úgy menekülhet meg, ha nála van az ő keszkenője meg az ő fésűje. Fogd ezeket, tedd a tarisnyádba, és ne vedd őket elő, míg a lányom meg nem találod.

No, a császárfi eltette tarisnyájába a fésűt és a keszkenőt, és elindult az erdőn át a barlangos hegyhát felé. De oly nagy erdő volt ott, hogy csak a közepéig ért, mikor máris ráesteledett.

Feljött az égre a Hold, s ő nézte a csillagos eget. Nagyon fázott, gondolta, legallyaz egy fát, s tüzet rak magának. Előhúzta övéből a szekercéjét, hogy a Hold-fénynél hasít magának egy fából, amikor egyszer csak halk sírást hallott az erdőből. Mintha egy nő sírna. A zokogás egyre közelebbről hallatszott, de csendes volt még akkor is. Már csak egy kőhajításra volt tőle, mikor hirtelen nagy árnyék borult reá, mert valami eltakarta a Holdat! Hát, látja, hogy a fejével a fák fölé magasodó óriási fekete alak közelít felé! „No, elébem jön a Masurdáló, most kell vele megküzdeni!” De alig hogy felemelte szekercéjét, két fa közül elélépett egy földig érő hajú, gyönyörű, nagy meztelen asszony. Keservesen, de csöndesen sírt, és szoptatta a fákat. Amint meglátta a császárfit, megijedt, s fekete hajával takarta el szemérmét.

Visszatette hüvelyébe kardját a császárfi:

– Ki vagy te, gyönyörű, nagy asszony, s miért sírsz?

– Én az Erdő Anyja vagyok, és azért búsulok, mert a Tűz-király nem melengeti többé gyermekeim gyökereit, kik ezért a földbe dermedtek. Ezóta a Szél-király az úr az erdőkben, s örökké hideg van, én is nagyon fázok, mejjem is átfagyott, csak apadó, hideg tejem adhatom gyermekeimnek. Nem tudnak már hozzám jönni, nekem kell éjjeli időben

DIGITÁLIS ILLUSZTRÁCIÓ A FÜGGŐSÉGEKRŐL
AZ ODYSEUS POLGÁRI TÁRSULÁS RÉSZÉRE

járnom az erdőt, s soha a végére nem jutok, ettől is apad a tejem, így sokuk mindig éhes marad, s én sajnálom őket nagyon!

– Szegény asszony! Épp gyermekeid karjából akartam magamnak meleget adó tüzelőt vágni. De most már nem teszem. Hát, ha nincs, ki segítsen rajtad, segítek én! Van nékem a tarisnyámban egy keszkenőm, azzal emlőd megmelengetem.

Az Erdő Anyja elővette keblét óriás haja mögül, a császárfi meg felmászott egy fára, s onnan megdörzsölte melleit a királylány keszkenőjével. Meleg lett a teje mindjárt, s felvidult az Erdő Anyja.

– Köszönöm néked, drága legényecske, ma éjjel több gyermekem tudom tápláló tejemmel megszoptatni! Hálám jeléül mondok én neked egy titkot. Keresd meg a Bagolyanya tojását, és szerencsés leszel minden vállalkozásidban! A Bagolyanya hétévente egy varázslatos tojást tojik, s abban a tojásban a hetedik évre életre kel a boldogságféreg. Ki azt a tojást birtokolja, szerencse kíséri életében.

Azzal a meztelen asszony elsietett, hogy minél több gyermekét szoptassa meg azon az éjjelen.

A császárfi másnap továbbment az erdőben. Hát, még mindig nem ért keresztül rajta, hogy a hegyi legelőre érjen, ismét ráesteledett. Már majdnem elszunnyadott, amikor morgást, s éktelen káromkodást hallott. Erős férfihang volt. Hát egyszer csak egy óriási, hosszú ősz hajú és szakállú férfi lépett ki az egyik fából, s eltakarta előle a Hold-fényt. Nagyon szép arca volt ez óriási férfinak, s ez is ősz bozontjával takarta meztelen testét. „No, ez már csakugyan a Masurdáló lesz!” – gondolta

a császárfi, s szekercét ragadott ismét. Látja ekkor, hogy nagyon vakarja üstökét a szép óriásember, azért szitkozódik.

– Hagyd a vakarózást! Megszabadítlak bolháidtól, mert leváglak, Masurdáló!

– Nem vagyok Masurdáló – mondja az őszbozontos nagy férfi –, hanem én vagyok az Erdő Apja, és azért vakarom magam, mert a Szél-király tördeli gyermekeim, s kócolja ősz hajam! Mióta egyre csak fúj, azóta mindig kócos vagyok, és belémköltözött a tetű. És nem tudom kipusztítani. Hiába kérem gyermekeimet, hogy ágaikkal fésüljék ki belőlem, jön egy újabb Szél, és összeborzolnak az ágak újra!

– No, Erdő Apja! Az Erdő Anyjának már segítettem, segítek neked is! Van egy fésű a tarisnyámba, azzal kifésülheted tetűidet! – azzal odaadta a királylány fésűjét az Erdő Apjának. Ez meg szép simára fésülte magát, hogy számolni lehetett volna hajait a Hold-fényben, s egy tetű sem maradott bennük.

– Mivel hálájam meg neked, legényecske? Látom a sorsokat, életet tudok jósolni, meg tudom mondani, hány év lesz a te életed.

– Légy oly kedves, inkább azt mondd meg nekem, merre találom a Bagolyanya fészkét!

– Hát jó, derék legényecske. Fenn a hegy csúcsán, a széltördelte rengeteg legmagasabb fája egy nagy, odvas jegenyefa. Ott lakik a Bagolyanya. Légy szerencsés! – felelte az Erdő Apja, s azzal elballagott az éjszakába.

Reggel a császárfi felkapaszkodott a hegy csúcsára, s elért az odvas jegenyéhez. Közellépett, és benézett az odúba. Hát, ott a sötétben egy nagy fogakkal vicsorgó, izzó parázsként világló arcot látott! Majd hanyatt esett ijedtében. Előmászott a lyukból egy bozontos démon; félmeztelen volt, és nemcsak az arca, hanem egész bőre izzott, mint az égő fa.

– Ki vagy te, ki megsérted a fák nyugalmát? – kérdezte villogó fogakkal.

– A szomszéd császárfi, ki a király lányának megmentésére indult. A Bagolyanya tojását keresem.

– Hát te vagy az? Mért nem ezzel kezdted? – mondta az erdődémon – Én vagyok a Buha: a baglyok anyja. És tudd meg, több alakban élek: én vagyok az Erdő Anyja s az Erdő Apja, kiken önzetlenül segítettél!

Ekkor az izzóarcú Buha egy szempillantás alatt óriásira nőtt; akkorára, mint a jegenyefa, amiben lakott. Bozontos kezével lenyúlt a császárfiért, tenyerén a fa csúcsáig emelte.

– Nézd, itt a fészkem. Hét éve tojtam, benne van már a boldogságféreg. Nyúlj ki érte, s vedd el.

A császárfi kihajolt az erdődémon tenyeréből, s kivette az aranyszálakból rakott fészekből a tojást.

– Köszönöm, Buha – mondta –, már csak azt áruld el, kérlek, merre van a Masurdálók tanyája.

– Ereszkedj le e csúcsról Nap-nyugatnak, s ott találod a hegyháton a legelőt, minek végében ott a barlang.

A császárfi ezt is megköszönte, s elindult. Ahogy ment lefelé a lejtőn, egy kis tisztáson a keresztútnál vándorcigányokkal találkozott. Nagy izgalom volt közöttük, mert épp az Árnyékkirálynő ünnepére készültek, amikor az egyik erős férfi haldokolni kezdett. A varázslóasszony előző éjjel kutyavonyítással álmodott, tehát biztosra vették, hogy halott lesz ma éjszaka a cigányok között. Az asszony már oda is állította a haldokló fejéhez a fehér kutyát, hogy a lelket azonnal a fekete országba kísérhesse. Azt mondta a tudós asszony, hogy a férfi rontás miatt lett ilyen beteg. Meg voltak rémülve a cigányok, s hogy távol tartsák a rossz szellemeket, minél hamarabb meg akarták ülni az ünnepet. Mind a sátrak előtt szorgoskodtak, nagy sietve építették az Árnyékkirálynő vesszőből font figuráját. A császárfit bodaggal kínálták, a földön ülve evett, s a haldokló sátrába pillantott. Senki nem figyelt rá, csak a császárfi látta, ahogy a varázslóasszony a beteg férfi fölött mondott imádságot. Hát, a cigányember egy utolsót sóhajtott, s már majdnem kilehelte utolsó leheletét, mikor lélegzete megakadt. Le se nyelte, ki se fújta. Hát abban a pillanatban zsugorodni kezdett a szép erős férfi, s egy ijesztő, rémséges törpe lett belőle. A szeme kinyílt, de nem volt benne fény. Kiugrott a démon a sátorból, és a keresztút porában elmerült a föld mélyébe. Jajgatott az okos asszony:

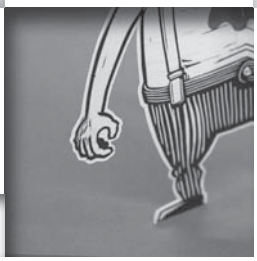

– Jaj, legyen velünk a szent isten! Alvilági démon lett belőle, egy Szepirkóvo! Ő a huszonnégyfejű Világ Boszorkányának, minden ördögkígyók szülének, a Balafurkátónak a szolgája! Vigyázz, császárfi! Ez a Szepirkóvo nem is él, nem is hal, és látott téged – a Balafurkáto is mindent tudni fog rólad!

Ekkor leszállt az éj, s a cigányok elkészültek a bábuval, kivitték az Árnyékkirálynőt az erdőbe. Ment velük a császárfi is. Éppen meg akarták gyújtani a figurát, hogy elégessék, amikor kitört a fák közül az egyik Masurdáló, és így kiáltott:

– El akartok égetni egy finom asszonyt? Na, azt már nem! Ide vele!

A cigányok rémülten menekültek vissza sátraikhoz, amikor a Masurdáló elragadta a vesszőbábut; csak a császárfi állt a helyén, s már épp fegyvert ragadott volna, amikor a Masurdáló meglátta és rákiáltott:

– Hé, te legény! Te sem menekülsz előlem! Gyere csak ide! Te fogod hazahozni nekem ezt az asszonyt, azután pedig leváglak és megeszlek!

A császárfi örült, mert nem kellett többé keresnie a Masurdálók lakhelyét, vállára tette a vesszőbábut, és elindult a hegyhát felé az óriással. Mikor a barlangba értek, a Masurdáló fivérei nem voltak otthon. Csak a frajlák halk jajgatásai hallatszottak a üreg mélyéről. A Masurdáló megvizsgálta a vesszőbábut, és megállapította, hogy nem emberi lény. Ekkor rémülten felkiáltott:

– Varázsló vagy! Vesszőbábuvá változtattad ezt az asszonyt! Bocsáss meg nekem, és kíméld meg az életemet, mindenemet neked adom!

– Igen, varázsló vagyok valóban – mondta a császárfi –, és nekem kell adnod az egyik vágni való leányodat! Mutasd őket!

A megjuhászodott Masurdáló a barlang mélyébe vitte, és megmutatta neki a fellógatott lányokat. A császárfi meglátta a királylányt, s azt mondta:

– Az kell nekem!

A Masurdáló leakasztotta. Hanem ekkor betoppantak a Masurdáló fivérei. Ezek nem hitték, hogy a császárfi varázsló, ezért alattomosan marasztalták, hogy csak még maradjon náluk ebédre. Nehogy gyanúba essék, a császárfi elfogadta a meghívást, és azt mondta a csalfa vendéglátó Masurdálóknak, hogy előbb vágjanak tűzrevaló fát. Ezek mind helyeselték, ki is mentek a barlang elé, ahol sorjában hevertek az odahengergetett fatörzsek. A császárfi belecsapta szekercéjét egy vastag, hosszú tönkbe, de minthogy nem tudta kettéhasítani, kérte a Masurdálókat, hogy segítsenek neki, és fogják meg a fa hasadékát, és repesszék szét, ő már akkor könnyen felaprítja a fát. A Masurdálók jól bele is markoltak a hasítékba, de ezzel nagyfejű, kiseszű lényeknek mutatták be magukat! A császárfi ugyanis kirántotta szekercéjét a fából, az óriások keze meg fogva maradt az összezárult hasítékban. Az így megbéklyózott ostoba Masurdálók visítva rúgkapálóztak, kábító leheletet próbáltak a császárfira fújni, de ez ügyesebb volt, s végül homlokon taglózta az egyiket; a másiknak a szívét találta el szekercéjével; harmadiknak a kancsi szemét, hogy ne lássa többé a világot, melynek annyit ártott. Ez utolsó roppantul ordított, segítségért kiabált olyan nyelven, amit a császárfi nem értett. Ha értette volna, tán egy pillanattal hamarabb agyonvágta volna. A Masurdáló hangja lehallatszott a barlangon át az Alvilágba, hol a Világ Boszorkánya, ki rokonságban volt a húsevő óriásokkal, meghallotta segélykiáltását. A Balafurkáto szemvillanás alatt a Tűz-királynál termett, és ennek segítségét kérte.

És íme, egyszerre félelmetes, dörgő zúgás s moraj hallatszott, s előtört a föld belsejéből hét, forró vizet locsoló forrás, s oly tömegben vette körül

a hős császárfit, hogy ez csak nagy nehezen tudta elkapni a királylányt, hogy a halál torkából kimenekítse. Mikor elült az ár, a kövek mind sárgás színűek lettek a források körül, mert a Masurdálók kiömlött epéje festette olyanra! Így fakadtak a herkulesfürdői hét forrás vizei!

Látta a lenti világból a Balafurkáto, miként pusztultak el unokaöccsei, a Masurdálók, s hogy a varázserejével küldött ár hasztalan volt, ezért boszszúra szomjazott. Magához hívta újszülött szolgáját, a Szepirkóvót, s megparancsolta neki, keresse a Masurdálók gyilkosát, szerezze vissza a királylányt, s hozza elébe.

– Ismerem én azt – mondta a rémséges törpe –, tudom, hol csípem meg! – s azzal eltűnt.

No, a felvilágban a császárfi s karjában a gyönge királylány forró vizektől ázottan menekültek a szomszéd hegyen visszafelé, s már igen kimerültek, mikor egyszer csak az erdei keresztúthoz értek. Nem voltak már ott a cigányok, rémületükben sietve összeszedték sátorfáikat, és tovább álltak. Ahogy a császárfi és a királylány a keresztúton haladnának át, egyszer csak beomlott előttük a föld, s előmászott a törpe démon! A Szepirkóvo. A császárfi ijedtében hanyatt esett, s felállni már nem maradt ereje. Odalépett ez a se élő, se holt rémség, s ahogy volt, kitépte a királylány lelkét az ő testéből! Mielőtt a császárfi egyet is mozdulhatott volna, a Szepirkóvo elmerült a lány lelkével a földbe!

A császárfi ott maradt a keresztúton a lány üres testével.

No, a gonosz Szepirkóvo lerángatta a királylány lelkét a sötét Alvilágba. Elcibálta a Fekete Tanyára, hol a huszonnégy fejű Világ Boszorkánya, a Ba-

lafurkáto élt. Odavetette neki. Az csak egy fejével fordult felé, mert huszonhárommal emberhúst evett, s azt mondja neki:

– Szolgálóm lettél, holnaptól azt kell enned, amit én is eszek, mert ha nem, elvágom a nyakadat!

A lány lelkét megláncolta, bezárta egy szobába éjszakára.

Reggel felkél a Balafurkáto, lemegy a pincébe, és hoz egy emberfejet neki:

– Látod ezt az emberfejet?

– Igen.

– Ebből csinálsz egy levest. A húsát megeszed te, a csontot meghagyod nekem. Megértetted?

– Igenis, megértettem.

Gondolja magában a lány: „Én biza tudok levet főzni rá. De elhasítom a szoknyámat, arra a húst reákötöm, s hasam elé lógatom."

A Balafurkáto elment. Ő betette a fejet a fazékba, főzött rá levet. Meg kellett volna egye a húsát! Leszedte egy kanállal, kitépett egy hosszú rongyot a szoknyájából, a húst rákötöi, s a hasához rejti.

Jön haza a huszonnégyfejű Balafurkáto tizenkét órakor ebédelni.

– Na, kedves frajlám! Megvan az étel?

– Itt van.

– Na – azt mondja –, te megetted a húsát?

– Én bizony megettem.

– Nem hiszem, hazudsz. Mindjárt megkérdem én. – Azt mondja –: Fülek, ajkak, szemek, hús, hol vagytok?

– Itt vagyunk a meleg hasnál.

– Na – azt mondja –, végre megtaláltam a frajlámat. Mától fogva nem kell ilyesmit egyél, én azt eszem, amit akarok, és te is azt eszel, amit akarsz. De azt kell tenned, amit mondok! A te dolgod az lesz, hogy éjszakánként kifésülöd mind a huszonnégy fejem hajából a kócokat!

Úgy is lett, szegény királylány minden fekete éjszaka sírva fésülte a Balafurkáto huszonnégy fejének fekete kócait.

Közben a felső világságon egyre csak búsult a császárfi. Nem tudta, mit tegyen. Elrejtette a leány testét egy mogyoróbokorba, s szalad fel a hegy csúcsára, a legmagasabb jegenyéhez. Már messziről kiáltotta:

– Nagyságos bölcs bagolyanya, kegyes Buha! Még egyszer segíts énrajtam!

– Előlépett odvából a parázsbőrű Buha, s így szólt:

– No, császárfi, te kétszer segítettél rajtam, segítek hát én is kétszer. A gonosz törpedémon az Alvilágban lakik, mert ő a huszonnégyfejű Világ Boszorkányának, a Balafurkátónak a szolgája. Elvitte szerelmedet a démonbanyához, s most az tartja rabságban. Jöjj velem, megmutatom, hol juthatsz le az Alvilágba!

Óriássá nőtt a Buha megint, s felvitte tenyerén a császárfit a hegyhátra a barlanghoz. Így szólt:

– A barlang mélyén van egy erdő. Az erdő közepén van egy éktelen nagy fekete lyuk. Ott juthatsz le az Alvilágba. Drága császárfi, ezidáig volt, ami volt, de odalent én már nem segíthetek rajtad! Ezen a nyíláson egyedül kell leereszkedned, és ott neked kell előszedned az összes tudományodat!

A császárfi a földalatti erdőben font egy nagy kötelet. Amikor meglett a kötél, odakötötte egy nagy jegenyefához, s leereszkedett az Alvilágba. Ott nézte, hogy milyen sötét van, csak a hollók szeme világított, más világosság nem volt. Ahogy ment az Alvilágban, egyszer csak

A „BODAJ BI" CÍMŰ KÖTETBE KÉSZÍTETT ILLUSZTRÁCIÓ

egy nagy nyerítést hallott. „Istenem, itt is vannak lovak?” Nem messze ment, s talált egy kilenclábú fekete kancát, megkötve egy nagy vasfához. Mert ott a jegenyefák már vasból voltak. Azokon ültek a hollók.

Odament a vergődő kancához, s elkötötte. Megszólal erre a ló:

– Köszönöm, hogy eloldoztál, kilencvenkilenc éve kötött ki ide a Világ Boszorkánya, az Alvilág úrnője, a Balafurkáto! De mostan már a te társad leszek. Tudom azt is, mi járatban vagy. De merre menjünk?

– A Szepirkóvo ragadta el a kedvesem, őt kell megtalálnom!

– Tudom, merre van! Hogy vigyelek? Mint a szél, vagy mint a gondolat?

– Ne vigyél úgy, mint a szél, mert minden fába beleütközünk, vigyél úgy, mint a gondolat – mondta a császárfi.

Hát úgy mentek. Az út a végtelen feketeségben mégis kilenc napig tartott. Egyszer csak megáll a kanca, s azt mondja:

– Itt az Alvilágban is van egy keresztút. Itt lakik a Szepirkóvo. Hallgass ide! Engem a Szepirkóvo nem láthat meg, ne tudja, hogy eloldoztál a vasfától, mert akkor nem tudod meg, merre kell mennünk! Egyedül kell a démontörpét legyőznöd. Rúgjál seggbe, s lesz belőlem egy csont. S tégy a tarisnyádba. Ha újra kellek, vedd elő, s csapd a földhöz.

A császárfi úgy tett; seggbe rúgta, a csontot a sáncba tette, s leült a keresztútra. Várt. Hát, nem kellett sokáig várnia, mert előtűnt a Szepirkóvo.

– Tudom, miért jöttél, császárfi, de én itt át nem engedlek! Megeszlek inkább!

– Nagyságos Szepirkóvo! – szólt a császárfi – Hatalmadnál okosságod nagyobb csak. De vajon az enyémnél nagyobb-e? Csináljunk szerződést!

– Mire?

– Talányt adsz fel nekem. Ha kitalálom, megmondod, merre kell mennem, és átengedsz.

– S ha nem találod?

– Megehetsz, ahogy mondtad.

No, megcsinálták a szerződést. Így szól a Szepirkóvo:

– *Ha öledbe veszed,*

mint kicsiny ebet,

hangosan ugat,
ha földre teszed,
elhallgat. – Mi ez?

Nem sokat gondolkodott a császárfi:

– Ez a lánc! És most mondd meg, előre, jobbra vagy balra?

– Nem mondom meg! – kiáltott a törpe, ugrott, hogy belesüllyed a keresztútba, s átmegy a felső világságba. De a császárfi elkapta üstökét:

– Ha most meg nem mondod, félbeváglak, nem járkálsz többé ki s be a világok között!

Megrémült a Szepirkóvo, s így sivalkodott:

– Egyenesen kell menned, az Ördögkígyó erdején keresztül! Most pedig eressz el!

De a császárfi nem eresztette, hanem szekercéjével félbecsapta a Szepirkóvót. Feje s kezei az Alvilágban voltak, lábai a felső világban szaladgáltak. Éktelenül szitkozódott a törpe, de a császárfi nem törődött semmivel, elővette tarisnyájából a csontot, földhöz csapta, s ez visszaváltozott a kilenclábú kancává.

– No, most már az Ördögkígyó erdejéhez vigyél! Mint a gondolat!

Vágtattak három nap, három éjszaka, s mikor az Ördögkígyó erdejéhez értek, azt mondja a kanca:

– Hallgass ide! A Szepirkóvóval egyedül boldogultál. De már a Balafurkáto gyermeke, az Ördögkígyó nagy hatalommal bír! Hajítsd el szekercédet, mert azzal itt nem mész semmire. Nyúlj be a fülembe, vedd ki belőle az én rozsdás kardomat, az majd segít neked.

A sárkányállat megérezte a császárfi szagát, és elő is tekergőzött nyomban földalatti üregéből, s szaladt. De úgy, mint a villámlás. S futtában mindjárt helyet csinált magának a vaserdőn keresztül. Akkora helyet, hogy öt szekér is elfért volna egymás mellett. Mert ennek a vasfa, akármilyen vastag s magas, csak annyi volt, mint egy toll. Amikor az erdő széléhez közeledett, egy fekete vadkecske, egy cáp, keresztbeszaladt előtte. Az Ördögkígyó bekapta, de nem tudta lenyelni, fulladozott tőle. A cáp teste meg feje benn volt a szájában, de a szarvai kint voltak. Hej, milyen bajba esett az úrigyík! Majdnem megfulladt! Ordított, hogy csengett belé az erdő. A vadkecske meg úgy sírt, úgy mekegett, hogy majdnem szétrobbant a szájában.

A császárfi meghallotta ezt, odament, hogy jobban lássa, tán kecskét nyúznak itt? Vagy akasztják? Csak az kiabálhat így.

Mikor meglátta őt a cáp, odakiáltott:

– Na, állj te fiú! Ha segítettél valakinek az életedben, most segíts rajtam! Gyere, üsd agyon a sárkányt a kardoddal, mert boldoggá teszlek, amíg élsz.

Gondolja magában a császárfi: „Mit adhat nekem egy kecske? Egy gidát? Kettőt? Adhat nekem boldogságot?

Akkor rászólott az Ördögkígyó is:

– No, állj meg császárfi! Háborgatod anyám erdeit, megölted szolgáját is, a Szepirkóvót! De én megbocsátok neked, s ráadásul annyi pénzt adok, hogy te leszel a leggazdagabb császárok császára a világon! Gyere, s csapd le a cáp szarvát, hogy le tudjam nyelni! Mert én már fulladok. Halok meg!

No, a császárfi ezen elgondolkodott, s lecsapta a fekete cáp egyik szarvát, és így szólt:

– Nem kell nekem a kincsed, hanem azt mondd meg, merre lakik anyád, a Balafurkáto! Akkor levágom a kecske másik szarvát is.

– Elébb le kell vágnod a szarvát, mert mindjárt megfulladok, s már nem tudom elmondani, merre menj.

No, a császárfi ekkor lecsapta a fekete vadkecske másik szarvát is. Az Ördögkígyó pedig lenyelte a mekegő cápot. Akkorát ugrott akkor az Ördögkígyó, hogy a feje a föld alatti égig ért.

Mikor visszahullott, a császárfi fölé magasodott, s nyújtogatta fullánkját a fiú arca felé, úgy mondta:

– A Vashavason túl van a Fekete Tanya, ott lakik az én anyám.

A császárfi arra gondolt, ha nem is csípi meg, hát összenyálazza mérges nyállal az orcáját. Hátrébb lépett, s gyorsan leütötte kardjával a gyík fejét, a testét meg felaprította. Rá is szálltak rögvest az ördög húsára a föld alatti hollók.

Felvette a kanca csontját, a földhöz csapta, s az rögvest visszaváltozott a kilenclábú kancává. Azt mondja a kanca:

– No, császárfi, megölted az úrigyíkot, most már a Balafurkátóhoz kell elmenni. No, de merre?

A császárfi elmondta. Vágtáztak, mint a gondolat. Átvágtak a nagy Vashavason, de abban a fenyők levelei mind hosszú vasszegek voltak. Össze is szúrták volna őket, ha a császárfi nem vág utat maguknak a kanca rozsdás kardjával.

Mikor a Fekete Tanyához értek, azt mondja a kanca:

– Hallgass ide! A Szepirkóvóval és az Ördögkígyóval egyedül boldogultál. De már a Balafurkáto nagy hatalommal bír! Hogy a segítségedre legyek, nyúlj be a számba, vedd ki a szívemet, s nyeld le. Avval is erősebb leszel, és legyőzöd a Balafurkátót.

Úgy is tett: benyúlt a császárfi a ló szájába, kivette a szívit, s lenyelte. A ló mindjárt összeesett, s úgy eltűnt, mintha nem is lett volna soha.

Belopózott a császárfi a Fekete Tanyára, mely rászolgált a nevére: ott minden fekete volt valóban. Megtalálta a Balafurkáto házát, s szerencséjére a huszonnégyfejű ördögkígyószüle épp nem volt otthon. Lement hát a pincébe, s megtalálta ott a királylányt.

– Kedves királylány, a szomszéd császárfi vagyok, ki meg fog menteni. Édes királyanyádtól jövök, ezeket küldi neked, nézd! – s azzal megmutatta neki a fésűt és a keszkenőt.

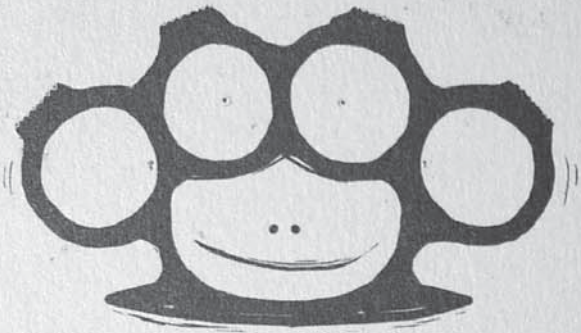

LITERÁRN

Tomáš Ulej

Bodaj bi!

A „BODAJ BI" CÍMŰ KÖTETBE KÉSZÍTETT ILLUSZTRÁCIÓ

– Jaj, szerelmes megmentőm, esteledik, jön már haza a Balafurkáto – mondta a lány –, s nekem ki kell fésülnöm mind a huszonnégy haját! Rejtőzz el. Mikor először intek neked, add a kezembe a fésűt. Mikor másodszor intek, add ide a kendőt, ölelj át, és vágd el a láncaimat.

Ahogy ezt kimondta, berontott a pincébe a Balafurkáto.

– Beállt az éjszaka. Fésülj meg! – s azzal hátat fordított neki a banya.

A leány meg csendben fésülni kezdte. Intett a fiúnak. Az előjött, s kezébe adta saját fésűjét, s a banya fésűje helyett azt tette a hajába. De micsoda fésű volt az! Magától járt. Másodszor is intett a királylány, a császárfi odaadta a keszkenőt, s átölelte. A királylány fejükre tette a keszkenőjét, s minő csoda!, láthatatlanná váltak! A császárfi rácsapott kardjával a láncra. De az túl erős volt. Megdobbant mellében ekkor a kilenclábú kanca szíve, odasújtott másodszor is, s akkor már elszaggatta a láncot. Futásnak eredtek.

Felhorkant a hangra a Világ Boszorkánya:

– Mi cseng, frajla!

Megszólal erre a fésű:

– Vashajadban elkopott az acélfésű, azt élezem!

– No, jó.

Ahogy futott a császárfi meg a királylány, az Ördögkígyó teteme mellett haladtak el. A hollók éktelenül károgni kezdtek, és zörgették a sárkányállat csontjait.

– Mi csörög, frajla? – kérdezte a Balafurkáto.

Szól a fésű:

– Fiad, a sárkányállat élezi fönt fogait a vasfákkal.

– No, jó.

Az Alvilági keresztúthoz érve, meglátta őket a félbecsapott Szepirkóvo, s éktelen sivalkodásba kezdett.

– Mi nyikorog, frajla?

– Ki-be jár szolgád, a Szepirkóvo, a világok között, s az ajtó nyikorog.

– No, jó.

Hát, ahogy a szerelmesek az Alvilág bejáratához közeledtek, nagy huzat jött be azon a nagy lyukon.

– Mi ez az emberszag, frajla? – kérdi a Balafurkáto.

– Egyik ördögkígyó-gyermeked hozott húst, de még nyersen maradt, nem főztem rá levet.

– De én nem mondtam, hogy főzzél nekem! – s egy fejével hátranézett. Látta ekkor, hogy nem áll mögötte a lány lelke, csak a láncok hevernek a földön. Kiröppent házából, fel a Fekete Tanya fölé, s minden égtáj felé szertenézett huszonnégy fejével. De ugyan nézhetett, mert a császárfi és a királylány lelke láthatatlanul másztak már felfelé a világságba vezető lyukba lógatott kötélen!

Felmásztak a barlangbéli erdőig, hol már nem kaphatta meg őket a banya; ki a barlangból, át a legelőn s be az erdőbe. Az erdőben a keresztútnál a királylány lelke visszabújt testébe, és meg sem álltak a palotáig.

Mikor a palotába értek, királylány, királyasszony s új veje mind összecsókolták egymást. A császárfi kinyitotta tarisnyáját, hogy kivegye a Buha tojását. De az már fel volt törve, ki volt kelve belőle a boldogságféreg. Magához vette a hernyócskát, attól a naptól mindig magánál tartotta, s szerencsés volt minden dolgában.

Legyetek nála szerencsésebbek!

SÁRDI MARGIT

EGY HAZAI (KÖZÉP-KELET-EURÓPAI?) SCI-FI

CSÖRSZ ISTVÁN *VESZTESEK* CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

Ha igaz, hogy „író abból lesz, akit sérelmek érnek", érthető, hogy Csörsz Istvánnak miért jelenhetnek meg egymás után regényei – olyan regények, amelyek bár két-három évtizeddel korábban íródtak, mégsem vesztették el értéküket, sőt aktualitásukat. A *Vesztesek* is határozottan sérelmi könyv: az írót a hetvenes években ért negatív tapasztalatok, kudarcok lenyomata. A regény első változatai a hetvenes években íródtak (1976 tavaszán a 4. változat, ez a jelen kiadás alapja), de akkor nem jelenhetett meg. Az író 2000-ben vette elő újra, az akkor írt fejezetből lett az utószó, de a regény 2015 őszéig változatlanul, csöndben pihent, csak Csörsz Rumen István és a Napkút közös erőfeszítésének, áldozatkészségének köszönhetően jutott napvilágra.

A *Vesztesek*: sci-fi. E témával társtalanul áll Csörsz István életművében. De nem társtalan a próbálkozás a generáció életműveiben: az 1960-as, 1970-es években a szépírók többször folyamodtak az SF eszközeihez, hogy kifejezhessék gondolataikat. Ez a hazai (közép-kelet-európai?) sci-fi nagy hivatása volt, ezért volt színtiszta értelmiségi olvasmány: olyan témákat tudott artikulálni, amelyeket a nem sci-fi irodalom nem, mert azt gondosabban kontrollálták. A sci-fi kiválóan rejtőzködő irodalom, nagyszerű álruha: akár a jövőbe, akár idegen civilizációba helyezve meg tudott fogalmazni olyan kérdéseket, amelyeket a nem sci-fi irodalom nem.

A maga idejében Kuczka Péter, a magyar sci-fi atyja és óriási befolyású alakja utasította el a könyvet (a levél ma is megvan). Az ok ma sem világos, a Kuczka által megfogalmazott ok csupán kifogás, és minthogy ő maga már két évtizede nem él, már nem is fogjuk megtudni, valójában miért nem támogatta a regényt. Fölfedezte benne azt, ami jelenünk egyik legnagyobb veszélyét mutatja meg? Kuczka kétségtelenül megosztó egyéniség volt, értékítéletei általában szigorúak, de jók. A problémaérzékenysége is erős, már a '90-es évek közepén tudta, hogy a közeli jövőben fontos téma lesz az agykutatás,

az elmével való felelőtlen kísérletezés, amely miatt elmosódik a határvonal a valóság és a látszat között, a legnagyobb veszélyek egyike. Sajátos, hogy e regény agykutatási problematikáját nem akarta nyilvánosságra engedni.

A hetvenes években le voltak zárva a határok, külföldi tanulmányokra az esély a nullához tartott. A regény valóságában a szereplők úgy dolgoznak Angliában, mint nálunk akkortájt a társadalmi ösztöndíjasok: ahány évig a fiatal ösztöndíjat kapott, annyi évig kellett a pénzt biztosító cégnél dolgoznia, hacsak a rá költött pénzt vissza nem fizette, de arra esélye sem volt. A munkáltatók sokszor visszaéltek az ösztöndíjasok röghöz kötöttségével, a hozzájuk kötött fiatalokat silány, érdektelen munkák végzésére kötelezték. A regény valóságában Anglia még súlyosabban él vissza a náluk dolgozó kelet-európai ösztöndíjasok helyzetével: morálisan legalábbis kétséges (de inkább kétségtelenül amorális) kísérleteket végeztet velük. A regény a legproduktívabb művészi megoldások egyikét, a kis csoport ábrázolását alkalmazza. Ilyenkor kevés a szereplő, regény lévén mód van mély, elemző bemutatásukra; de mivel többen vannak, különböző utakat járhatnak be, ugyanannak a problémának különböző megoldásait – vagy meg nem oldásait – kísérelhetik meg. A más-más kelet-európai országból származó szereplők között van, aki így-úgy megoldotta a feladatot, alkalmazkodott, és van, aki föladta. A főhős, Rumen lavírozni akart, mint a második orgyilkos, aki elfogadta a pénzt, de a királyi fiúk megöléséhez nem fűlt a foga: kitörési utat keres, ez azonban a regény valóságában nem megy (ott *sem* megy). Ő finnyásabb volt annál, semhogy elfogadja a helyzetet, mint más ösztöndíjasok, de nem volt annyi ereje, mint lengyel ösztöndíjas barátjának, aki a következmények ellenére fölrúgta a szerződést. A súlyos eszmei konfliktust keresztezi és bonyolítja egy nyomozós, krimis szál, a gyilkosság kiderítése, végül is ez adja a cselekményt és a végkifejletet. A kettős problematikához harmadikként járul a nyomozás az elítélt múltja után – ez egy új európai valóságszelet megismerését teszi lehetővé, s alkalmat ad a korabeli terrorizmus bemutatására.

Mindez bonyolult jellemrendszert tesz lehetővé, többféle egyéniség viselkedésének, konfliktusainak ábrázolását. A jellemábrázolás az egyik legjobban sikerült szelete a műalkotásnak. A történet nagyon kerek, de megnyugtató véget adni az író nem tu-

dott a szereplőknek: ő maga nem tudott kiutat találni a kelepcéből, tehát a szereplői sem tudtak. Az elítéltnek nincs esélye se itt, se ott, se Angliában, se egykori hazájában: az egyikhez már nem tud, a másikhoz nem akar tartozni. Rumen pedig nem elég erős ahhoz, hogy megoldódhasson a hármas probléma. Belsőleg nem lévén megoldás, az író külsőleg zárja le a szerkezetet és a két életutat. A történet jó nagy részének narrátora Mona, épp azért, mert az ő útja egészében mentes a problémáktól (kutatási témája alkalmatlan a politikai hasznosításra), csak a szerelem hordoz némi konfliktust a jellemében. A nagy problémákat Rumen éli át – Csörsz István neki adta át a legtöbbet a saját tapasztalataiból.

Önként kínálkozik egy nemzedéki párhuzam: Karczag György (1941–1978) hasonló időben megírt és a Móra Kiadó által hasonlóan elutasított, csak egy szűk évtizede megjelent regénye, *A csillagok szeme* (Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor Kiadó, 2009), csak épp Karczag György nem érte meg regénye megjelenését. Mindkettejükre jellemző, hogy nem az űrhajó vagy a gülüszemű szörny vonzotta őket a tematikához: tagadhatatlanul rajtuk van a ’70-es évek nyoma (és – különösen Csörsz István esetében – a *Solaris* nagy hatása). Az, hogy mindkét regény a szépirodalom egyéb ágaiban járatos író műve, bonyolultabb problémalátást, kidolgozottabb szereplőket és színhelyeket, a társadalmi problémák primátusát eredményezte – erre az SF-íróknak csak a legjobbjai képesek.

Csörsz István regényében is teljesen egyedi a problematika, a cselekménybonyolítás és a stílus kidolgozott. Ez végül is társadalmi regény, még ha egy akkor fiktív jövőben, most egy alternatív jelenben játszódik is. És erősen kelet-európai, érezzük a ’70-es évek nyomott hangulatát, a hidegháború, a bipoláris megosztottság jelenlétét. A benne mutatott találmányok java része megszületett (pl. a képtelefon), csak a virtualitás hatalmas átformáló hatását nem látta, nem láthatta előre. De ő is (akárcsak Karczag) azt akarta, hogy a technika lényegtelen legyen a műben, ahogy minden kor áll a maga technikájával: az számára természetes, arra nem csodálkozik rá, és nem magyarázza, csak használja. Itt is csak egy-két reflexióban van jelen, például, amikor megemlíti, hogy 10 éve emelkedett a levegőbe a közlekedés, és az egykori utakat már fölverte a növényzet.

(Napkút, Bp., 2015)

A 2013-AS „HOGYAN ADJÁK FEL ILLÚZIÓIKAT AZ ILLUSZTRÁTOROK" CÍMŰ KONFERENCIÁHOZ KÉSZÍTETT RAJZ

SZERZŐINK

BENYOVSZKY KRISZTIÁN (1975, IPOLYSÁG) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI OKTATÓ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK) ▮ **BREŽNÁ, IRENA** (1950, POZSONY) ÍRÓ ▮ **GÉCZI JÁNOS** (1954, MONOSTORPÁLYI) ÍRÓ, KÖLTŐ, KÉPZŐMŰVÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ ▮ **JUHÁSZ TIBOR** (1992, SALGÓTARJÁN) KÖLTŐ, ÍRÓ, A KULTER.HU SZERKESZTŐJE ▮ **KELE FODOR ÁKOS** (1983, KARCAG) KÖLTŐ, ÍRÓ, KRITIKUS ▮ **N. TÓTH ANIKÓ** (1967, ZSELÍZ) ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK)
▮ **NAGYPÁL ISTVÁN** (1987, BUDAPEST) KÖLTŐ, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ, SZERKESZTŐ ▮ **PETRES CSIZMADIA GABRIELLA** (1981, HIDASKÜRT) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ, SZERKESZTŐ (NYITRAI KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK) ▮ **RANKOV, PAVOL** (1964, POPRÁD) ÍRÓ ▮ **SÁRDI MARGIT** (1947, BUDAPEST) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, AZ ELTE BTK RÉGI MAGYAR IRODALOM TANSZÉK NYUG. HAB. EGY. DOCENSE
▮ **VÁLYI HORVÁTH ERIKA** (1978, POZSONY) MŰFORDÍTÓ

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – MADÁCH-KÖNYVESBOLT (JÓKAI UTCA / JÓKAIHO)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – A POZSONYI MAGYAR INTÉZET KÖNYVTÁRA (VÉDCÖLÖP ÚT 54. / PALISÁDY 54.)
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET, 2011

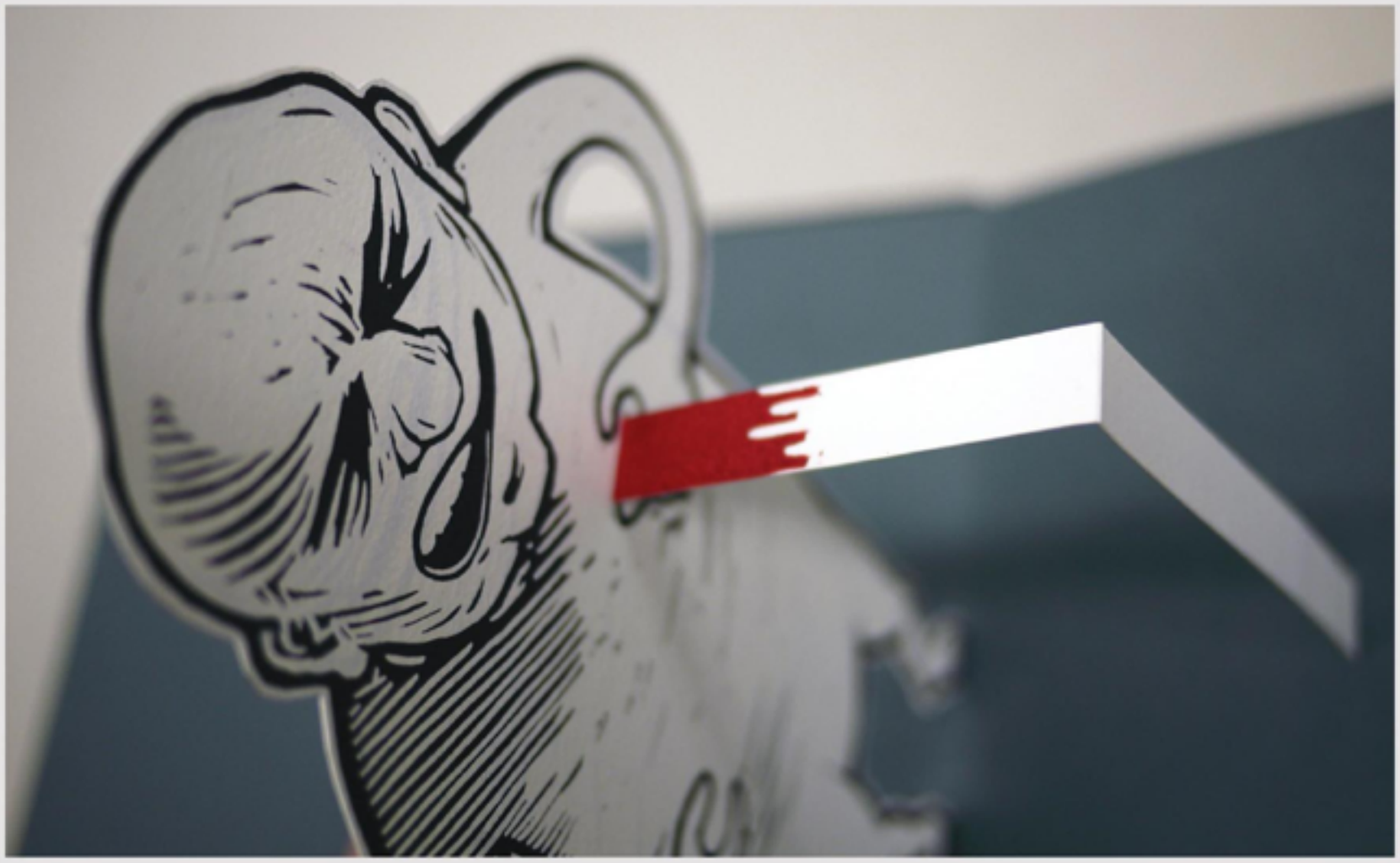

A HORROR CÍMŰ POP-UP MŰVÉSZKÖNYV, LINÓMETSZET, 2011

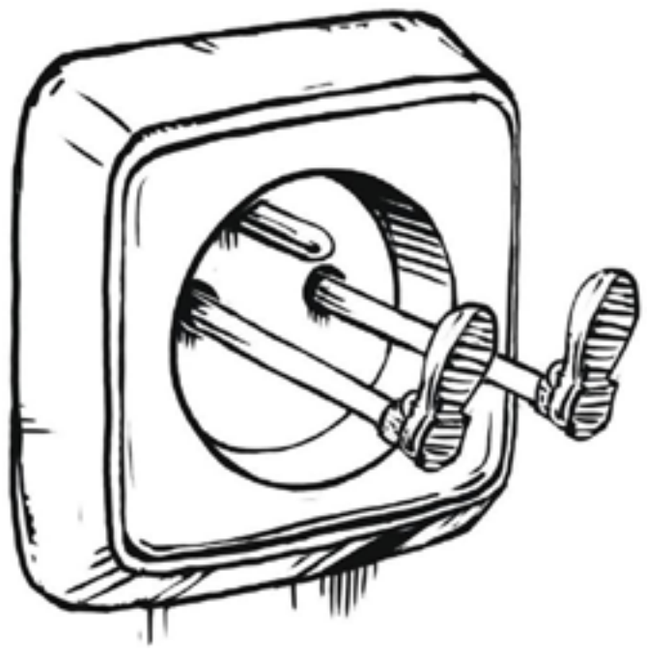

MAREK CINA
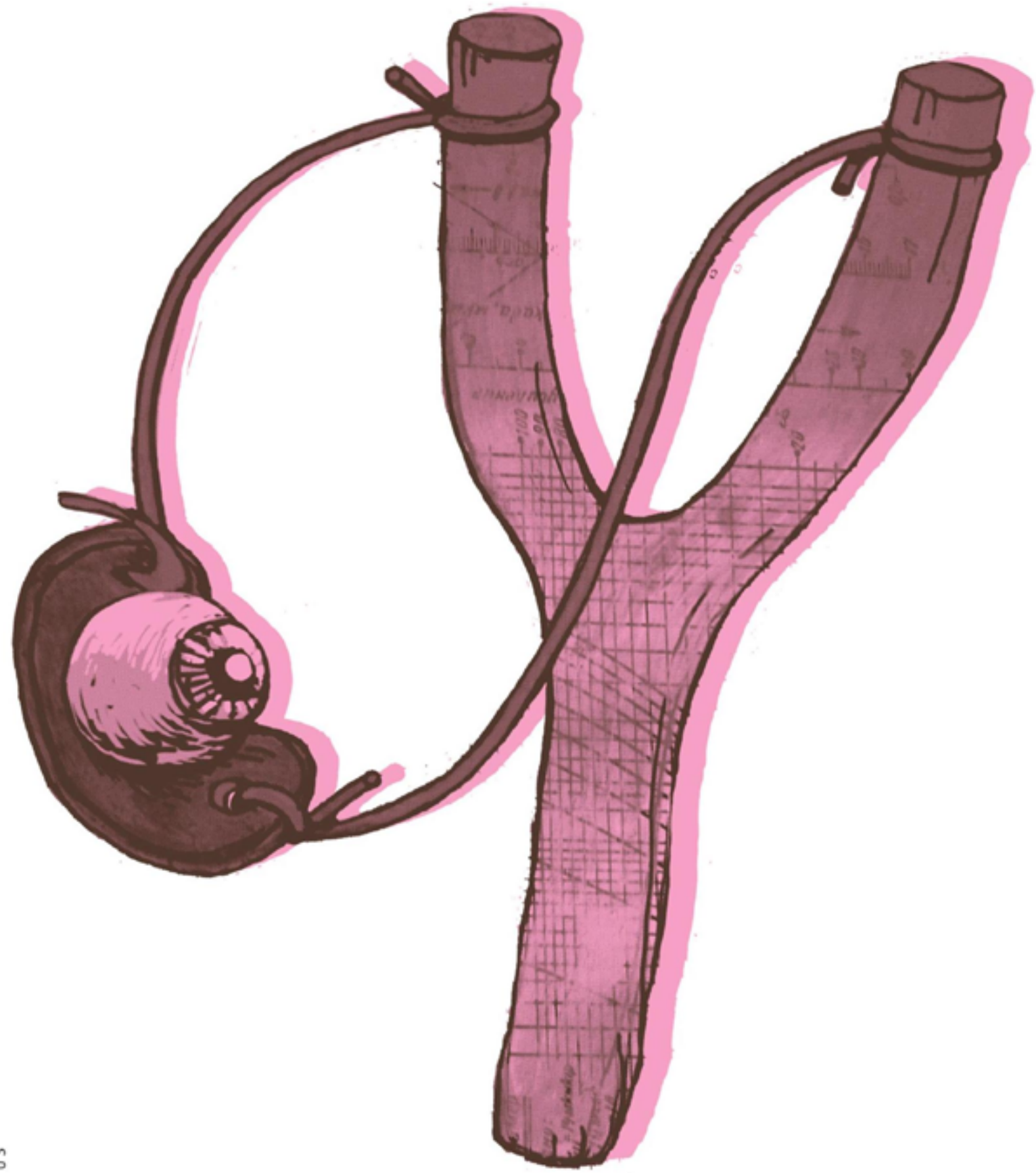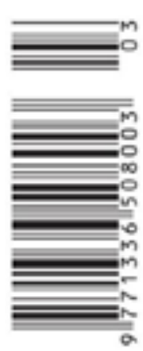
Marek Cina 1987-ben született Eperjesen, tanulmányait a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola grafika tanszékén, illusztráció szakon végezte 2012-ben, mestere Dušan Kállay volt. 2012-ben kezdte el doktori tanulmányait ugyanitt. Háromszor nyerte el a Szlovák Nemzeti Könyvtár által kiosztott Szlovákia Legszebb Könyve díjat: 2010-ben a *Havran* című kötettel, 2011-ben a *Bedýnka* és a *Horror,* és 2012-ben pedig a *Fámy* című könyvekkel. Gyerekkönyveket illusztrál, művészkönyveket és képregényeket készít, de galériákban is prezentálja műveit. Ízig-vérig grafikus, a rajzra, a kontrasztokra épít, leginkább a linómetszettel foglalkozik, de mélynyomású grafikákat és digitális rajzokat is készít. Alkotásaira jellemző a karikaturisztikus látásmód, a humor és a goteszk.